

KOROŠKI

svžinar

GLASILO MEŽIŠKE DOLINE

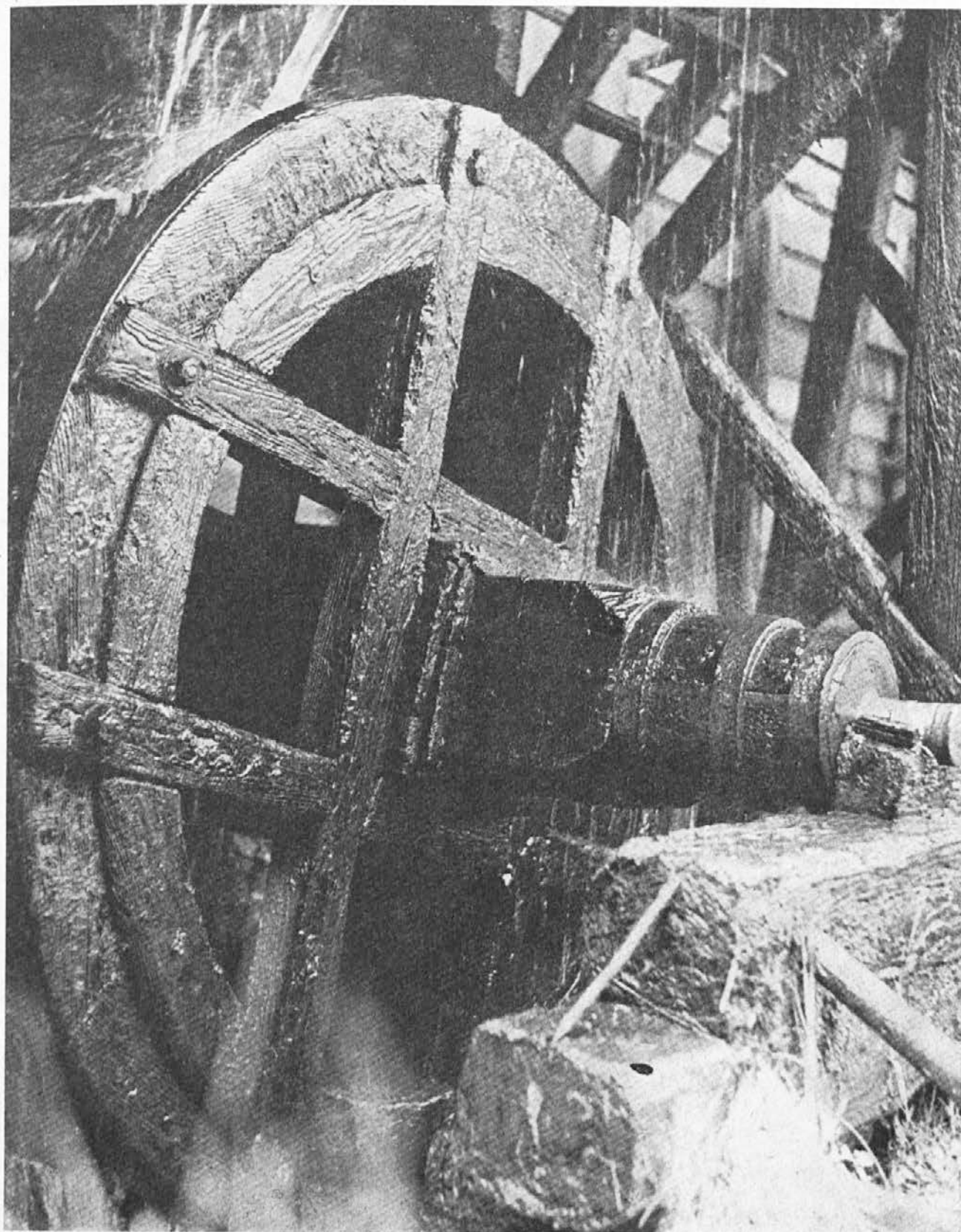
Leto XXII

Ravne na Koroškem, 23. novembra 1972

Št. 4

Živel
dan
republike

Znamenje
časa

Vpraševanja o naši prihodnosti

Srednjeročni načrt za razvoj občine Ravne na Koroškem v luči ankete

Občinska koordinacijska komisija za pripravo predloga srednjeročnega načrta občine Ravne na Koroškem je spomladi letos razposlala vprašalnik 120 občanom, od katerih je bilo pričakovati, da bi s svojimi odgovori in predlogi lahko prispevali k reševanju vprašanj o globalnem, gospodarskem, socialnem in regionalnem razvoju občine. Nekaj nad polovico anketiranih tovarišev je odgovorilo na okoli 600 straneh. Od tega je komisija odbrala 155 strani ter jih izdala v obliki brošure brez komentarja. Kljub temu pa je v uvodu zapisano, da utegnejo ti odgovori vplivati na stališča sestavljavcev plana.

Tako je torej pred nami del javnega mnenja o važnih vprašanih življenja in dela prebivalcev občine Ravne. Seveda naš zapis o tem vprašalniku in odgovorih nanj na nekaj straneh ne more zabeležiti vsega in se skoraj nujno mora izteči le v nanižanko tistih stališč, ki so se zdela avtorju zapisa posebej značilna. Objavo vendarle opravičuje dejstvo, da gre v njih za pomembne stvari naše sedanosti in prihodnosti, to pa nas mora zanimati.

Vprašanja so razporejena na štiri glavne skupine, in sicer:

- globalne dimenzije razvoja,
- ekonomske dimenzije razvoja,
- socialne dimenzije razvoja,
- regionalne dimenzije razvoja.

Prvi dve skupini bomo obravnavali v tej številki, drugi dve v prvi številki prihodnjega leta. Ohranili bomo (delno) metodo vprašalnika, ki za vsako skupino poda najprej značilnosti obravnavane teme, nato naniza vprašanja, njim pa sledijo odgovori. Zaradi lažjega pregleda in ker bodo tako vprašanja kot odgovori interpretirani, ne pa dobesedno citirani, ne bodo posebej omenjeni avtorji, katerih natančna stališča so razvidna iz brošure »Odgovori na vprašanja o razvojni problematiki občine Ravne«, Ravne, junija 1972, v kateri so seveda tudi anketna vprašanja v natančnem vrstnem redu.

Čeprav to uradno nikjer ni posebej navedeno, se vendarle močno zdi, da je treba vseskozi imeti pred očmi večji časovni razpon kot obdobje 1971—1975, saj smo že na pragu leta 1973, pa o načrtu za to obdobje še vedno — razpravljamo. Končno pa je treba še upoštevati, da je anketa samo del gradiva, s katerim komisija razpolaga, in iz katerega bomo naposled dobili srednjeročni načrt.

GLOBALNE DIMENZIJE RAZVOJA

Značilnosti

— Občina Ravne se s svojimi 24.000 prebivalci in 10.000 zaposlenimi uvršča med razvitejše slovenske občine. Po narodnem dohodku na prebivalca je na 23. mestu rang lestvice.

— Za občino je značilno, da ima le 8 odst. kmečkega prebivalstva, v urbanskih naseljih pa živi nad 70 odst. vsega prebivalstva.

— Po socialno-ekonomski strukturi se izraža enostranski industrijski razvoj. Ob-

čuten je zaostanek tako imenovanega terciarnega sektorja: trgovine, turizma, obrti. V industriji in rudarstvu je nad 70 odst. vseh zaposlenih, v gradbeništvu 7 odst., v prometu, obrti, trgovini 14,2 odst.

— Prometno je občina povezana z Mariborom, Velenjem oziroma Celjem ter s Celovcem s cesto oziroma z železnico. Značilno je, da ima prometni sistem v občini obliko funkcionalno neustreznega prometnega »žepa«.

— Občina je regionalno navezana na bližnje večje urbane centre: Maribor, Velenje, Celje in v zadnjem času tudi Celovec (trgovina, šolstvo, kultura, informacije, intelektualne storitve itd.).

— Koroška regija ni formirala svojega središča. Uveljavil se je funkcionalno slabo razvit regionalni policentričen Ravne—Slovenj Gradec—Dravograd.

— Gospodarstvo občine se medsebojno slabo dopolnjuje (ni komplementarno v tehnološkem in organizacijskem pogledu) — predvsem zaradi monostrukturne usmeritve. Ta ista ugotovitev velja tudi za koroško regijo.

— Narodni dohodek občine v SRS je bil leta 1965 udeležen z 1,9 odst., v letu 1970 pa z 1,2 odst., medtem ko je delež števila prebivalstva ostal na 1,3 odst.

Od začetka do konca ankete se kot rdeča nit vleče debata o enem temeljnem vprašanju: ali je dobro ali slabo za nas, da občina stoji v bistvu na dveh velikih stebrih — ravenski železarni in mežiškem rudniku, ko pa vemo, da je v mežiški rudi manj svinca, kot ga je bilo nekoč, in smo v letih krize spoznali, kako hudo je, če se železarna znajde v stiski. Kako torej — ostati pri svinču in jeklu ter njuni čim večji predelavi v finalne izdelke kar doma ali zgraditi še kak dodaten steber (predelava lesa) ali morda kar več manjših?

Čeprav odgovor ni bil stoddostno enoten, vendarle v veliki meri prevladuje mnenje, da vsaj v srednjeročnem načrtu (to pa je približno obdobje petih let) realno ne moremo stvari v bistvu spremeniti, ampak moramo ob težki industriji razvijati predelavo iz danih surovin (jeklo, les, svinec). Danes namreč vemo, da ima bodočnost finalizacija, ki pa se lahko razvije (in se tudi je) tudi tam, kjer ni surovin pri roki.

Na vprašanje, kaj zavira hitrejši razvoj pri nas, so odgovori zelo pestri in tudi pikrih pripomb ne manjka. Razmeroma kratek je spisec objektivnih težav (dislokacija v slovenskem in državnem merilu, odvisnost bazične industrije od položaja na svetovnem tržišču), veliko obsežnejše pa spoznanje, da je človek gonilo napredka ali njegova zavora. Berimo v izvlečku:

— Napredek zavira pomanjkanje pogumnih ljudi z zdravimi idejami.

— Manjka ekonomistov in organizatorjev, ki bi bili seznanjeni z modernimi načini gospodarjenja.

— Preveč je bilo lokalizmov in premalo skrbi za notni razvoj občine.

— Problem je miselnost kadrov v bazični industriji in zadovoljstvo z doseženim znotraj lastnih podjetij.

— V občinski upravi je premalo strokovnjakov.

— Prepočasi reagiramo na ekstremne pojave v ekonomiki gospodarjenja doma in na tujem.

— Premajhna storilnost.

Ker kapital od nikoder ne doteka sam in tudi infrastruktura sama od sebe ne raste, se tudi pri teh pripombah kaže v ozadju kot (ne)dejavniki — človek.

Med sredstvi, ki bi učinkovito rešila ključna vprašanja, so anketiranci našli: dobre programe in projekte, odstranitev napetosti med občinami in ustanovitve regionalne skupnosti, nadaljnjo finalizacijo jekla in svinca ter večjo pripravljenost subjektivnih činiteljev.

Na vprašanje o splošni zasnovi občinskega razvoja in kaj bo odločilno vplivalo, se kot refren v ljudski pesmi pogosto ponavlja: predelava, predelava. Seveda pa ne manjkajo tudi predlogi, naj se naša občina odpre proti Logarski dolini in Šoštanjju, naj se koroške občine združijo itn., medtem ko mnogi deležu turizma ob naši umazani Meži in zadimljenem zraku ne pripisujejo večjega gospodarskega pomena.

Nove razvojne možnosti se v naši anketi kažejo zelo trezno in realistično. Ker se mladina vse bolj izobražuje, je nujno pričakovati iz kvantitete kvaliteto. Ker nimamo dovolj lastnega kapitala, se bomo morali vezati na domače in tuje partnerje.

Podjetja v občini bi morala uskladiti svoje proizvodne programe, misliti bomo morali na ustanovitev razvojne službe za vse gospodarske organizacije v občini ali celo v regiji, koroške občine pa bodo morale sodelovati še bolj kot doslej.

Ker naj bi naši občini grozilo zaostajanje za slovenskim razvojem, so posebno zanimivi odgovori na vprašanje, kako to izboljšati v prihodnje. Od pesimizma, da Slovenije ne moremo dohiteti v 5, ampak kvečjemu v 10 letih, preoblikovanje miselnosti, ki je v marsičem kriva sedanjega stanja, pa lahko traja tudi bolj dolgo, do stvarnih predlogov segajo odgovori. Kakšnega napihnjenega optimizma pa ni.

Železarna Ravne npr. dela na tem, da bo dobila močno razvojno službo. Delo bo treba olajšati, naše kraje pa narediti privlačne za ljudi v vseh pogledih, da nam strokovnjaki ne bi odhajali. Človeški dejavniki smo sploh preveč zanemarili.

Za morebitna nova manjša podjetja naj bi prevzemala garancijo občina.

EKONOMSKE DIMENZIJE RAZVOJA

Značilnosti

— Občina Ravne je podobno kot nekatere druge slovenske občine tradicionalna industrijska komuna (podobno kot Jesenice, Trbovlje, Kranj, Celje, Maribor). »Zlati časi« njene hitrega vzpona so minili. Velikih strateško pomembnih investicij na tem območju ne pričakujemo. V zadnjih petih letih se je gospodarstvo občine znašlo pred dejstvom, da napaja svoj napredek predvsem iz lastnih kapitalnih ter intelektualnih virov.

— Monoindustrijska struktura je skozi desetletja povsem zasenčila razvoj drugih

sektorjev, zlasti trgovine, obrti, prometa, turizma.

— Prevladujeta dve veliki delovni organizaciji, ki dajeta odločilen pečat razvojnemu tokovom v občini. To pomeni veliko koncentracijo rizika in tudi določene elemente gospodarske stagnacije za druge gospodarske panoge.

— Medtem ko ima občina v industriji dva izrazito izpostavljena gospodarska agregata, pa na drugih področjih nima lastnih nosilcev razvoja. Tako v turizmu, trgovini in prometu zavzemajo pozicije velika podjetja iz drugih regij. Njihov odnos do interesov ravenske občine je logično podrejen predvsem njihovim ožjim podjetniškim interesom.

— Obstaja občutna prometna izolacija. Občina je le deloma prometno tranzitna. Prometni žep je hkrati v velikem delu tudi prometna izolacija.

— Gospodarsko sodelovanje, dopolnjevanje, tehnološka kooperacija, integracijska stopnja v občini in v regiji ne ustreza dejstvu, da obstajajo veliki integracijski faktorji: jeklo, les, svinec, naravni pogoji za turizem ipd.

Na konkretno vprašanje o tem, ali naj tudi v prihodnje gospodarstvo še zmeraj temelji na prevladi dveh močnih podjetij ali pa naj bi prevladala polistrukturna zasnova, je precej splošno spoznanje, da vse postavljati na dva velika ni dobro, vendar pa je za polistrukturo območje ene občine, morda pa celo ene regije premajhno. Prav tako ne pride v poštev velika serijska proizvodnja, ampak kvečjemu malo serijska in individualna. Enim se kaže, da bo razvoj osnovnih treh panog (jeklo, svinec, les) šel naprej, drugi opozarjajo, naj ne bi več dovolili propadanja kmetij, turizmu pa naj bi se posvečali bolj resno in enotno. Navzoče je tudi opozorilo, da gre iz občine 50 odstotkov nedotaknjene hlodovine.

Pri ideji, ali naj razvijemo več podjetij za predelavo naših osnovnih treh surovin, se poleg informacije, da se železarna vedno bolj usmerja v finalizacijo, močno pojavi težnja, naj o tako važnem vprašanju vendar povedo svoje preračuni in raziskave, torej podatki, ki jih imamo iz preteklosti, pa prav tako studiozni računi v prihodnost.

Tu se ponovno razkrije tudi le delna uporabnost takšne ankete, saj bi bilo v dobi računalnikov vendarle nekoliko naivno pričakovati, da bi seštevek mnenj strokovnjakov — specialistov lahko že predstavljal ogrodje temeljnega načrta. Veliko bolj se zdijo dragocena opozorila na napake iz preteklosti, ki naj bi se jim v bodoče ognilo.

Zaposlovanje žensk, ta večni problem naše občine, je vzbudil zelo raznolike misli, med njimi pa tudi naslednje tehtne predloge:

— Primer mehanskih obratov v železarni dokazuje, da se ženske lahko zaposlijo v predelovalni industriji.

— Pri odpiranju novih delovnih mest je treba upoštevati, da velik del nezaposlenih nima nobene strokovne izobrazbe.

— Pri turizmu že 3—4 ležišča pomenijo eno delovno mesto. Ali ne bi bil torej razvoj turizma zanimiv tudi s te plati?

— Uvedli bi manjše obrate za proizvodnjo pomožnega in potrošnega materiala

pri železarni in rudniku (škafle za akumulatorje, livarski in topilniški pripomočki).

— Povezati bi se kazalo z Iskro ali EI Niš ter poiskati možnosti za sodelovanje.

— Ne bi kazalo odpirati delovnih mest za nezaposlene, temveč posvetiti več pozornosti usmerjanju mladine v razne poklice in obrti.

— Zaposlitev ženske je treba vezati na problem otroškega varstva v občini.

Vprašanje o razvoju trgovine, servisne obrti, transporta in turizma s sugestivnim podvprašanjem, ali naj ta sektor razvijamo še naprej s pomočjo podjetij iz drugih regij (Viator, Merx, Koloniale), je vzbudilo živahen in precej polemičen odmev.

Kljub nekaterim novim lokalom se trgovina pri nas ne modernizira. Podjetja s sedeži zunaj občine so veliko obljubila, pa malo dala, zato občani veliko denarja za nakupe znosijo iz občine. Tudi nimamo programa o razvoju trgovine, obrti in turističnega gospodarstva. Nekaj glasov je za ustanovitev domačih podjetij, vendar manjka dokazil, da bi to kaj bistveno spremenilo.

Pri turizmu anketiranci ugotavljajo pomanjkanje kadrov. Danes ni tak problem gosta dobiti kot ga zadovoljiti in obdržati. Kazalo bi se usmeriti na manjše obrate, ne pa na velike hotele.

Premisleka vreden je predlog o ustanovitvi servisne delavnice za popravilo gospodinjskih aparatov, ki pa ga takoj »napade« drug diskutant s pomislekom, da je drobna obrt preveč obremenjena z administracijo in knjigovodstvom, da bi lahko bila rentabilna.

Ponovno je slišati glas, da nobena občina ne more imeti vsega, ker bi to preveč stalo, in se je nujno sporazumeti med občinami. Posebno tehten pa je opomin, da je tkim. terciarna dejavnost sicer pomembna, ni pa odločilna. V razvitih državah beležijo hitrejši porast zaposlenih v tej dejavnosti, vendar je važno vedeti, na kateri stopnji razvitosti smo mi, da se ne bomo zaleteli.

O cestah, železnici, PTT in energetskega omrežju je dokaj enotno stališče, da potrebujemo boljše izhode iz doline, in sicer

iz Črne proti Šoštanju in Velenju ter prek Kotelj in Slovenj Gradca do Velenja, pri čemer pa bo morda potreben skupen nastop regije. Uskladiti bi bilo treba in tako racionalizirati gradnjo cestnega omrežja po občini, saj zdaj gradijo zase krajevne skupnosti, gozdarstvo in občina. Poskrbeti bi bilo tudi treba, da bi bile gozdne ceste usposobljene za osebni avtomobilski promet pozimi.

Na železnici naj bi se pojavili motorni vlaki, telefone pa naj bi dobili tudi najbolj oddaljeni zaselki. En predlog je tudi, naj bi za infrastrukturo organizirali posebno komunalno podjetje.

In končno zadnje povpraševanje po idejah o izboljšanju kmetijstva, gozdarstva in zasebnega sektorja ni dalo kdove kako spodbudnih in energičnih odgovorov. Najprej ni kaj prida spodbudna ugotovitev, da je bilo pred vojsko pri nas obrtne dejavnosti več kot zdaj, ko se je prebivalstvo podvojilo in potrojilo. Ni pa to niti čudno, če do privatnega sektorja ni bilo prave politike in smo šli iz ene skrajnosti v drugo.

Pri kmetijstvu je en resnejši predlog ta, naj bi ga začeli združevati na ta način, da bi npr. dobili eno samo klavnico s predelavo in prodajo, prav tako mlekarstvo, enako pa bi združili tudi hmeljarstvo, drugi pa svetuje v višjih legah prirejo mesa, v nižjih pa naj bi dali prednost mlekarstvu, krompirju in svinjereji.

Seveda je utemeljeno upanje, da bo program vseboval bolj pogumne in preštudirane rešitve tudi na tem področju, ki bo sicer običajno na repu kot doslej.

(Se nadaljuje)

Marjan Kolar

Vase zaljubljenim se ni treba bati konkurence.

Ko jih bolje spoznamo, »slabi« ljudje pridobijo, »dobri« pa izgubijo.

Novi resnici nič bolj ne škodi kot stara zmota.

Viharnik

Foto: Broman

Slovenske železarnе v letu kakovosti

(Iz uvodnega predavanja M. Marolt, J. Rodič, »Leto kakovosti v slovenski črni metalurgiji« na jesenskem srečanju slovenskih metalurgov od 12. do 13. oktobra 1972 v Portorožu)

KRATEK PREGLED RAZVOJA SLOVENSkih ŽELEZARN DO DANAŠNJEGA PROIZVODNEGA PROGRAMA ZDRUŽENEGA PODJETJA

Za oceno današnjega položaja je nujno potrebno upoštevati značilnosti, v katerih so se slovenske železarnе razvijale. Objektivna presoja današnjega položaja pa nam bo v veliki meri osvetlila tudi nadaljnje perspektive razvoja, v katerem ni na razpolago veliko različnih poti. Ob taki osnovni sliki današnje slovenske črne metalurgije moramo iskati nujen optimalen položaj v republiškem in državnem gospodarstvu. Poglejmo torej prav na kratko zgodovinski razvoj in osnovne značilnosti proizvodnje slovenskih železarn.

ZGODOVINSKI RAZVOJ ŽELEZARNE JESENICE

Pred kratkim smo proslavljali 100-letnico obstoja oziroma začetkov današnje tovarne. Leta 1869 se je združilo več manjših podjetij, ki so delala na območju sedanje občine Jesenice. Na tem področju je železarstvo staro že nad 600 let, kar je dokazano z zgodovinskimi zapisi. Današnja stavba tehničnega muzeja, kjer je bila nekoč uprava nekdanje topilnice »Stara Sava«, je bila zgrajena l. 1538. Od 14. do 16. stoletja je nastalo na Gorenjskem 20 fužin. Med temi so najbolj uspevale na Savi, Plavžu in Javorniku, od koder so prodajali jeklo v Italijo in druge oddaljene dežele. Leta 1873 so v plavžu na Javorniku pridobili prvi feromangan na svetu, za kar so dobili več mednarodnih priznanj.

Razvoj železarstva v svetu je šel z uvedbo koks v proizvodnji surovega železa svojo pot in majhne fužine obrtniškega pomena z majhnimi proizvodnimi enotami niso mogle vzdržati nastajajoče konkurence. Leta 1869 so se fužine združile pod enotnim upravnim in tehničnim vodstvom, novo podjetje je bilo vpisano v register kot Kranjska industrijska družba. To je bil začetek sodobnejše industrijske proizvodnje. Konec 19. stoletja so bili zgrajeni obrati: martinarna, težka in lahka proga, žična valjarna, žebeljarna ter mehanična delavnica, kovačnica in drugi pomožni obrati. Proizvodnjo surovega železa so v celoti opustili.

Pred prvo svetovno vojno so takratni lastniki zgradili v Trstu velik metalurški obrat s plavži in valjarno. Visoke peči so obratovale na podlagi prekomorskih rud in angleškega premoga za koksanje. Jeseniška železarna je dobivala surovo železo iz Trsta. Po vojni so ostale visoke peči v Italiji in na Jesenicah so šele leta 1937 ponovno pričeli s proizvodnjo surovega železa s prvo in 1940 z drugo visoko pečjo s skupno letno kapaciteto 130.000 ton. Pred tem so rekonstruirali jeklaro, pričeli s proizvodnjo hladno valjanih trakov in zgradili obrat za proizvodnjo avtogeno varjenih cevi. Z letno proizvodnjo 139.000 ton jekla je bila železarna Jesenice največja železarna v Jugoslaviji s 55 % udeležbo v domači proizvodnji.

Po drugi svetovni vojni so bile hitro obnovljene poškodovane naprave in zgrajeni novi obrati. Leta 1949 je bila postavljena druga elektro peč in zgrajena valjarna debele pločevine. V letih do 1960 so bile izvršene razne modernizacije, med drugim tudi mehanizacija proizvodnje tanke pločevine, premeščen in rekonstruirani so bili obrati hladne predelave, kupljen je bil nov kvarto za hladno valjarno in drugo.

Leta 1960 se je pričela temeljita rekonstrukcija železarnе, ki je zaključena šele sedaj. Zgrajene so bile naprave za razkladanje in vskladiščenje rude ter koks, aglomeracija, 60 t SM peč, dve 60 t elektro peči, blooming valjarna, valjarna trakov, žična valjarna, jeklovlek, kisikarna, povečane kapacitete v vlečenju in toplotni obdelavi žice, nova kapaciteta za proizvodnjo dinamo pločevine, moderniziran je bil obrat žebeljarne, zrastel je nov sodoben obrat za proizvodnjo elektrod ter va-

rilnega praška. Današnje proizvodne kapacitete zagotavljajo letno proizvodnjo 320.000 ton SM jekla in 180.000 ton elektro jekla, skupno torej 500.000 ton.

Medtem ko so opustili valjanje toplo valjane tanke pločevine in prehodno zadržali le manjši obseg proizvodnje v profilnih valjarnah, je osnova proizvodnje za prodajo iz vročih valjarn v debeli pločevini z letno proizvodnjo okoli 120.000 ton, valjani žici 33.000 ton, ker ostalo količino okoli 70.000 ton predelajo sami v srednji ter tanki pločevini rezani iz trakov ca. 40.000—50.000 ton letno.

Železarna Jesenice ima že sedaj visok delež proizvodov višje stopnje predelave. Kapaciteta vlečenega, luščenega in brušenega jekla je 20.000 ton, vlečne žice 45.000 ton, ker ostalo predelajo v elektrode 18.000 ton, žebelje in bodečo žico ter sekanec 13.000 ton.

V žici, predvideni za prodajo, je tudi ca. 18.000 ton patentirane žice. V hladni valjarni lahko proizvedejo okoli 35.000 ton hladno valjanih trakov, v čemer je tudi 6.000 ton dinamo kvalitete.

Vedno močnejšo postavko v hladni predelavi imajo hladno oblikovani profili s sedanjo letno kapaciteto 25.000 ton. Ob proizvodnih obratih imajo tudi vrsto sodobnih naprav za zagotovitev moderne tehnologije in kvalitetne proizvodnje.

RAZVOJ IN PROIZVODNJA ŽELEZARNE RAVNE

Železarna Ravne sodi med najstarejše proizvajalce jekel v Evropi. Temeljni nastanka moderne železarnе izvirajo še iz časov keltskih Noričanov. Zgodovina Železarnе Ravne je v bistvu zgodovina železarskih obratov v Mežiški dolini. Ustanovno letnico teh obratov, 1620, štejemo za letnico nastanka sedanje Železarnе Ravne.

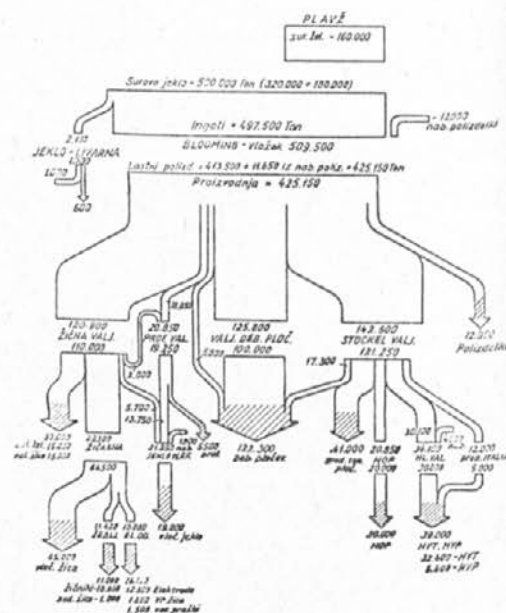
Od 130 jeklarskih obratov, ki so obratovali v vzhodni in spodnji Koroški, je samo železarna na Ravnah vzdržala močno konkurenco in se prerivala skozi vse krize 19. in v začetku 20. stoletja. Za to se je treba zahvaliti bogatim izkušnjam, pridnim delavcem ter dolgoletni tradiciji v izdelavi plemenitih jekel.

Ravensko jeklo je hitro pridobilo velik sloves. Kvaliteta jekel je potrjena z visokimi priznanji, prejetimi na številnih mednarodnih industrijskih razstavah. Že pred I. svetovno vojno so ravensko jeklo poznali na vseh svetovnih tržiščih. Številni prodajni dokumenti pričajo, da so Ravne izvažale svoje jeklo v Grčijo, Poljsko, Francijo, Španijo, Portugalsko, Severno in Južno Ameriko, Turčijo, Ciper, Egipt, Indijo, Japonsko in Kitajsko. V obdobju med obema vojnoma ni bil dosežen noben napredek. Nasprotno, pomen jeklarne je celo upadel.

Ponovna rast Železarnе Ravne s je začela kmalu po osvoboditvi 1945. leta. V okviru narodnega gospodarstva je Železarna Ravne dobila pomembno mesto in vlogo. Določeno je bilo, da razvija proizvodnjo visoko kvalitetnih jekel. Razvoj asortimenta proizvodnje kaže močno gibanje v tej smeri. Pred II. svetovno vojno in do konca 1945 je Železarna Ravne proizvajala predvsem navadna in delno kvalitetna jekla, medtem ko v proizvodnem programu ni bilo plemenitih jekel. Leta 1967 so skoraj 58 % proizvodnje surovega jekla zavzemala plemenita jekla, 42 % kvalitetna in samo 0,3 % navadna jekla. To razmerje se je v naslednjih letih še bolj spremenilo v prid plemenitim vrstam jekla, vendar se z novo valjarno razmerje zopet premika delno v nasprotno smer zaradi večje proizvodnje.

Porast proizvodnje surovega jekla je bil naslednji: od 7557 ton 1939. leta na 12.731 ton v letu 1950, in 50.000 ton 1960. leta ter 100.500 ton 1966. leta. V gradnji je nadaljnje povečanje proizvodnih zmogljivosti surovega jekla, jeklovlarne in valjarne ter drugih obratov v sklopu podjetja. Že današnja zmogljivi-

GRAFIKON PROIZVODNJE - Žel. JESENICE

V diagramu prikazani blokovna proizvodnja brez odčitka lastne porabe

Pub-7.302/9

Slika 1

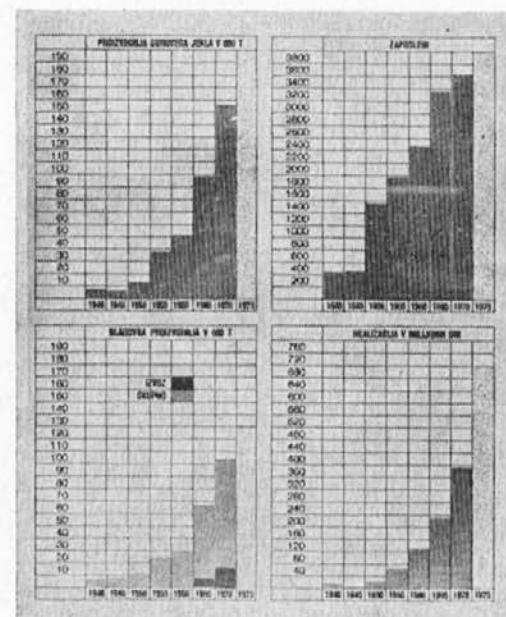
vost proizvodnje surovega jekla se je povzpela na 230.000 ton letno po razpoložljivih jeklarskih kapacitetah, čeprav zaradi omejitve v predelavi ta kapaciteta še ni v celoti izkoriščena.

Vzporedno z razširitvijo talilniških, livarskih in valjarskih agregatov se razvijajo obrati za mehansko predelavo in obdelavo jekel.

Letna zmogljivost kovačnice je 18.000 ton. V obratovanju je 10 kovaških kladiv in dve moderni hidravlični stiskalnici — večja ima pritiskno moč 1.800 ton. Prav v tem času poteka zadnja faza rekonstrukcije in modernizacije kovačnice.

Srednja proga (Ø 500 mm) nove moderne profilne valjarne je začela z delom konec 1963. leta, v letu 1967 pa tudi fina proga (Ø 360 mm). Obe progi je postavila znana švedska firma MORGÅRDSHAMMAR. V sklopu je še blooming valjarna (Ø 750 mm). Polno izkoriščanje valjarskih kapacitet omejuje še zmogljivost ogrevanja ingotov in gredic kakor tudi kapacitete za adjustiranje in kontrolo.

Livarna jeklene litine je največja in najmodernejša v državi. Sedanja proizvodnja že presega 10.000 ton jeklenih ulitkov letno, a v kratkem se bo letna proizvodnja povzpela

Slika 2

**ZDRUŽENO PODJETJE
SLOVENSKE ŽELEZARNE**

Z integracijo so se slovenskim železarnam odprle nove smernice nadaljnega razvoja. Nastalo je združeno podjetje slovenske železarn, pojavile pa so se številne nove naloge.

Na grafikonu je prikazana shema proizvodnega programa združenega podjetja kot celote. Izdelan je srednjeročni program razvoja, v katerem je poudarek na integraciji proizvodnje, prodaje in razvoja. Doslej samostojne slovenske železarn naj bi vnaprej bolj usklajeno razvijale, delile, specializirale in dopolnjevale svoje proizvodne programe. Dejstva, proizvodni in razvojni rezultati nas prepričajo celo o tem, da je integracija slovenskih železarn bolj zaživela, kakor smo pričakovali, to pa samo zato, ker smo jo razvijali na realni in ne na idealizirani osnovi.

**DANAŠNJA STRUKTURA PROIZVODNJE
PO KVALITETNIH GRUPAH
IN STOPNJAH PREDELAVE**

Usmeritev slovenskih železarn v proizvodnjo kvalitetnih in plemenitih jekel je znana že dolgo in odrejena v krogu Združenja jugoslovanskih železarn. Takšna usmeritev je določena z ekonomskimi pogoji in tradicijo v proizvodnji kvalitetnih jekel, kar daje posebne možnosti za napredek.

Ceprav proizvodnja elektro jekla ni absolutno merilo za oceno kvalitetnega deleža, vendar dobro ponazarja razvoj.

Leta 1960 so slovenske železarn izdelale 45.000 ton elektro jekla, leta 1971 je znašala ta proizvodnja 330.000 ton in za leto 1975 programiramo že 480.000 ton. Od deleža, ki je znašal 11% v skupni proizvodnji, imamo že v načrtu za leto 1973 predvideno, da bo delež elektro jekel nad polovico proizvodnje.

Ce obravnavamo podrobnejšo razdelitev v strukturi proizvodnje po kvalitetnih skupinah, dobimo sliko, ki je prikazana na tabelah 1—6.

Tabela 1

Proizvodnja po kvalitetnih skupinah			
Kvalitetna skupina jekla	1970 %	1971 %	1972 I. poll. %
Navadna	4,7	3,8	2,9
Kvalitetna ogljikova in nizkolegirana	65,9	65,9	68,0
Plemenita	29,4	30,3	29,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Tabela 2

Prodaja izdelkov po stopnjah predelave			
Stopnja predelave	SRS t	SFRJ t	Delež SRS %
I.	193.489	346.167	56
II.	60.247	90.568	66
III.	24.416	44.851	55

PICASSO IN NACISTI

Nekega dne so Picassa poklicali na nemško poveljstvo, kjer ga je ošaben časnik nahrulil z vprašanjem:

»Ste vi protifašistični slikar?«

»Da, slikar sem!« je mirno odgovoril Picasso.

Nacist mu je pomolil pod nos fotografijo njegove slike Guernica, na kateri je prikaz opustošenja, ki so ga povzročili nemški bombniki med špansko državljansko vojno.

»Ste to vi napravili?« je zakričal nacist.

»Ne,« je odgovoril slikar, »vi!«

Tabela 3

Združeno podjetje slovenske železarn
Prikaz proizvodnje po kvalitetnih grupah:

Kvalitetna grupa	Leto 1970	Delež v %	Leto 1971	Delež v %	I. poll. 1972	Delež v %
Navadna jekla	29.342	4,7	23.443	3,8	9.032	2,9
Kvalitetna ogljikova jekla	318.943	51,7	324.944	52,2	163.101	52,4
Kvalitetna nizko legirana	87.540	14,2	85.323	13,7	49.061	15,6
Plemenita ogljikova jekla	69.824	11,3	84.130	13,5	36.869	11,9
Plemenita nizko legirana	87.565	14,2	72.978	11,7	40.282	13,0
Plemenita visoko legirana	9.576	1,5	11.016	1,7	4.594	1,5
Plemenita orodna legirana jekla in jeklo za kroglične ležaje	8.360	1,4	14.318	2,3	4.994	1,6
Orodna jekla za utope	4.665	0,7	3.975	0,6	2.219	0,7
Brzorezna jekla	1.280	0,2	1.025	0,1	283	—
Ostale kvalitete	950	0,1	2.583	0,4	1.156	0,4
Skupaj	618.045	100	623.735	100	311.591	100

Sedanje prikazano stanje se bistveno ne menja, kar je razvidno iz seštevka udeležbe navadnih in kvalitetnih jekel, ki je po letih 70,6%, 69,7% in 70,9%. Iz leta v leto pada samo proizvodnja navadnih jekel.

Tabela 4

Železarna Jesenice
Prikaz proizvodnje jekla po kvalitetnih grupah:

(Poslovno poročilo za leto 1971 — stran 4)

	Leto 1970	%	Leto 1971	%	Indeks
Surovo jeklo navadno	26.138	6,0	21.515	4,5	82,3
Surovo jeklo kval. oglj.	245.980	55,8	284.910	61,5	115,8
Surovo jeklo niz. kval. legirano	47.727	10,9	50.813	10,9	106,5
Surovo jeklo plem. ogljikovo	64.685	14,8	69.307	14,9	107,1
Surovo jeklo plem. niz. legirano	50.535	11,5	31.911	6,9	63,1
Surovo jeklo plem. vis. legirano	3.042	0,7	2.096	0,6	68,9
Jeklo za livarno	950	0,2	2.105	0,6	221,6
Ostale kvalitete surovega jekla	—	—	478	0,1	—
Skupaj SM + El jeklo	439.057	100	463.135	100	105,5

Prikaz proizvodnje jekla po kvalitetnih grupah:

(Polletno poslovno poročilo januar — junij 1972 — stran 4)

	Doseženo I. poll. 1971	Doseženo I. poll. 1972	%	Indeks
Surovo jeklo nav.	10.375.390	8.266.150	3,6	79,7
Surovo jeklo kval. oglj.	136.947.730	150.076.238	63,6	109,6
Surovo jeklo kval. niz. leg.	25.074.350	26.366.480	11,2	105,2
Surovo jeklo plem. oglj.	39.966.930	32.629.480	13,8	81,6
Surovo jeklo plem. niz. leg.	19.378.250	15.854.240	6,7	81,8
Surovo jeklo plem. vis. leg.	1.347.630	1.561.510	0,6	115,9
Jeklo za livarno	892.220	1.156.400	0,5	129,6
Skupaj SM + El jeklo	233.982.500	235.910.498	100,0	100,8

Tabela 5

Železarna Ravne
Proizvodnja surovega jekla po kvalitetnih grupah:

(Poslovno poročilo k zaključnemu računu za l. 1971 — stran 4)

Kvalitetna grupa	Leto 1970	%	Leto 1971	%	I. poll. 1972	%
Navadna jekla	271	0,2	417	0,2	44	0,1
Navadna jekla za vložek	662	0,4	485	0,3	247	0,3
Kval. jekla — ogljikova	64.912	42,3	26.559	21,4	9.219	10,5
Kval. jekla — niz. leg.	2.228	1,4	5.836	3,4	2.308	2,6
Jekla za vzmeti	14.981	9,7	17.740	10,4	8.684	9,9
Plem. oglj. konstruk. jekla	13.248	8,6	39.386	23,1	31.296	35,7
Plem. oglj. orodna jekla	884	0,6	2.528	1,5	1.006	1,1
Plem. niz. leg. jekla	35.703	23,3	39.615	23,2	24.333	27,8
Plem. or. leg. jek. in jek. za kr. lež.	8.360	5,4	14.318	8,4	4.994	5,7
Orodna jekla za utope	4.665	3,0	3.975	2,3	2.219	2,5
Brzorezna jekla	1.280	0,8	1.025	0,6	283	0,3
Plem. vis. leg. jekla	6.534	4,3	8.920	5,2	3.032	3,5
Skupaj	153.734	100,0	170.804	100,0	87.665	100,0

Jeklo v grobem lahko razdelimo v 3 grupe, ki nam bolj ponazorijo spremembe strukture v letu 1971 proti 1970.

	1970	1971
Navadno in nizko legirano	54,0 %	35,7 %
Plemenito jeklo	37,9 %	56,2 %
Orodna in visoko legirana	8,1 %	8,1 %

Iz pregleda je vidno, da smo sicer povečali odstotek plemenitih jekel, vendar je to v glavnem odraz konjunktura, ker so kupci pristali, da kupujejo CK kvaliteto namesto C kvalitete. V bistvu pa smo zadržali isti kvalitetni odnos kot lani.

Tabela 6

Zelezarna Store Proizvodnja SM jekla	v tonah			
	1969	1970	1971	I. poll. 1972
Surovo jeklo navadno	1.946	1.281	1.026	475
Surovo jeklo kvalitet. oglj.	10.966	8.051	10.475	3.806
Surovo jeklo kvalitet. niz. leg.	23.926	22.604	10.934	11.703
Surovo jeklo plemenito oglj.	434	4.255	12.295	3.234
Surovo jeklo plem. niz. legirano	2.362	1.327	1.452	95
Skupaj	39.634	37.518	36.182	19.313
	v %			
Surovo jeklo navadno	4,9	3,4	2,8	2,5
Surovo jeklo kvalitet. oglj.	27,6	21,5	28,9	19,7
Surovo jeklo kvalitet. niz. leg.	60,4	60,2	30,3	60,6
Surovo jeklo plemenito oglj.	1,1	11,3	34,0	16,7
Surovo jeklo plem. niz. legirano	6,0	3,6	4,0	0,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

V nadaljnjem razvoju združenega podjetja imamo na izbiro samo dve smeri: ekonomika proizvodnje in konkurenčnost nas silita v program proizvodnje jekel s čim višjo kvaliteto in vrednostjo ali pa v čim večjo stopnjo finalizacije.

Poglejmo najprej prvo smer.

Delež navadnih jekel v naši proizvodnji je že tako majhen in še pada. Leta 1970 je znašal še 4,7 %, letos pa 2,9 %. Količinsko največji delež je v kvalitetnih ogljikovih in nizko legiranih jeklih, saj znaša okoli 67 %. Delež plemenitih in orodnih jekel je potem ca. 30 %. Naša težnja bo, da bi se delež kvalitetnih jekel zmanjševal v korist plemenitih

in orodnih jekel še precej bolj intenzivno kakor doslej.

Druga smer se nanaša na stopnje predelave oziroma naš program, da povečamo vrednost naše proizvodnje s finalizacijo.

Če razdelimo našo proizvodnjo v tri stopnje predelave, t. j. vročo predelavo, hladno predelavo in izdelke višje stopnje predelave, smo v letu 1971 na področje Slovenije prodali:

izdelkov I. stopnje	56 %
izdelkov II. stopnje	66 %
in izdelkov višje stopnje	55 %

Kot vidimo, je izdelkov najvišje stopnje predelave sorazmerno najmanj.

Tabela 7

Prodaja na področje SR Slovenije in druga področja SFRJ — po stopnjah predelave:

Izdelki I. stopnje predelave

	Slovenija	SFRJ	Skupaj	Delež v SRS - %
Jesenice	112.701	103.378	216.079	52
Ravne	25.839	15.757	41.596	62
Štore	54.949	33.543	88.492	62
Skupaj	193.489	152.678	346.167	56

Izdelki II. stopnje predelave

	Slovenija	SFRJ	Skupaj	Delež v SRS - %
Jesenice	59.305	27.975	87.280	68
Ravne	592	1.127	1.719	34
Štore	350	1.219	1.569	22
Skupaj	60.247	30.321	90.568	66

Izdelki višje stopnje predelave

	Slovenija	SFRJ	Skupaj	Delež v SRS - %
Jesenice	21.504	16.470	37.974	57
Ravne	2.377	2.822	5.199	46
Štore	535	1.143	1.678	32
Skupaj	24.416	20.435	44.851	55

V l. 1971 je znašal delež proizvodnje izdelkov prve stopnje predelave v blagovni proizvodnji slovenskih železarn 74,2 %, druge stopnje 16,5 % in tretje stopnje 9,3 %. V najvišji stopnji predelave so zajeti: hladno oblikovani profili,

žični izdelki, elektrode, vzmeti, obdelani valji in mehansko obdelani izdelki.

Delež mehansko obdelanih izdelkov je v tej skupini najvišje stopnje predelave 14 %. V lanskoletni skupni blagovni proizvodnji predstavlja ta delež komaj 1 %.

IZ ŽELEZARSKEGA ZBORNIKA

Jože Šegel, dipl. inž.

UPORABNOST MAGNETNE ANALIZE ZA KONTROLO TOPLLOTNE OBDELAVE BRZOREZNIH JEKEL

(Železarski zbornik 1972 — VI., št. 3, str. 165—174)

Magnetna analiza se vse bolj uveljavlja za ločenje zamešanih feromagnetnih materialov, za kontrolo toplotne obdelave in za odkrivanje površinskih napak. V članku je opisana raziskava uporabnosti magnetne analize za kontrolo toplotne obdelave brzoreznih jekel. Pri obdelavi podatkov, dobljenih pri meritvah, so bile uporabljene nekatere matematično statistične analize in elektronski računalnik.

Raziskava je pokazala, da magnetoskop dobro reagira na vsako spremembo vsebnosti zaostalega avstenita v brzoreznem jeklu. To pa še ni zadostni pogoj za uporabo magnetoskopa v redni kontroli termične obdelave brzoreznih jekel, kajti na magnetno meritev močno vplivata še dva faktorja: kemijska sestava jekla in dimenzije preizkušanca. V primeru da ta dva faktorja eliminiramo, bi bila uporaba magnetne analize v obratu mogoča. Vpliv kemijske sestave odstranimo s tem, da merimo v eni seriji meritev le preizkušance z isto kemijsko sestavo, to je preizkušance, izdelane iz iste šarže. Vpliv dimenzije lahko zmanjšamo z nižjimi frekvencami na magnetoskopu, primernejšo obliko tuljav in s čim enakomernjšimi dimenzijami preizkušanca. Po rešitvi teh problemov bi lahko kontrolirali trdoto brzoreznih jekel z magnetno meritvijo po popuščanju.

Povzetek: Jože Šegel, dipl. inž.

Franc Uranc, dipl. inž.

SODOBNA ORODNA JEKLA

(Železarski zbornik 1972 — VI. št. 3 str. 155—164)

Odločitev pri izbiri najprimernejšega jekla za določeno orodje je možna le, če poznamo vsaj trdote in žilavosti jekel, ki bi prišla v poštev. Zaželeni so tudi podatki o vzdržnosti orodij iz nekega jekla, predvsem pa je tehtna cena. V ceni orodja so zajeti stroški materiala, kovanja, toplotne in mehanske obdelave. Upoštevati je treba, da se določena jekla zaradi posebnosti svoje toplotne obdelave enostavneje, lažje in manj mehansko obdelujejo. Prednosti imajo orodja, ki jih po toplotni obdelavi ni treba več veliko brusiti. Takšna so moderna orodna jekla. Kalijo se enostavno in zato poceni, mehanska obdelava orodij je malenkostna, kar je spet poceni. So zelo obstojna proti obrabi in zelo žilava.

Pri nas smo se že zgodaj začeli zavedati, da bi bilo dobro imeti razvrščena orodna jekla ne samo po stari klasifikaciji na jekla za delo v vročem, za delo v hladnem, za hitro rezanje, glede na obdržanje dimenzij po toplotni obdelavi. Velikokrat se pojavi naročnik z zahtevami po orodju, ki naj bo zelo žilavo, to je odporno proti udarcem. Vsako orodje mora že tako in tako biti obstojno na obrabo, saj drugače bi ne moglo igrati vloge orodja, temveč bi se v delovnem postopku spremenilo bolj ali manj v obdelovanec.

V primeru torej, da se zahteva zelo žilavo orodje, je še zmerom treba upoštevati tudi dejstvo, da mora biti orodje obrabno obstojno.

Zaradi tega se je skušalo najti med sodobnimi jekli takšna, ki združujejo v sebi najugodnejšo kombinacijo žilavosti in obrabne obstojnosti. Ker sta obe ti dve lastnosti precej, toda ne istosmiselno odvisni od stopnje legiranosti, smo zbrali osnovne podatke o nekaj deset najbolj žilavih obrabno obstojnih jeklih različnih legirnih stopenj.

Od široke palete (vsak producent hvali svoje) jekel za orodja, ki so odporna proti udarcem, smo jih izbrali za našo podrobnejšo preiskavo sedem. In ker se lahko pojavi potreba po litem orodju, so se iz vsake vrste jekla planirale tudi raziskave litih prob. Za sedem jekel smo zbrali vse podatke, ki so že objavljeni v svetovni literaturi. Na podlagi teh znanih značilnosti smo izdelali plan lastnih raziskav, kot je prikazan v članku.

Najprej so v članku podane uporabna in dosegljiva trdota, žilavost, trdota v vročem, cena, dimenzijske spremembe preizkušanih jekel označenih z utop Mo 2, prokron 2 L special, prokron 2 modificiran in s tujimi oznakami A 3, S 6, C 1, A 6. Sledijo izkušnje s kovanjem in žarjenjem prob iz teh jekel in nato so v članku podrobno podani preizkusni rezultati, ki dajejo možnost primerjave naših jekel z ameriškimi, kolikor so ta drugačnih tipov.

Seveda se orodnih jekel ne more preveč razkošno opazovati, temveč se je treba zadovoljiti večinoma z merjenjem trdote in žilavosti različno toplotno obdelanih prob.

Dilatometrsko so se določile strukturne premenske točke za nova, nam še neznan jekla, poskusile so se kaliti probe vsakega jekla z več različnimi temperaturami in po pet do deset prob se je kalilo ter popuščalo na isti temperaturi.

Diagrami, ki prikazujejo trdoto in žilavost prob iz vsakega jekla, posebej za kovano in posebej za lito stanje, podajajo odvisnost lastnosti jekel od pogojev kaljenja in popuščanja. S posebnim diagramom je prikazan odnos med trdoto in žilavostjo jekel nasploh.

Obrabna obstojnost je zelo širok pojem, ki ni v vsaki podani obliki uporaben v vseh primerih obrabe, vendar so se tudi pri nas opravili na doma narejeni pripravi preizkusi, ki so dali zelo dobre rezultate. Imeli smo na razpolago nekaj podatkov o vzdržnosti orodij (plošč za vlaknanje lesa) iz nekaterih od preizkušanih jekel in te podatke smo lahko tesno povezali z rezultati obrabnih preizkusov. Z obrabnimi preizkusi se je pokazala količinska razlika v vzdržnosti kovanih in litih orodij, saj znaša vzdržnost litih orodij tudi za 50 do 100 odstotkov več kot vzdržnost kovanih orodij.

Poskusna metoda omogoča tudi določiti primernost posameznega jekla za rezilna orodja. Tako se je ugotovilo, da so od preizkušanih jekel primerna za rezila A 6, A 3, C 1.

Na podlagi rezultatov preizkušanj trdote, žilavosti in obrabne obstojnosti se je zdaj možno odločiti za najprimernejše jeklo za orodje, delujoče v določenih primerih obrabe, kombinirane z udarci.

Povzetek: Franc Uranc, dipl. inž.

Tabela 8

Blagovna proizvodnja slovenskih železarn po stopnjah predelave:

	realizirano 1971	0/0	predvideno 1975	0/0
1. stopnja predelave (v vročem)	18.592		16.000	
surovo železo				
toplo valjani izdelki	349.095		332.900	
kovano jeklo — odkovki	13.762		16.700	
jeklolitina	9.712		12.500	
siva litina	21.979		33.100	
	413.140	74,2	411.200	51,5
2. stopnja predelave (osnovna hladna predelava)				
vlečena žica	39.668		61.300	
vlečeno, luščeno, brušeno jeklo	23.502		30.600	
hladno valj. trak. (pločevina)	28.513		179.100	
	91.683	16,5	271.000	34,0
3. stopnja predelave (finalizacija)				
hladno oblikovani profili	13.521		50.000	
žični izdelki	10.372		15.000	
elektrode	13.600		20.000	
vzmeti	5.171		11.000	
obdelani valji	1.537		8.000	
mehansko obdelani izdelki	7.378		11.800	
	51.579	9,3	115.800	14,5
Skupno blagovna proizvodnja (brez šamota)	556.402	100	798.000	100

V srednjeročnem razvojnem programu smo predvideli, da znižamo delež I. stopnje od 74,2 na 51,5 %, pri tem pa povečamo delež II. stopnje od 16,5 na 34,0 % ter delež najvišje stopnje predelave od 9,3 na 14,5 %.

Kadar je v naših investicijskih programih govor o finalizaciji, ne mislimo takoj na strojogradnjo ali mogoče motorno industrijo, temveč predvsem na proizvodnjo, ki zagotavlja porabo naših plemenitih jekel ali ki z naslednjo stopnjo predelave dviguje vrednost tistih naših proizvodov, ki so v sedanji stopnji predelave na meji rentabilnosti ali komaj še opravičujejo svojo uvrstitev v proizvodni program.

**PROIZVODNJA IN PRODAJA
ZDRUŽENEGA PODJETJA
PO REPUBLIKAH**

V letošnjem letu 1972 bo znašala blagovna proizvodnja slovenskih železarn okoli 610.000 ton. Za leto 1973 načrtujemo, da bo na razpolago za prodajo približno 660.000 ton. Ce-

lotna poraba jekla za področje Slovenije znaša po podatkih Združenja jugoslovanskih železarn 720.000 do 750.000 ton.

V preteklih letih je bil delež prodaje slovenskih železarn na področje Slovenije še nižji, kot je sedaj. Trenutno znaša prodaja na druga področja Jugoslavije in v izvoz okoli 40 %. Če ostane od naše blagovne proizvodnje v Sloveniji okoli 360.000 ton, potem dobimo v Slovenijo od drugih jugoslovanskih železarn in iz uvoza blizu 400.000 ton, medtem ko prodamo iz železarn na druga področja okoli 250.000 ton.

Količinski prikaz pa ne da popolne slike, ker ne podaja kvalitetne strukture prodaje. Ker je za nas aktualno predvsem obstoječe stanje, je v naslednjem nekaj podatkov, ki osvetljujejo položaj še z druge strani. Na naslednjih tabelah 9—11 in slikah 7—9 je podrobneje prikazan pregled prodaje slovenskih železarn za I. polletje 1972 po republikah, po količini in doseženi poprečni ceni za posamezna področja. Posebej je podan pregled odnosov prodaje za Slovenijo in druga področja Jugoslavije.

Tabela 9

Pregled prodaje slovenskih železarn po republikah v I. polletju 1972 po količini in poprečni ceni (slike 7 in 9)

Prodajno področje	Železarna Jesenice		Železarna Ravne		Železarna Store		ZPSŽ	
	ton	din/kg	ton	din/kg	ton	din/kg	ton	din/kg
Slovenija	98.341	3.52	29.803	5.30	40.754	2.55	168.898	3.55
Hrvatska	22.687	3.73	3.917	10.67	3.779	3.54	30.383	4.59
Srbija	29.924	3.65	10.449	7.31	14.928	3.40	55.301	4.27
BiH	6.244	3.82	6.383	6.62	356	3.78	12.983	4.18
Črna gora	29	3.35	12	29.71	182	4.04	223	5.33
Makedonija	1.532	3.23	229	14.31	360	3.17	2.121	4.41
Skupaj	158.757	3.59	50.793	6,16	60.359	2.83	269.909	3.86

Tabela 10

Pregled odnosov prodaje slovenskih železarn na področje SR Slovenije in področje Jugoslavije v I. polletju 1972 (slika 9)

Prodajno področje	Železarna Jesenice ton	Železarna Ravne vrednost	Železarna Ravne ton	Železarna Štore vrednost	Železarna Štore ton	ZPSŽ vrednost	ZPSŽ ton
Slovenija	98.341	346.202.732	29.803	149.800.000	40.754	103.922.700	168.898
Jugoslavija	60.416	222.685.328	20.990	150.829.000	19.605	67.355.020	91.009
Slovenija	62 %	61 %	59 %	50 %	68 %	61 %	63 %
Jugoslavija	38 %	39 %	41 %	50 %	32 %	39 %	37 %

Tabela 11

Železarna Ravne — prodaja po republikah od 1. oktobra 1971 do 31. junija 1972 (slika 8)

Prodajno podr.	ton	vrednost v din	din/kg
Slovenija	44.324	220.856.425	4.98
Hrvatska	7.470	67.195.731	9.00
Srbija	15.412	119.049.630	7.72
BiH	9.635	48.032.465	4.99
Črna gora	30	555.325	18.51
Makedonija	388	4.532.150	11.68
Skupaj	77.259	460.221.726	5.96
Slovenija	57 %	48 %	4.98
Ostala jugosl. področja	43 %	52 %	7.27

Slika 7 prikazuje prodajo po republikah. Višine šrafiranih stolpcov prikazuje prodane količine po republikah, ki so na abscisi, upoštevajoč površine, navedene v naslednjem vrstnem redu:

- Slovenija,
- Hrvatska,
- Srbija z Vojvodino in Kosmetom,
- Bosna in Hercegovina,
- Črna gora in
- Makedonija.

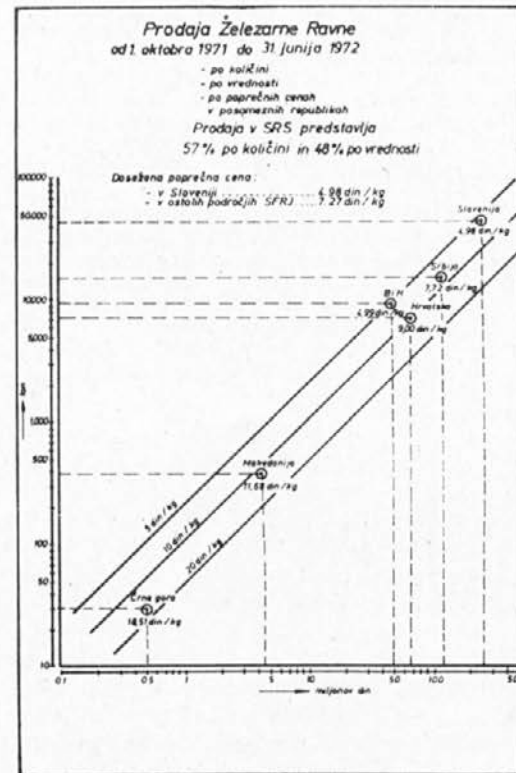
Celotna količina prodaje za SFRJ je bila v tem obdobju ca. 270.000 ton, od česar odpade za Slovenijo ca. 169.000 ton oziroma 58 % prodaje po vrednosti in 63 % po količini.

Zanimiv je prikaz poprečnih cen, doseženih v posameznih republikah. Merilo podaja desna koordinata. Za prodane količine Združeno

nega podjetja so poprečne cene podane z debelimi stolpci. Glede na specifično strukturo proizvodnje plemenitih jekel so za Železarno Ravne poprečne cene še posebej prikazane z višinami tankih črt.

Do zanimivih ugotovitev nas pripeljejo primerjave teh podatkov iz diagrama.

Takoj vidimo, da Združeno podjetje in s svojim specifičnim položajem tudi železarna Ravne dosega v Sloveniji znatno nižjo poprečno ceno kakor v drugih republikah. Slika prikazuje, da je poprečna cena v SFRJ za ZPSŽ 3,86 din/kg, za Slovenijo pa 3,55 din/kg. Če upoštevamo vse republike brez Slovenije,

Slika 8

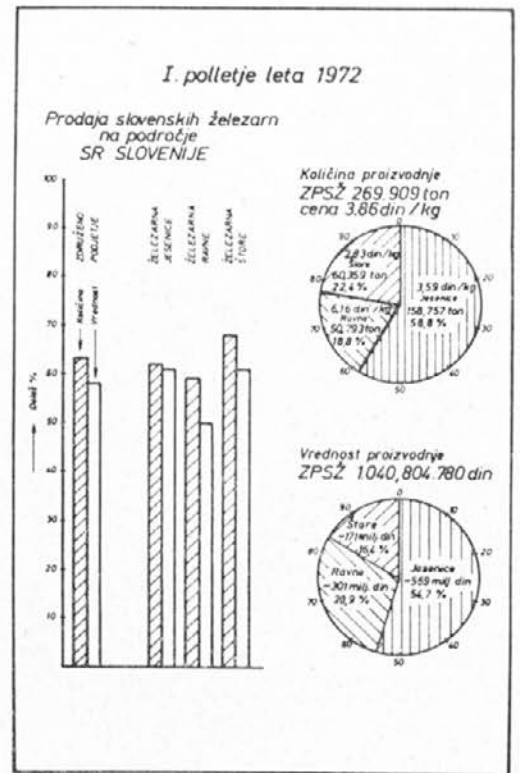
pa je na njihovem področju dosežena poprečna cena 4,88 din/kg. Ob tej razliki se je treba pač zamisliti o strukturi potrošnje kvalitetnih jekel v Sloveniji, ki v porabi kvalitetnih jekel vidno zaostaja za drugimi področji. Te razlike so za specialna jekla oziroma prodajo Železarne Ravne še večje.

Zato podajamo o tem še nekaj posebnih podatkov na sliki 8, ki se sicer nanašajo na drugo obdobje.

Količina prodaje je podana na ordinati, vrednost prodaje pa na abscisi. Merilo je obakrat logaritmčno. V tej mreži je prikazana s svojimi poprečnimi cenami prodaja v posamezne republike. Ob nivojih poprečnih cen takoj vidimo njihove položaje za medsebojno primerjavo.

Slika 9 daje na desni strani za polletno obdobje pregled količine in vrednosti prodaje ZPSŽ, pri čemer so prikazani tudi medsebojni odnosi posameznih železarn.

Na levi strani pa je prikazan količinski in vrednostni delež prodaje slovenskih železarn na področje Slovenije. Značilno je, da je delež vrednosti manjši od deleža količine, kar se še posebej izraža pri železarni Ravne z njenim specializiranim proizvodnim programom.

Slika 9

Problematika razkoraka med proizvodnjo, razvojnim programom slovenskih železarn in sedanjo ter predvideno porabo regionalne predelovalne industrije

Ko smo leta 1970 pripravljali srednjeročni razvojni program slovenskih železarn, smo se lahko posluževali samo nekaterih podatkov iz raznih studij o trendih razvoja v industriji, ker je delo na razvojnem programu kovinsko predelovalne in elektro industrije potekalo vzporedno oziroma z zakasnitvijo. Slovenskim železarnam lokacijski ekonomski pogoji odmerjajo pot, iz katere ne moremo. Že vsa leta po vojni je naš razvoj usklajen in med jugoslovanskimi železarnami odrejen v kvalitetni program. Pred 12 leti je znašal delež elektro jekla, v celotni proizvodnji jekla slovenskih železarn 11,1%. Za leto 1973 načrtujemo, da bo delež elektro jekla že nad 50 % naše proizvodnje. Delež proizvodnje navadnih kvalitet znaša 2,9 % in je praktično na spodnji meji. Odrejenega programa se torej držimo in v nadaljnjem razvojnem programu predvidevamo, da bomo postopno prešli na 100 % proizvodnje elektro jekla.

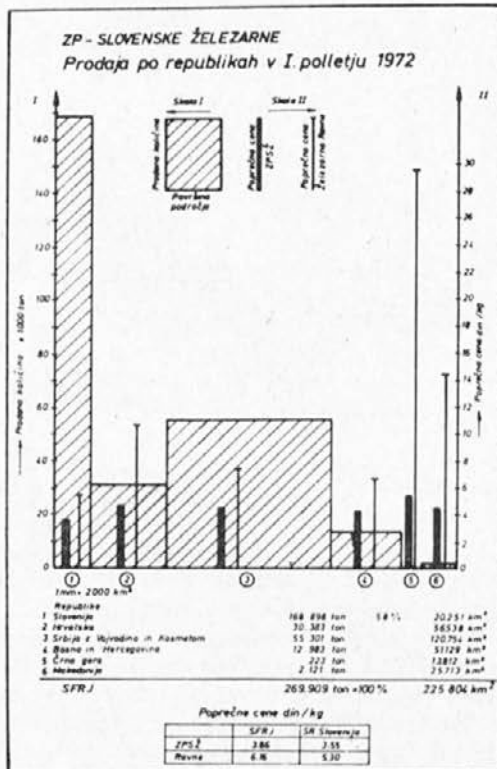
Letošnje leto bo znašala naša blagovna proizvodnja okoli 610.000 ton. Po statističnih podatkih znaša poraba jekla na področju Slovenije 720.000 do 750.000 ton. Delež prodaje slovenskih železarn na področje Slovenije pa znaša okoli 58 % ali 350.000 ton. Del te naše prodaje gre zopet prek veletrgovine potrošnikom zunaj Slovenije, tako da z gotovostjo lahko računamo, da slovenski potrošniki nakupijo od drugih železarn iz Jugoslavije in iz uvoza 400.000 do 450.000 ton izdelkov. Naša prodaja na druga področja Jugoslavije in v izvoz pa znaša okoli 260.000 ton, predvsem kvalitetnih in plemenitih jekel, kot smo videli že prej.

Razkorak je torej občuten, vendar absolutno vzeto manj količinsko, kot je poudarjen predvsem s kvaliteto strukturo porabe, ki pogloblja količinska nesorazmerja.

Razvojni programi kovinske predelovalne in elektro industrije ta razkorak še povečujejo.

V srednjeročnem programu predvideno povečanje proizvodnje jekla ima stopnjo rasti 7 %. V kovinsko predelovalni industriji je predvidena stopnja rasti 9 % in pri elektro industriji 12 %.

Če primerjamo strukturo industrijske proizvodnje Slovenije po podatkih republiškega zavoda za načrtovanje, dobimo naslednji pregled:

Slika 7

— Delež črne metalurgije je znašal leta 1965 — 4,58 %, do leta 1970 je padel na 3,23 % in po srednjeročnem razvojnem programu bo znašal leta 1975 — 3,22 %.

— Delež kovinske industrije je bil leta 1965 — 24,85 %, leta 1970 — 24,47 % in bo leta 1975 — 25,23 %.

— Delež elektro industrije je bil leta 1965 — 7,98 %, leta 1970 — 10,80 % in bo leta 1975 znašal 13,30 %.

Jasno je razvidno tudi iz teh podatkov, da bo zaostanek, ki je nastal že v preteklem obdobju in razkorak po sedanjih predvidevanjih še raste. Naša sedanja kapaciteta proizvodnje jekla je okoli 750.000 ton ter je v prihodnosti ne nameravamo večati nad 1 milijon ton, kar naj bi dosegli do 1. 1980. Če torej upoštevamo, da bomo proizvedli leta 1975 letno 800.000 ton jekla, bo torej letni poprečni prirastek še približno 5 % in s tem bi dosegli našo zgornjo mejo.

Ekonomika proizvodnje narekuje, da moramo imeti v vseh treh železarnah čim višji delež kvalitetnih jekel ali moramo naše proizvode čim višje predelati. Da bi pa omilili razkorak med našo proizvodnjo in porabo pri regionalni predelovalni industriji, smo podvzeli že vrsto ukrepov:

— Pri ZPSŽ je imenovana posebna skupina tehničnih svetovalcev, katero sestavljajo predstavniki vseh treh železarn in direkcije. Njihova naloga je, da bi potrošnike seznanjali z novimi kvalitetami in izdelki ter da bi jim svetovali pri uporabi materialov iz našega proizvodnega programa.

— S sodelovanjem republiške gospodarske zbornice smo organizirali v treh skupinah v dneh 25., 27. in 28. septembra sestanke s potrošniki, t. j. podjetji kovinske in elektro predelovalne industrije, na katerih smo jih seznanili s stanjem naše proizvodnje, kvalitetnim programom, zadnjimi dosežki in razvojnimi nameni.

— Gospodarski zbornici smo predlagali, da bi skupno financirali študijo, kako odpraviti

nastali razkorak med proizvodnjo in porabo na področju Slovenije.

— Na jesensko srečanje metalurgov smo povabili tudi predstavnike vseh naših večjih potrošnikov iz kovinske predelovalne in elektro industrije, da bi jih ob tej priložnosti seznanili ponovno z nastalo problematiko in z našimi prizadevanji, da bi bilo tisto, kar proizvedemo, res kvalitetno.

Doslej v regionalni predelovalni industriji ni bilo zadosti posluha za to, da bi uskladili razvojne programe in prilagodili svoje potrebe našim možnostim. Nujna posledica tega je težnja, da z nadaljnjo predelavo sami zvišamo vrednost našim proizvodom. Pri direkciji ZPSŽ imamo namen organizirati posebno službo, ki naj skrbi za koordinacijo s predelovalno industrijo pri osvajanju nove proizvodnje ter s sugestijami za nove proizvode pomaga, da bi čim več plemenitih jekel porabili in predelali na ožjem regionalnem območju.

Slovenske železarne, ne samo da so tehnično opremljene za proizvodnjo kvalitetnih in plemenitih jekel, temveč imajo strokovni kader, ki obvlada tehnologijo proizvodnje za najkvalitetnejše zahteve.

Skoraj da ni kvalitete, katere ne bi bili zmožni izdelati in za katero ne bi mogli reči, da je v naših železarnah še niso izdelali. Naša naloga je, da o tem seznanimo javnost. Predvsem morajo vedeti, kaj mi proizvajamo, projektantje in konstrukterji v podjetjih kovinske in elektro predelovalne industrije, projektanti in konstrukterji, ki lahko za svoje konstrukcije uporabljajo domača jekla z veliko boljšimi mehanskimi lastnostmi, kot so jih uporabljali doslej. O naših možnostih in predvidenem razvoju naj bodo obveščeni tudi načrtovalci razvoja, s tem da morajo vzeti v račun, da naših kapacitet preko 1 milijona ton proizvodnje jekla ne nameravamo razširjati in da drugega kot kvalitetnih jekel in plemenitih jekel ne moremo izdelovati zaradi ekonomike naše proizvodnje.

do največje v železarni Skopje, tonaže 120 ton.

Peč je sestavljena iz:

1. transformatorja z glavnim stikalom,
2. komandnega prostora,
3. kadi z elektrodami držali in ohišjem peči.

Kad, v kateri se topi jeklo, je iz železne pločevine, notranjost pa je obzidana z močnim slojem ognjestalnih materialov. Obok peči je tudi obzidan z ognjestalno opeko. Skozi obok v peč pa se po potrebi avtomatično premikajo elektrode (grafitne), ki prevajajo el. tok in v elektro obloku topijo jeklo. Posamezni elementi peči: vrata, elektrodni hladilniki, obočni venec pa so hlajeni z vodo. Toplota, ki se nahaja v peči, bi bila v stanju vse omenjene elemente peči raztopiti, vendar hladilna voda zaradi stalnega pretoka to preprečuje. Opis peči podajamo za lažje tolmačenje pri nadaljnjem navajanju. Navajamo nekaj vzrokov predorov.

VZROK PREDOROV

Predori tekočega jekla skozi obzidavo peči so možni kljub skrbnemu zidanju ali popravilu. Dejstvo je, da je pri večjih pečeh sicer manj primerov, škoda je pa dokaj večja.

Vzroke za pojav predora delimo na tri skupine ali pa v kombinacije teh:

- mehanske poškodbe obloge peči,
- termično-dilatacijske napetosti v obzidavi peči,
- kemične reakcije pri visoki temperaturi tekočega jekla in vpliv svinca.

Mehanske poškodbe

Peč dobi mehanske poškodbe v času zakladanja vložka, ko padajo večji kosi starega železa v peč. Pri tem so najbolj nevarni težki in koničasti kosi, kot npr. drogovi, tračnice, profili. Ti se z veliko silo prostega pada zabijejo v dno ali steno peči in ga močno okrušijo. Taka poškodba je možen povod za predor skozi dno. Velik vpliv ima tudi višina stresanja starega železa v peč. Čim višje se stresa, tem večja je nevarnost okvare dna. Košare za vložek, ki se odpirajo nad pečmi, so v tem pogledu manj ugodne, ker stresajo iz večje višine.

Tej nevarnosti se je možno izogniti z naslednjimi ukrepi:

- zakladati droben vložek ali pa mehko pločevino,
- zakladati velike stisnjene pakete na dno zalagalne košare,
- zrezati na manjše kose vse daljše in težje drogeve, tračnice itd.,
- novo ali popravljeno dno pokriti pred zakladanjem s staro pločevino.

TERMIČNO-DILATACIJSKE NAPETOSTI

Napetosti v obzidavi nastopajo skoraj vedno iz dveh vzrokov:

- nepravilno zidanje obloge peči. Ako je zidanje z opeko pretesno ali pa s prevelikimi dilatacijskimi režami, pretesno zidanje povzroča napetosti v opeki in drobljenje opeke ali izbočenje, preohlapno zidanje z velikimi režami pa praznine med opekami. Skozi nastalo razpoko ima jeklo ali žilindra možnost predora v obeh prime-

Rado Jelerčič, dipl. inž.

Jože Horjak

Požari v metalurških obratih in preprečevanje sevanja z vodno prho

UVOD

Nenehna rast industrije in tehničnega napredka zahteva tudi od železarske industrije, da proizvaja dnevno sto in sto ton jekla vseh mogočih vrst za potrebe industrije. Železarska industrija s svojimi strokovnjaki pa išče novih tehnoloških procesov za čim kvalitetnejšo in večjo proizvodnjo. Stari procesi tehnologije gredo v pozabo, načini pretapljanja jekla se izboljšujejo z dneva v dan.

Osnovna dejavnost železarske industrije je torej izdelava jekel. Za pretapljanje jekel in tehnološki proces izdelave jekel pa so potrebni energetski viri, ki so dokaj pestri.

Tako srečujemo v železarnah električno, paro, razne pline, tekoča goriva itd. Našteti viri energije teko po tokovodnikih ali razvejanih cevovodih do potrošnikov v razne obrate. Vsa ta energija v ukročeni obliki je ogromen pripomoček pri ustvarjanju delovnega človeka. Vsako nepravilno delo s temi elementi energije pa je bilo zaradi površnosti, neznanja ali pa nesrečnega slučaja za marsikoga usodno. Totalno izkoreninjenje navedenega je nemogoče, s pravnimi ukrepi pa se lahko doseže dobre rezultate tako za varstvo pri delu kot pri preprečevanju požarov.

Poškodbe pri delu in požari jemljejo letno ogromna sredstva narodnega dohodka, zato je naša dolžnost, da preprečujemo oboje v korist skupnosti. V nadaljevanju bi želela obravnavati požare v železarski industriji in doživete primere v praksi. Namen tega pa naj bi bil poseči na področje železarske industrije iz taktičnih oziror preprečevanja in gašenja požarov.

Skoraj nemogoče si je misliti, da proizvodne zgradbe, ki so grajene iz betona, jekla, opeke in drugih elementov, požar sploh more poškodovati. Vendar dejstva kažejo, da so tudi ti gradbeni elementi pri visokih temperaturah »ranljivi in šibki« v svojih mehanskih lastnostih. Požari običajno ne nastajajo na zgradbah samih, temveč jih povzročajo v večini primerov agregati, tokovodniki ali plinovodi, napeljni v te objekte. Problemov požarnega varstva je dovolj, in ker je to področje v železarski industriji ogromno, bi želela obravnavati izključno požarno varnost elektro obločnih peči in v naslednjih primerih podati primere iz prakse.

Elektro obločne peči, so agregati, v katerih metalurški strokovnjaki ustvarjajo različne kvalitete jekel. Grajeni so za različne teže kot tudi različne kvalitete. Peči, ki obratujejo v državi, so od ene tone pa

rih. Temu se izognemo s pravilno izračunanimi dilatacijami pri znanem faktorju širjenja opeke.

— Ohladitev peči pod 800°C . Vroča ognjestalna obloga s temperaturo nad 1200°C ima večjo prostornino kot hladna. Ker se je obloga na visoki temperaturi »zlepila« v en blok, se pri ohlajevanju krči neenakomerno in povzroča razpoke. Po navadi gredo te razpoke od zgoraj navzdol (temperaturna razlika) in so globlje, čim bolj je peč ohlajena in čim hitreje se je peč ohlajevala. Tudi taka razpoka je lahko vzrok za predor.

Temu se izognemo tako, da peč obratuje neprekinjeno, da se ohlaja zelo počasi in dobro zatesnjena, ali pa da se jo med mirovanjem ogreva vsaj na 500°C . Ohlajeno peč se pred ponovnim obratovanjem mora obvezno pregledati in morebitne razpoke zakrpati.

KEMIČNE REAKCIJE

Kemične reakcije so stalno prisotne pri procesu izdelave jekla in se jih tudi koristno poslužujemo. Nevarne za obzidavo pa so, ako traja postopek dolgo časa in pri visoki temperaturi. Pri temperaturi jekla nad 1500°C so endotermne reakcije zelo močne in aktivne ter napadajo oblogo peči. Pri tem jim pomaga razlika med bazami in kislinami, saj kislina SiO_2 žilindra zelo močno nagriže bazično oblogo. Poleg tega nastopi pri visoki temperaturi zelo močna erozija zaradi močnejše turbulence tekočega jekla.

Znano je, da so poškodbe dna, razpoke in vdolbine zelo izpostavljeni deli, kjer nastopajo močni tokovi gibanja taline in kemične reakcije. Jeklo na teh mestih močno erozira-izpira ognjestalno oblogo, jo kemično napada ter jo s tem delovanjem predre.

Poškodbe preprečimo s čim krajšim procesom, ustrezno bazično žilindro in kratkotrajno visoko temperaturo jekla. Ker je moč kemičnih reakcij predvsem v žilindri, je primerno, da žilindrino cono (kordon) obzidamo z visokoognjestalno in kompaktno opeko, ki je odpornejša proti kemičnim vplivom.

Svinec je težka kovina, taljiva pri nizki temperaturi. V elektro obločno peč pride z vložkom kot spremljevalec starega železa v obliki kablov, cevi, uteži, zaščitnih oblog, ležajnih kovin itd. V peči se hitro stali in scedi na dno, ker je specifično težji od železa — jekla. Pri visoki temperaturi je zelo redko tekoč ter prodre že skozi najmanjšo razpoko v obzidavi dna. Kjerkoli je to možno, izpodriva vse lažje materiale, kot so malta, koščki opeke. Za svinec pa prodira jeklo in s svojo visoko temperaturo prežge plašč peči ter prodre na prosto.

To veliko nevarnost preprečimo le tako, da se svinec že prej odstrani s starega železa pri podjetjih za zbiranje starega železa ali pa v železarni na pripravi vložka. Na žalost pri nas na tem področju ne naredimo dovolj. Podjetja za odpadne surovine nimajo dovolj zanimanja za zbiranje svinca in barvnih kovin, čeprav bi s tem povečala dohodek, nam pa prihranila težave in škodo.

Babica pripoveduje

Foto: Broman

ZAŠČITA PRED SEVANJEM

V primeru ko se je jeklo izlilo ob peč ali pod njo, nastane prva skrb kako preprečiti pogubnostni učinek sevanja na instalacije in opremo peči. Pri izlivu jekla se to razširi na večjo površino in sprošča veliko količino toplote, ki se pri tej temperaturi v veliki meri celo do 90 odst. prenaša s sevanjem. Sevanje je tako močno, da se segrevajo železni deli, ki so dokaj oddaljeni od izvora toplote (tekoče jeklo) in pri tem deformirajo. Vžigajo se gumijaste cevi v oddaljenosti 5 metrov ali več, enako kabli, izolacije in eventualno prisoten les. Ker nam je znan princip prenosa toplote pri visokih temperaturah in velikih količinah sproščenih kalorij, se že dolgo poslužujemo načina »pokrivanja« žareče površine. Do sedaj smo uporabljali pesek, apnenec, apno in celo ostružke. Učinek je majhen in z veliko zakasnitvijo, saj je deloval šele, ko se je jeklo strdilo in je že oddalo v ozračje in na bližnje predmete velik del toplote. Dokler pa je jeklo tekoče, »požira« in tali vse, kar pade nanj. Tudi pena ni učinkovita, ker jo tekoče jeklo hitro posuši. Poleg tega se je tekočemu jeklu zelo težko približati, saj človek že v veliki razdalji občuti pekoč učinek žarečega jekla na svoji koži in dihalnih organih.

UPORABA VODNE PRHE

V primerih pa, ko smo uporabili vodno prho za zaščito kovinskih delov peči in instalacij, se je v trenutku ustvarila gosta vodna para, ki je preprečila uničujoč prodor žarkov in zaščitila dele peči pred prevelikim segrevanjem. Poleg tega voda zelo hitro odvzame toploto tekočemu jeklu in ga odnaša v ozračje. Z nekaj poizkusi smo ugotovili, da je le gosta vodna para uspešna pri preprečevanju vžiganja kablov in krivljenja železnih delov. Dejstvo pa je, da mora gašenje z vodo izvajati le izkušen in strokoven gasilec, da prepreči prihod vode pod tekoče jeklo, sicer je možna eksplozija pokalnega plina. Verjetno bo

potrebno še mnogo dela z metodo polivanja tekočega jekla z vodno prho, da se bo ugotovil najbolj ustrezen način, ustreznih razpršilec, oddaljenost itd. Prepričani pa smo, da bo v bodoče eden od zanesljivih in učinkovitih načinov zaščite delov peči in instalacije pred uničenjem zaradi sevanja tekočega jekla v načinu polivanja tekočega jekla z vodno prho.

DEMONSTRACIJA

V železarni Ravne smo izvedli javno demonstracijo gašenja in polivanja tekočega jekla z vodno prho in tej demonstraciji je prisostvovalo 50 strokovnjakov metalurgov in gasilcev iz različnih metalurških podjetij Slovenije in gasilskih enot. Demonstracija je pokazala izredno uspešnost preprečevanja sevanja od izvora na vnetljive dele, saj je gosta vodna para preprečila vsako žarčenje na okolico.

Demonstracijo gaševanja je izvedla ekipa gasilcev železarne Ravne, ki je pri tem pokazala vso spretnost in strokovno znanje in ji gre za to akcijo vse priznanje. Kljub temu da je demonstracija pokazala veliko prednost in uspešnost, se mora ta način gašenja še študijsko obdelati in sestaviti pravilnik ter doseči od merodajnih zakonodajalcev, da ta način tudi zakonsko odobrijo in omogočijo široko uporabo v industriji, predvsem pa v metalurških obratih. Z uvedbo tega postopka se bi v našem gospodarstvu prihranili težki milijoni izgub, ki nastanejo ob poškodbah ali uničevanju ob takih primerih. Študijska delovna skupina, ki bo delo nadaljevala, naj čim prej predloži svoje poročilo in predloge, da bi se ta postopek gašenja oziroma preprečevanja sevanja čim prej uveljavil in dobil tudi zakonito podporo.

ZLO ALI NIČ

Seneka je med drugim dejal:

»Največji del življenja delamo zlo, velik del ne delamo ničesar, vse življenje pa sploh ne mislimo na to, kar smo delali.«

ŠOLSKE CENTER

daje poročilo za šolsko leto 1971-72

Sestav šolskega centra

V obsegu šolskega centra so organizirane naslednje dejavnosti:

1. poklicna kovinarska in metalurška šola (PKMS)
2. šola za specializirane metalurške delavce (SSMD)
3. tehniška srednja šola metalurške stroke za mladino (TSSM)
4. delovodska šola strojne in metalurške stroke (DŠO)
5. tehniška srednja šola za odrasle (TSSO)
6. razni strokovni tečajji in seminarji za izobraževanje odraslih (IO)

Svet šolskega centra

V svetu šolskega centra so naslednji člani delovne skupnosti: prof. Vincenc Trafela — predsednik, Albin Hudovernik — podpredsednik, Franc Čeplak, Mirko Erjavec, Jože Jostl, prof. Rudolf Kodela, Ivan Kuzman, Marija Mihelič in Lenka Živič — člani.

Kot predstavniki javnosti in ustanovitelja so bili v svet centra imenovani:

Ivan Krof, inž. Ferdo Gnamuš, dipl. inž. Vlado Macur, dipl. inž. Ferdo Medl, Jože Potočnik, Filip Rožanc, Jože Bukovec in Maksimiljan Gorenšek.

Izvršilni odbor šolskega centra

V izvršilnem odboru šolskega centra so naslednji člani delovne skupnosti: Božidar Erat — predsednik, Franc Čeplak, Marica Dretnik, Mirko Čeru in prof. Ladislav Kukec — člani.

Sodelavci šolskega centra

(naziv in stroka, rojstno leto, začetno leto službovanja, od kdaj je na šolskem centru, kaj in kje poučuje, zadolžitve)

a) vodstveno osebje:

Kukec Ladislav, ravnatelj: profesor — industrijski pedagog; 1919, 1940, 1948.
 Radivojevič Božo, pomočnik ravnatelja: predmetni učitelj tehnološke smeri; 1925, 1950, 1950; strojeslovje in tehniško risanje; varuh zbirke strojeslovje.
 Erjavec Mirko, vodja učnih delavnic: predmetni učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1919, 1937, 1946.
 Vreš Franc, vodja izobraževanja odraslih: strojni tehnik, 1931, 1954, 1965.

b) redni učitelji:

Blatnik Anton: predmetni učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke, 1931, 1949, 1955; praktično delo strugarjev.
 Breznik Silva: profesorica slovenskega jezika in umetnostne zgodovine; 1946, 1971, 1971; slovenski jezik z estetsko vzgojo.
 Brglez Janez: profesor zgodovine in geografije; 1940, 1967, 1970; družbeno ekonomska ureditev SFRJ, zgodovina delavskega gibanja, družbeno ekonomske vede.
 Brložnik Milan: učitelj praktičnega pouka kovinostrugarjev; 1928, 1946, 1950; praktično delo — strugarji, mentor PKR.
 Čeplak Franc: predmetni učitelj tehnološke smeri; 1937, 1956, 1965; tehnologija materiala, tehniško risanje; varuh zbirke za tehnologijo materiala.
 Čeru Mirko: učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1932, 1950, 1950; praktično delo — ključavničarji; mentor šolske skupnosti.
 Erat Božidar: učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1939, 1957, 1960; praktično delo — rezkalci in brusilci; somentor šolskega športnega društva.
 Gaberšek Vinko: učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1946, 1964, 1971; učitelj praktičnega pouka strugarjev.
 Hadžiagič Esad: profesor telesne vzgoje; 1939, 1968, 1970; telesna vzgoja; mentor šolskega športnega društva, kabinet za telesno vzgojo.
 Hölel Jože: predmetni učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1925, 1947, 1956; praktično delo ključavničarji, A-program; varuh učil osnovni kovinarski program.
 Hudovernik Albin: učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1925, 1948, 1961 (s presledki); praktično delo — osnovni A program in kovači; somentor šolske skupnosti.
 Ivič Franc: učitelj; 1912, 1936, 1958; matematika, tehniško risanje; varuh učil za matematiko.
 Jostl Jože: predmetni učitelj tehnološke smeri; 1944, 1962, 1965; tehnologija obdelave, poklicna tehnologija, tehniško risanje; varuh kabineta.
 Kodela Rudolf: profesor slovenskega jezika s književnostjo; 1931, 1958, 1970; slovenski jezik z estetsko vzgojo; šolske proslave.
 Kogelnik Ivan: učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1931, 1942, 1964; praktično delo — kovači; vodstvo SMK.
 Košeljnik Ivan: učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1931, 1949, 1964; praktično delo ključavničarji; vodstvo SMK.

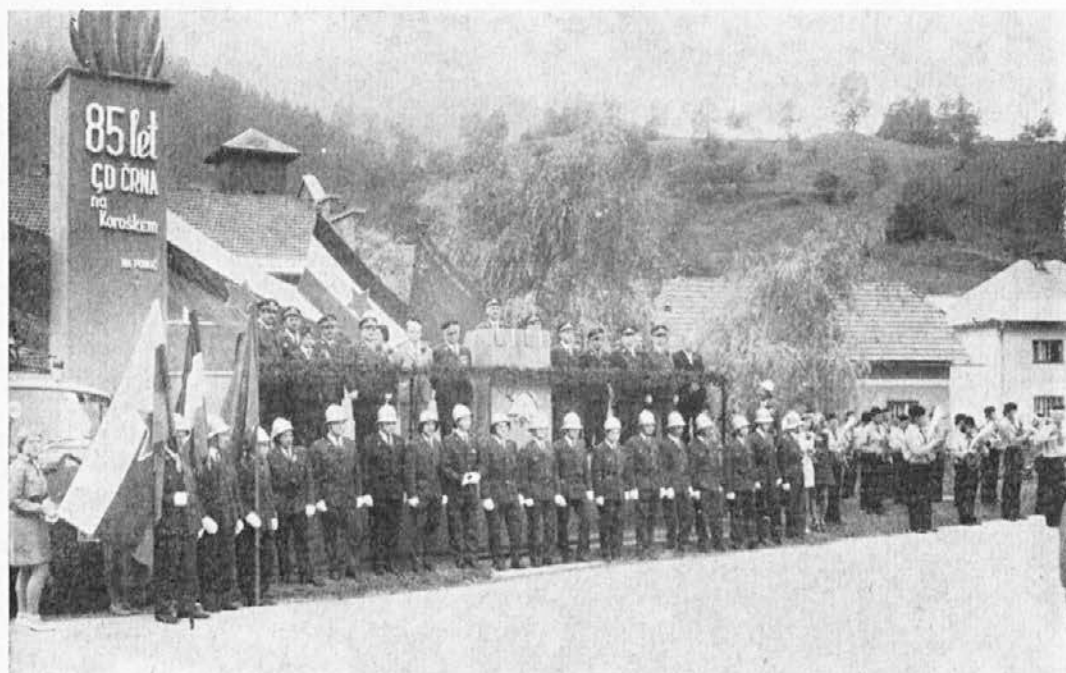
Kuzman Ivan: predmetni učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1930, 1947, 1947; praktično delo — rezkalci in brusilci.
 Keber Štefan: profesor geografije in zgodovine; 1947, 1971, 1971; organizacija in ekonomska podjetij, gospodarska geografija, družbeno ekonomske vede, zemljepis; varuh zbirke učil za DEV in zbirke AVD sredstev.
 Majcen Alojz: učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1920, 1939, 1970; praktično delo — osnovni A program in ključavničarji; varuh učil za A program.
 Ovnich Stanislav: diplomirani inženir elektrotehnike; 1947, 1967, 1972; obratna elektrotehnika, fizika.
 Planinc Leopold: učitelj praktičnega pouka kovinarske stroke; 1934, 1954, 1964; praktično delo — kovači; somentor šolskega športnega društva.
 Trafela Vincenc: profesor strokovnih predmetov strojne smeri; 1940, 1958, 1967; mehanika, poklicna tehnologija in tehniško risanje; varuh učil za tehniško risanje.

c) v podaljšanem delovnem času so na zavodu poučevali:

Ažnoh Ivan: dipl. inž. metalurgije; matematika (DŠO).
 Božikov Milovan: dipl. inž. metalurgije; mineralogija, osnove metalurgije, metalurgija železa in jekla (TSSM).
 Blagojevič Milan: predmetni učitelj; obramba in zaščita.
 Burg Metka: profesorica angleščine in francoščine; angleški jezik (TSSM).
 Čegovnik Franc: metalurški tehnik; varstvo pri delu, zdravstvena vzgoja.
 Čulafič Milan: praktično delo — talivci.
 Dokl Janez: inž. metalurgije; metalurgija železa in jekla, metalurška tehnologija.
 Gereš Josip: dr. med.; zdravstvena vzgoja.
 Gnamuš Janko: dipl. inž. metalurgije; metalurška tehnologija; praktično delo — kalilci.
 Karadžić Sead: dipl. inž. metalurgije; tehnologija gradiv, termična obdelava jekla, plastična predelava jekla.
 Kožar Jernej: profesor angleščine in nemščine; nemški jezik (TSSO).
 Macur Vlado: dipl. inž. metalurgije; delovne tehnike, orodja in stroji, metalurška tehnologija.
 Medvešek Henrik: profesor telesne vzgoje; telesna vzgoja.
 Ošlovnik Peter: praktično delo livarji.
 Poberžnik Franc: dipl. inž. metalurgije; tehniško risanje.
 Pratnekar Anton: dipl. inž. strojništva; delovne tehnike, orodja in stroji, delovne priprave in nadzorstvo izdelave.
 Pratnekar Jurij: dipl. inž. strojništva; strojni elementi, opisna geometrija.
 Rus Franc: dipl. inž. elektrotehnike; matematika (TSSO).
 Sirovina Ante: praktično delo — valjavci.
 Strahovnik Vlado: dipl. inž. metalurgije; termična obdelava, metalurška tehnologija, preiskava jekel in izdelkov.
 Štruel Edvard: dipl. inž. metalurgije; matematika.
 Šipek Anton: strojni tehnik; tehniško risanje.
 Segel Jože: dipl. inž. metalurgije; tehnologija gradiv.
 Klemenc-Tersegglav Monika: dipl. inž. metalurgije; plastična predelava.
 Verčko Avgust: dipl. inž. strojništva; mehanika.
 Vučko Stanislav: strokovni učitelj kemije; obramba in zaščita.
 Založnik Adolf: praktično delo — talivci.
 Zlof Jože: dipl. inž. kemije; kemija.
 Žunec Jože: dipl. inž. metalurgije; metalurška tehnologija, delovne tehnike, orodja in stroji, poklicna tehnologija.

č) Administrativno osebje:

Dretnik Marica: SS-ekonomska; 1931, 1947, 1947; računovodja.
 Klemenčič Marija: trgovska pomočnica; 1936, 1958, 1962; materialni knjigovodja, knjižničarka.

Letos poleti so črnski gasilci proslavili 85-letnico obstoja svojega društva, ki deluje od leta 1886. Ob tej priložnosti so dobili tudi nov gasilski orodni avtomobil TAM 2001

Košak Cilka: finančni manipulant; 1929, 1948, 1958; blagajničarka.
Mihelič Marija: SS-ekonomska; 1944, 1963, 1965; finančni knjigovodja.
Zivič Helena: administrativni manipulant; 1934, 1950, 1962; tajnica.

d) Tehnično in pomožno osebje:

Butkovič Anton: srednja izobrazba; 1907, 1927, 1947; konstrukter.
Hudopisk Dominik: delovodja strojne stroke; 1945, 1963, 1963; remontni ključavničar.
Kovač Ivan: KV mizar; 1910, 1931, 1959; remontni mizar.

Krebl Avgust: konstrukcijski ključavničar; 1947, 1965, 1970; remontni ključavničar.
Ortan Zvonko: VK strojni ključavničar; 1927, 1945, 1960; lanser.
Počivalnik Ivan: KV strugar — kovinska stroka; 1940, 1958, 1971; skladiščnik.
Svečko Anton: strojni tehnik; 1941, 1957, 1964; referent priprave dela.
Cesar Jožica: 1940, 1956, 1957; snažilka.
Dretnik Zofija: 1926, 1948, 1963; kuharica.
Koren Ana: 1928, 1945, 1962; snažilka.
Prednik Jožica: 1931, 1952, 1952; snažilka.
Sušec Angela: 1931, 1965, 1965; snažilka.
Rotar Majda: 1950, 1971, 1971; pomožna delavka.

javniki za povečanje proizvodnje in za dvig kvalitete dela. Gospodarstvu je potreben predvsem strokovno usposobljeni delavec, da bo lahko uspešno uporabljal najnovejše dosežke znanosti in tehnike. Za doseganje teh smotrov bo treba čimprej rešiti ustrezno stimulacijo vseh tistih, ki se strokovno izpopolnjujejo.

USPEH UČENCEV

(Opomba: kratice odl — odlično; pdb — prav dobro; db — dobro; zd — zadostno; nzd — nezadostno.)

* učenec je opravljal popravni izpit.

Pri zaključnih letnikih za pomišljamem uspeh pri zaključnem izpitu.)

1. a poklicna šola, razrednik — Ivič Franc

Studenčnik Danica, strugarka, pdb
Studenčnik Marija, strugarka, pdb
Fajmut Anton, strugar, db
Gešman Jožef, ključavničar, db
* Grenko Jožef, ključavničar, db
Grobelnik Jožef, ključavničar, db
* Jaš Silvo, strugar, db
Krebl Rudolf, ključavničar, db
Kolar Jožef, strugar, db
* Kosl Danilo, strugar, db
Lasnik Henrik, strugar, db
Laznik Hedvika, strugarka, db
Laznik Janko, ključavničar, db
Lesjak Alojz, ključavničar, db
Miklavžina Ivan, ključavničar, db
Merkač Štefka, strugarka, db
Oder Jožefa, strugarka, db
Petrič Zorko, ključavničar, db
Pori Emil, ključavničar, db
Pušnik Franc, strugar, db
Razdevšek Ivan, strugar, db
* Rudolf Marija, strugarka, db
Štruc Miran, ključavničar, db
Uran Angela, strugarka, db
Vrabič Ivan, strugar, db
Vušnik Danilo, ključavničar, db
Fujs Branko, ključavničar, db
* Kokalj Anton, strugar, zd
Rodošek Otmar, strugar, zd
* Turjak Franc, ključavničar, zd
* Korat Franc, strugar, nzd
* Kozarič Franjo, strugar, nzd
* Lampret Ivan, strugar, nzd

1. b poklicna šola — razrednik Hölel Jože

Vute Andrej, rezkalec, pdb
Čeru Rajko, ključavničar, db
* Filip Marija, rezkalka, db

ORGANIZACIJA POUKA

šolski center	štev. odd.	moški	ženske	skupaj
Poklicna kovinarska in metalurška šola	14	317	73	390
Šola za specializirane metalurške delavce	4	80	—	80
Dveletno priučevanje — kovinarji	1	12	7	19
1. r TS za mladino — metalurgi	1	27	5	32
2. r TS odrasli — strojna stroka	2	55	1	56
1. r delovodska šola strojne in metalurške stroke	1	34	—	34
Skupaj na centru	23	525	86	611

IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH

V okviru rednega izobraževanja odraslih se je v preteklem šolskem letu vpisalo v 2. letnik tehniške šole strojne stroke 56 slušateljev, od teh iz železarne 33 in iz ostalih podjetij 23 slušateljev.

V delovodsko šolo se je v preteklem šolskem letu vpisalo 36 slušateljev; od tega v metalurško skupino 13 in v strojno 23 slušateljev. Od tega jih je 19 iz Železarne Ravne, ostali pa iz drugih podjetij koroške regije. V prvem letniku sta prenehala s šolanjem samo 2 kandidata, kar pomeni za sedaj najmanjši osip v oddelkih za odrasle. Ta podatek je še toliko pomembnejši, če povemo, da so predavanja samo popoldne, večina slušateljev pa ima izmenski delovni čas. Zaskrbljujoča je še vedno nizka udeležba metalurških poklicev; teh je zopet komaj 1/3 slušateljev.

Razen rednega izobraževanja odraslih je šolski center izobraževal zaposlene v železarni na raznih tečajih in seminarjih.

Na tečajih in seminarjih so se zaposleni strokovno izpopolnjevali že na delovnih mestih, priučevali za nova delovna mesta, novo sprejeti delavci pa so se uvajali v podjetju na delovnih mestih in v uvajalnih seminarjih.

Dopolnilno izobraževanje je bilo teoretično in praktično.

a) Za dopolnilno strokovno izobraževanje so bili organizirani naslednji tečaji.

1. tečaj za upravljalce žerjavov z »demagi« 8 x	79 slušateljev
2. tečaj in izpiti za privezovalce	9 slušateljev
3. periodično strokovno izpopolnjevanje gasilcev	20 slušateljev
4. tečaji in periodični izpiti za kurjače ogrevalnih in žarilnih peči	40 slušateljev
5. tečaj in periodični izpiti za prometno osebje	28 slušateljev
6. tečaj za gasilce v službi ICZ	42 udeležencev
7. tečaj za civilno zaščito	1530 udeležencev

b) Za nova delovna mesta so se zaposleni izpopolnjevali v naslednjih tečajih:

1. tečaj za kurjače »AMCO« peči	5 slušateljev
2. tečaj za brušenje na okroglinjskih brusilnih strojih	2 udeležencev
3. tečaj za šoferje obratnega transporta	8 slušateljev
4. osnovni tečaj za elektro in avtogeno varjenje	10 slušateljev
5. tečaj za upravljalce kalilnih peči v mehanični delavnici	9 slušateljev
6. specialni tečaj za varjenje v zaščitni atmosferi CO ₂	15 slušateljev

c) Za vse novo sprejete delavce je bilo organiziranih 14 uvajalnih seminarjev. Teh se je udeležilo 400 slušateljev.

Uvajalni seminarji so trajali dva do tri dni. Njihov osnovni namen je, da spoznajo vsi novo sprejeti delavci podjetje, organizacijo podjetja, tehniško in zdravstveno zaščito, delitev dohodka ter pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz delovnega razmerja. (Tretji dan je namenjen pravilnemu privezovanju bremen za prenašanje z žerjavi in signaliziranju žerjavovodjem.)

Na vseh tečajih in seminarjih je bilo vključenih v tem šolskem letu 2263 zaposlenih. Tako velika udeležba zaposlenih je bila predvsem zaradi tečajev civilne zaščite. Če upoštevamo samo strokovno izobraževanje, je bilo vključenih 693 zaposlenih v tečaje in seminarje ter 52 zaposlenih v oddelke za odrasle tehniške in delovodske šole.

Kot že nekaj let tudi letos ugotavljamo, da izobraževanje zaposlenih ne doseže toliko razvoja, kot bi ga glede na pomen te dejavnosti moralo doseči. Še vedno so problemi, kako zainteresirati zaposlene za strokovno izobraževanje, saj tudi odgovorni ljudje in samoupravni organi nimajo vedno dovolj posluha za dejstvo, da je izobraževanje osnovni de-

Janeževe so pridne

Kristolni molk

Iršič Peter, rezkalec, db
 Karner Cvetko, ključavničar, db
 Lampret Milan, ključavničar, db
 * Merkač Ivan, ključavničar, db
 Pečolar Janko, rezkalec, db
 Pepovnik Marija, brusilka, db
 Petrič Štefka, rezkalec, db
 Sajevec Alojz, rezkalec, db
 Sekolovnik Ferdo, rezkalec, db
 Skralovnik Martin, ključavničar, db
 Sonjak Metod, ključavničar, db
 Starnik Jakob, ključavničar, db
 Strigel Elizabeta, rezkalka, db
 Takač Ferdinand, brusilec, db
 Turkuš Davorin, ključavničar, db
 Vaserfal Pavel, ključavničar, db
 Vdovič Srečko, ključavničar, db
 Videtič Marija, brusilka, db
 Voler Filip, rezkalec, db
 Zagernik Zdenka, brusilka, db
 Zvikart Anton, ključavničar, db
 * Cifer Stanislava, rezkalka, zd
 Krajnc Majda, brusilka, zd
 * Osrajnik Teodor, strugar, zd
 * Pečnik Slavka, rezkalka, zd
 Pečovnik Marjan, ključavničar, zd
 Vivot Amalija, rezkalka, zd
 Kovačič Janez, ključavničar, zd
 * Ladinik Janko, rezkalec, nzd

1. c poklicna šola, razrednik — Majcen Alojz

Harum Janez, orodjar, pdb
 Potočnik Franc, rezkalec, pdb
 Potočnik Jurij, ključavničar, pdb
 Ambrož Miran, rezkalec, db
 Ban Marjan, ključavničar, db
 Broman Franc, strugar, db
 Cigler Dušan, rezkalec, db
 Črešnik Silvo, ključavničar, db
 Denovnik Franc, orodjar, db
 Filip Marjan, ključavničar, db
 Hrast Sonja, db
 Jež Franc, ključavničar, db
 Kaker Branko, ključavničar, db
 Merkač Branko, ključavničar, db
 Obreza Darinka, brusilka, db
 Paradiž Ivan, ključavničar, db
 Pečnik Drago, strugar, db
 Petek Branko, rezkalec, db
 Petrovič Martin, ključavničar, db
 Rek Pavel, ključavničar, db
 Rečnik Franc, ključavničar, db
 Slivnik Ivan, ključavničar, db
 Tisnikar Danilo, orodjar, db
 Bah Bernarda, strugarka, zd
 Jesenk Anton, strugar, zd

Kolar Rado, ključavničar, zd
 Martini Branko, strugar, zd
 Novak Marjana, brusilka, zd
 Planšak Edi, strugar, zd
 Slivnik Ivan, ključavničar, zd
 Stumberger Rado, strugar, zd
 Vrčkovnik Zvonko, orodjar, zd
 Vastl Srečko, strugar, zd

1. d poklicna šola, razrednik — Hadžiačić prof. Esad

Gosnik Vojko, ključavničar, pdb
 Linasi Jože, str. ključavničar, pdb
 Pečoler Alojz, str. ključavničar, pdb
 Šavec Matjaž, str. ključavničar, pdb
 * Golob Matevž, str. ključavničar, db
 Hrašan Anton, str. ključavničar, db
 Hrastel Janez, str. ključavničar, db
 Krivec Jože, str. ključavničar, db
 Meh Jožef, str. ključavničar, db
 Pongrac Slavko, str. ključavničar, db
 Praznik Ludvig, str. ključavničar, db
 Ribič Stanko, ključavničar, db
 Svetec Robert, str. ključavničar, db
 * Skarlovnik Branko, str. ključavničar, db
 Staudeker Zdravko, str. ključavničar, db
 Verdinek Franc, ključavničar, db
 Vocovnik Marjan, str. ključavničar, db
 * Zelj Branko, ključavničar, zd
 Čeru Srečko, ključavničar, zd
 * Gosnik Janez, str. ključavničar, zd
 * Kadiš Ivan, ključavničar, zd

1. e poklicna šola, razrednik — Čeplak Franc

Krauberger Marjan, ključavničar, pdb
 Pogač Srečko, ključavničar, pdb
 Povsod Srečko, str. ključavničar, pdb
 Brdnik Zdenko, str. ključavničar, db
 Brezovnik Alojz, ključavničar, db
 Erjavec Maks, ključavničar, db
 Hudovernik Janez, str. ključavničar, db
 Jelen Frančišek, ključavničar, db
 Knez Dušan, ključavničar, db
 Kristan Edvard, ključavničar, db
 Osojnik Miro, ključavničar, db
 Pečnik Zdravko, ključavničar, db
 Penšek Branko, str. ključavničar, db
 Popič Branko, str. ključavničar, db
 Prošt Janez, str. ključavničar, db
 Štumfel Ludvig, str. ključavničar, db
 Krefst Slavko, ključavničar, zd
 Mavrič Drago, ključavničar, zd
 Pavlič Vladimir, ključavničar, zd
 * Selič Bojan, ključavničar, zd
 * Štumberger Silvo, str. ključavničar, zd
 * Urbanc Stanko, ključavničar, db
 * Vadnjal Janko, str. ključavničar, zd
 * Zmrzlikar Joško, str. ključavničar, zd
 * Jelen Frančišek, ključavničar, db
 Hercog Gerhard, ključavničar, izključen

II. a poklicna šola, razrednik — Čeru Miro

Matija Jožef, ključavničar, odl
 Apšner Franc, ključavničar, pdb
 Grobelnik Beno, ključavničar, pdb
 Kotnik Maksimiljan, orodjar, pdb
 Knez Ernest, ključavničar, pdb
 Špiler Jakob, orodjar, pdb
 Vezovnik Stanislav, orodjar, pdb
 Glinik Pavel, ključavničar, db
 Gmajner Janez, orodjar, db
 Iršič Milan, orodjar, db
 Kamnik Roman, ključavničar, db
 Kokalj Janez, ključavničar, db
 Košeljniki Milan, orodjar, db
 Krajnc Maksimiljan, orodjar, db
 Kresnik Rajmund, ključavničar, db
 Lasnik Jožef, orodjar, db
 Martine Srečko, orodjar, db
 Oblak Silvo, orodjar, db
 * Oprešnik Marjan, orodjar, db
 Razgoršek Milan, ključavničar, db
 Rotovnik Franc, ključavničar, db
 Rus Franc, ključavničar, db
 Sešel Boris, orodjar, db
 Srebotnik Leopold, orodjar, db
 Štalekar Jakob, orodjar, db
 Topalovič Božo, orodjar, db
 Potočnik Slavko, ključavničar, zd
 * Sagernik Ervin, ključavničar, zd

2. b poklicna šola, razrednik — Erat Božidar

Černec Milena, strugarka, pdb
 Jevšnik Cilka, rezkalka, pdb
 Mori Marjan, strugar, pdb
 Voler Branko, strugar, pdb
 Adam Vlado, brusilec, db

Brankovič Dušan, strugar, db
 Čegovnik Marjeta, rezkalka, db
 Čekon Darinka, strugarka, db
 Čekon Janko, rezkalec, db
 Črešnik Miran, strugar, db
 Gruber Marjeta, ključavničarka, db
 Kašnik Marjan, brusilec, db
 Kompan Leopoldina, ključavničarka, db
 Krajnc Danica, ključavničarka, db
 Kunc Franc, strugar, db
 Lesjak Dragica, strugarka, db
 Mlinar Ivan, ključavničar, db
 * Pačnik Vesna, strugarka, db
 Pavlič Olga, ključavničarka, db
 Rebula Alojzija, rezkalka, db
 Šuler Jože, ključavničar, db
 Tratnik Sonja, strugarka, db
 Zavec Vlado, ključavničar, db
 Zgorelec Vikica, brusilka, db
 Kamenik Marija, brusilka, zd
 * Radivojevič Stojan, strugar, zd
 * Tomaž Andrej, ključavničar, zd
 * Cifer Slavko, rezkalec, nzd
 * Iskrač Pavla, rezkalka, nzd

2. c poklicna šola, razrednik — Kodela prof. Rudolf

Cesar Dragan, strugar, pdb
 Guče Alojz, ključavničar, pdb
 Pečnik Anton, ključavničar, pdb
 Čevnik Marjan, ključavničar, db
 Čoder Stanislav, str. ključavničar, db
 Dimec Marjan, strugar, db
 Flac Branko, str. ključavničar, db
 Gerdej Tatjana, brusilka, db
 Hergold Stanislav, ključavničar, db
 Klančič Marjan, strugar, db
 Krebs Vincenc, strugar, db
 Lorenci Mihael, ključavničar, db
 * Požgan Bojan, ključavničar, db
 Repas Marjan, str. ključavničar, db
 Skutnik Milan, orodjar, db
 Svetec Alojz, ključavničar, db
 * Štruel Edvard, ključavničar, db
 Tisnikar Franc, str. ključavničar, db
 Tjukajev Miran, str. ključavničar, db
 * Kraševac Franc, str. ključavničar, zd
 * Krebs Ivanka, brusilka, zd
 * Piko Janez, str. ključavničar, zd
 * Praper Pavel, ključavničar, zd
 Selišnik Srečko, str. ključavničar, zd
 * Brajnik Rihard, ključavničar, zd (opr. razredni izpit)
 * Peklar Marjan, ključavničar, nzd
 * Smrečnik Ivan, str. ključavničar, nzd
 * Štumfel Vinko, str. ključavničar, nzd

2. d poklicna šola, razrednik — Brglez prof. Janez

Koležnik Emil, str. ključavničar, pdb
 Šmon Danilo, ključavničar, pdb
 * Prosen Rajko, ključavničar, db
 * Prisan Sašo, ključavničar, db
 * Poročnik Stojan, ključavničar, db
 * Lasnik Miroslav, str. ključavničar, db
 * Vodeb Erih, ključavničar, db
 Vezovnik Branko, str. ključavničar, db
 Potočnik Ivan, str. ključavničar, db
 Podrzavnik Ludvik, rezkalec, db
 Namestnik Zvonko, str. ključavničar, db
 Hren Branko, kovinostrugar, db
 Cesnik Ivan, rezkalec, db
 Zmrzlikar Robert, rezkalec, db
 Čepelnik Herman, orodjar, db
 * Lesjak Slavica, brusilka, db
 Vrhnjak Vladimir, str. ključavničar, db
 Anželak Jožica, kovinostrugarka, db
 * Grosar Stanko, ključavničar, zd
 Kovačič Branko, str. ključavničar, zd
 Jerič Jože, kovinostrugar, zd
 Metul Roman, str. ključavničar, zd
 * Haberman Zdenka, rezkalka, zd
 Kotnik Albert, str. ključavničar, zd
 Vavkan Andrej, strugar, nzd
 Topler Danilo, kovinostrugar, nzd
 Sekavčnik Filip, rezkalec, nzd
 Čarf Marjan, kovinostrugar, nzd
 Krajnc Marjan, ključavničar, nzd

2. e poklicna šola, razrednik — Radivojevič Božo

Brezovnik Miroslav, ključavničar, pdb
 Pečnik Miran, kovač, pdb
 Čavnik Franc, ključavničar, db
 Grum Franc, ključavničar, db
 Knez Ivan, ključavničar, db
 Krpan Branko, kalivec, db

Korat Marjan, ključavničar, db
 Miklave Jožef, ključavničar, db
 Mršak Srečko, ključavničar, db
 Strmčnik Milan, kalivec, db
 Trop Drago, ključavničar, db
 Vasiljevič Tomo, ključavničar, db
 * Fratar Ivan, ključavničar, db
 * Gologranc Alojz, valjavec, db
 * Javornik Marjan, ključavničar, db
 * Jehart Ivan, orodjar, db
 * Šrajner Stanislav, ključavničar, db
 * Valente Jožef, topilec, db
 * Vošank Milan, kalivec, db
 Klemenc Drago, livar, zd
 * Hari Drago, ključavničar, zd
 * Klemenc Vincenc, kovač, zd
 * Krevh Branko, ključavničar, zd
 * Repnik Branko, valjavec, zd
 * Čede Branko, ključavničar, nzd
 * Polanec Viljem, ključavničar, nzd

3. a poklicna šola, razrednik — Trafela prof. Vinko

Gorenšek Janez, ključavničar, odl — ODL (oprosčen)
 Knap Ljubo, ključavničar, odl — ODL (oprosčen)
 Valtl Ivana, strugarka, odl — ODL (oprosčena)
 Forjan Silva, strugarka, pdb — PDB
 Gostenčnik Alberta, strugarka, pdb — PDB
 Gostenčnik Drago, ključavničar, pdb — DB
 Gregor Vida, ključavničarka, pdb — DB
 Ivartnik Marija, strugarka, pdb — PDB
 Merkač Pavla, ključavničarka, pdb — DB
 Plut Stefanija, ključavničarka, pdb — DB
 Butolen Angela, strugarka, db — DB
 Geršak Rozalija, strugarka, db — DB
 Janžekovič Magdalena, strugarka, db — DB
 Kramolc Stefanija, ključavničarka, db — * ZD
 Krajnc Bojan, ključavničar, db — DB
 Mesner Drago, ključavničar, db — PDB
 Motnik Anton, ključavničar, db — PDB
 Mravljak Stanko, ključavničar, db — DB
 Navotnik Franc, ključavničar, db — DB
 Oblak Marija, strugarka, db — DB
 Pliberšek Majda, ključavničarka, db — DB
 Rožen Branimir, ključavničar, db — DB
 Skobir Veronika, ključavničarka, db — DB
 Tisnikar Ivan, ključavničar, db — DB
 Freidl Stanislav, ključavničar, zd — * DB
 Golnar Dušan, ključavničar, zd — DB

3. b poklicna šola, razrednik — Blatnik Anton

Fajmut Zdravko, strugar, pdb — PDB
 Golob Barbara, brusilka, pdb — DB
 Grobelnik Marija, brusilka, pdb — DB
 Gorenšek Maksimiljan, rezkalec, pdb — DB
 Kašnik Dragica, rezkalka, pdb — DB
 Kočnik Jožef, strugar, pdb — DB
 Ošlovnik Viljem, strugar, pdb — DB
 Senica Janez, strugar, pdb — ODL
 Verbole Jožef, strugar, pdb — PDB
 Berneker Stefanija, rezkalka, db — NZD (p. izpit Pt)
 Finžgar Roman, strugar, db — ZD
 * Jamnik Ivan, rezkalec, db — DB
 Kores Silvo, rezkalec, db — * DB
 Lahovnik Marija, brusilka, db — DB
 Mlinar Ljudmila, rezkalka, db — DB
 Pavlič Anton, rezkalec, db — DB
 Roglič Vladimir, strugar, db — DB
 Srebot Ernest, strugar, db — DB
 Svetina Olga, brusilka, db — * ZD
 Videtič Marjan, strugar, db — DB
 Arbajter Leonida, brusilka, zd — DB
 Celnar Vincenc, rezkalec, zd — * ZD
 Jakob Marjan, strugar, zd — DB
 Jelen Leopold, rezkalec, zd — DB
 * Klemenc Miran, rezkalec, zd — ZD
 Rotar Romana, rezkalka, še ni končala —
 Vrčkovnik Dorica, rezkalka, še ni končala —

3. c poklicna šola, razrednik — Keber prof. Štefan

Čoderl Zvonko, kalivec, pdb — PDB
 Helbl Andrej, kalivec, pdb — DB
 Kopmajer Lucija, jedrarka, pdb — PDB
 Koroš Franc, kovač, pdb — PDB
 Novinšek Rozika, jedrarka, pdb — DB
 Pačnik Jožef, kovač, pdb — PDB
 Piko Marija, jedrarka, pdb — PDB
 Videtič Franc, topilec, pdb — PDB
 Gradišnik Anton, kalivec, db — DB
 Božank Antonija, jedrarka, db — DB
 Jegovnik Fanika, jedrarka, db — DB
 Jelen Beno, kalivec, db — ZD

Karničnik Marija, jedrarka, db — ZD
 Kvasnik Jožica, jedrarka, db — * DB
 Mager Ferdinand, kovač, db — PDB
 Matavž Štefan, kalivec, db — PDB
 Plemen Nada, jedrarka, db — * DB
 Praznik Milan, kalivec, db — PDB
 Strmšek Stefan, topilec, db — ZD
 Pučelj Maks, livar, zd — * DB
 * Pušnik Herman, kovač, zd — ZD
 Šapek Jožef, livar, zd — * ZD
 Vaserfal Jožef, kovač, zd — DB

3. d poklicna šola, razrednik — Jostl Jože

Grudnik Franc, ključavničar, pdb — ODL
 Isak Pavel, ključavničar, pdb — DB
 Kolar Ivan, ključavničar, pdb — PDB
 Mazgan Janez, ključavničar, pdb — DB
 Ošlovnik Anton, ključavničar, pdb — DB
 Balazič Jožef, ključavničar, db — DB
 Fak Srečko, strugar, db — * DB
 Gerdej Avgust, ključavničar, db — DB
 Grabner Stefan, strugar, db — DB
 * Janše Mirko, ključavničar, db — DB
 Jehart Bojan, strugar, db — DB
 Kotnik Benjamin, ključavničar, db — DB
 Kovač Bogdan, ključavničar, db — DB
 Kupljen Janko, ključavničar, db — * ZD
 Ledinek Alojz, ključavničar, db — * DB
 Lorber Janko, ključavničar, db — DB
 Lorenčič Vinko, ključavničar, db — NZD (popravni izpit)
 Maher Branislav, strugar, db — DB
 Osrajnik Anton, ključavničar, db — DB
 Plazovnik Franc, ključavničar, db — * ZD
 Prša Slavko, ključavničar, db — * ZD
 Rebula Mirko, strugar, db — DB
 Rozman Mira, strugarka, db — * ZD
 Šipek Danijel, strugar, db — * ZD
 Šumah Drago, brusilec, db — DB
 Tomšič Darko, strugar, db — ZD
 Travar Jožef, ključavničar, db — ZD
 Vavkan Jožef, ključavničar, db — PDB
 * Stanko Marko, ključavničar, zd — * ZD
 Špalir Franc, ključavničar, zd — DB

1. a šola za specializirane metalurške delavce, razrednik — Hudovernik Albin

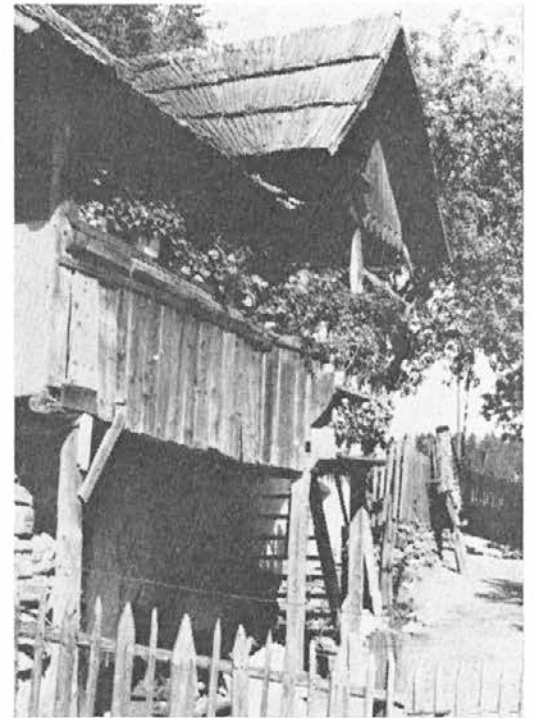
Vule Stanko, topilec, pdb
 Božič Vinko, topilec, db
 Fortin Edvard, topilec, db
 Gregor Ivan, žarilec, db
 Kotnik Filip, žarilec, db
 Krebs Dominik, žarilec, db
 Plemen Dominik, žarilec, db
 Šuler Ivan, žarilec, db
 Vrbnjak Marjan, žarilec, db
 Slemenšek Cveto, topilec, db
 Slemenšek Zvonko, topilec, db
 Voda Jožef, topilec, db
 Gregor Slavko, topilec, zd
 Kac Jože, žarilec, zd
 Žvirč Silvo, žarilec, zd
 * Kompfmajer Drago, žarilec, nzd

1. b šola za specializirane metalurške delavce, razrednik — Kogelnik Ivan

Šumnik Alojz, str. kovač, pdb
 Oder Branko, str. kovač, pdb
 Krajnc Franc, valjavec, pdb
 Breznik Zorko, valjavec, db
 * Kac Silvo, str. kovač, db
 Konečnik Janez, valjavec, db
 Kraševac Janko, valjavec, db
 Kričej Štefan, str. kovač, db
 Kurmanšek Anton, str. kovač, db
 Pirtovšek Zlatko, valjavec, db
 Proje Maksimiljan, str. kovač, db
 Rogina Vladimir, str. kovač, db
 Rožič Viljem, valjavec, db
 Štifter Franc, valjavec, db
 Božič Branko, valjavec, zd
 Golob Valentin, valjavec, zd
 Lepičnik Branko, valjavec, zd
 Lenart Karel, str. kovač, zd
 Šumah Matej, str. kovač, zd
 Šmid Franc, str. kovač, zd

2. a šola za specializirane metalurške delavce, razrednik — Kuzman Ivan

Ošlovnik Marija, pr. strugarka, odl — ODL (oprosčena)
 Tomaž Marija, pr. strugarka, odl — ODL (oprosčena)
 Jurovič Drago, str. kalupar, pdb — DB
 Krotmajer Marjana, pr. strugarka, pdb — PDB

Rože in les

Ovčar Dragica, pr. strugarka, pdb — PDB
 Štalekar Ivan, pr. strugar, pdb — DB
 Smolnikar Jože, str. kalupar, pdb — DB
 Ceru Vinko, str. kalupar, db — PDB
 Cesar Leopold, str. kalupar, db — ODL
 Čerpnjak Davorin, str. kalupar, db — PDB
 Herman Mirko, str. kalupar, db — DB
 Jamnik Mihael, pr. rezkalec, db — PDB
 Keber Nada, pr. rezkalka, db — PDB
 Mithans Drago, pr. rezkalec, db — PDB
 Obreza Vlado, pr. brusilec, db — DB
 Pandel Branko, str. kalupar, db — DB
 Plešivčnik Milan, str. kalupar, db — PDB
 Špilar Vincenc, str. kalupar, db — DB
 Sovič Jože, str. kalupar, db — DB
 Praznik Stanko, pr. strugar, db — PDB
 Vačun Mirko, pr. rezkalec, db — PDB
 Videtič Anton, pr. brusilec, db — PDB
 Vončina Tatjana, pr. brusilka, db — PDB
 Voronšek Bernard, pr. strugar, db — PDB
 Zdovec Stefan, pr. strugar, db — DB
 Krevzelj Leopold, pr. strugar, db — (ni pristopil)
 Hlupič Stevo, pr. strugar, zd — DB
 Kostanjevec Peter, str. kalupar, zd — DB
 Sterkuš Marjan, str. kalupar, zd — DB
 Vajksler Ferdo, pr. strugar, zd — DB
 Verdel Irena, pr. brusilka, zd — DB

2. b šola za specializirane metalurške delavce, razrednik — Planinc Leopold

Paradiž Miran, str. kovač, odl — PDB
 Legat Hinko, žarilec, pdb — DB
 Posod Franc, žarilec, pdb — ODL
 Črešnik Rajko, žarilec, db — PDB
 Drozg Jože, žarilec, db — PDB
 Golob Mirko, žarilec, db — DB
 Hribšek Darko, žarilec, db — DB
 Kamenik Ludvik, žarilec, db — PDB
 Lasnik Marjan, žarilec, db — DB
 Kolar Alojz, str. kovač, db — DB
 Konečnik Jože, str. kovač, db — DB
 Krevzelj Jože, žarilec, db — DB
 Kuserbanj Štefan, str. kovač, db — DB
 Kušar Marjan, str. kovač, db — DB
 Sagoničnik Ivan, str. kovač, db — ODL
 Vavče Matevž, str. kovač, db — PDB
 Vetrlih Danilo, str. kovač, db — DB
 Meh Rajko, žarilec, db — DB
 * Obreza Drago, žarilec, db — DB
 Peter Bojan, žarilec, db — DB
 Prikeržnik Peter, žarilec, db — PDB
 Rotovnik Marjan, žarilec, db — DB
 Sterže Lovrenc, žarilec, db — * (popravni izpit Pt)
 Vožič Janko, žarilec, db — PDB
 * Areh Ivan, žarilec, zd — DB
 * Knap Janez, str. kovač, zd —
 Lozinšek Marjan, žarilec, zd — DB
 Masilo Milan, žarilec, zd — ZD
 Medved Jože, žarilec, zd — ZD

Vesela tekma

- * Podjavoršek Florjan, žarilec, zd — ZD
- * Tomazin Peter, str. kovač, zd —
- * Vravnik Ivan, žarilec, zd — ZD

I. srednja tehniška šola, metalurški odsek, razrednik — Breznik prof. Silva

- Dretnik Miloš, db
- * Grabner Marjan, db
- Hanc Vladimir, db
- Herman Franc, db
- Hrnčič Vlado, db
- Hudrap Srečko, db
- Kaker Henrik, db
- * Karlavec Janez, db
- Lupša Marjan, db
- Marin Miroslav, db
- Modrijan Drago, db
- Nabernik Srečko, db
- Pandev Marjan, db
- Petovar Stanko, db
- Rožič Marija, db
- Sterže Peter, db
- Studenčnik Jožef, db
- Tušek Danilo, db
- Tomaž Erika, db
- Zalesnik Adrijan, db
- Zivič Irena, db
- Dravčbajer Dušan, zd
- * Mlakar Zdravko, zd
- Oto Ivan, zd
- * Posedi Dušan, zd
- * Ranc Leopold, zd
- * Skudnik Jure, zd
- * Fužir Olga, zd
- * Karničnik Ivan, nzd
- * Kos Franc, nzd
- Mlinar Marjana, nzd
- Pajenk Jožef, nzd

Zaključni izpit iz prejšnjih generacij so v tem šolskem letu opravili naslednji kandidati:

Tehniška šola — odrasli:

1. Fabijan Boris
2. Franc Ferdo
3. Peruš Vlado
4. Pesjak Viktor
5. Valenti Marjan
6. Založnik Adolf

Delovodska šola:

1. Rutar Ivan
2. Stakne Franc

Uspeh tehniške šole — odrasli II. letnik

1. Andric Vili, neocenjen
2. Bobek Štefan, neocenjen
3. Breg Franc, dober
4. Burjak Filip, neocenjen
5. Cigrovski Drago, neocenjen
6. Dobnik Jože, neocenjen
7. Dobrodel Teodor, dober
8. Fajmut Franc, dober

9. Gaber Robert, dober
10. Golob Stanko, prav dober
11. Grabner Jože, neocenjen
12. Gril Ivan, neocenjen
13. Hancman Leon, dober
14. Hudopisk Janko, dober
15. Jevšnikar Peter, dober
16. Junger Branko, dober
17. Kambur Esad, neocenjen
18. Klančnik Drago, neocenjen
19. Kerec Venčeslav, dober
20. Klemenc Rudi, neocenjen
21. Kočnik Feliks, neocenjen
22. Koren Franc, dober
23. Kotnik Ferdo, dober
24. Krautberger Stanko, dober
25. Krebl Avgust, prav dober
26. Križan Vid, neocenjen
27. Krof Ivan, dober
28. Lenart Vilibard, neocenjen
29. Lesjak Rudolf, neocenjen
30. Linasi Peter, dober
31. Mithans Niko, neocenjen
32. Moličnik Aleš, dober
33. Oder Ludvik, neocenjen
34. Pavlovič Časlov, dober
35. Pori Alojz, dober
36. Pori Roman, dober
37. Potočnik Franc, dober
38. Potočnik Jože, zadosten
39. Proje Franc, prav dober
40. Ranc Leopold, neocenjen
41. Razgoršek Avgust, dober
42. Repotočnik Vinko, prav dober
43. Savič Radovan, dober
44. Smodiš Silvester, dober
45. Smrečnik Anica, neocenjena
46. Smuk Franc, neocenjen
47. Stanta Branko, neocenjen
48. Stojan Ivan, zadosten
49. Verdnik Mirko, dober
50. Verdnik Srečko, neocenjen
51. Veselko Jože, neocenjen
52. Vinkler Drago, neocenjen
53. Vrabič Stanislav, dober
54. Zver Bernard, neocenjen
55. Železnik Franc, neocenjen
56. Zerdoner Marjan, neocenjen

I. letnik delovodska šola

— metalurška stroka:

1. Fedler Ivan, dober
2. Jesenk Vinko, neocenjen
3. Knez Maks, dober
4. Kodrun Jožef, dober
5. Kolman Jakob, dober
6. Koren Ivan, dober
7. Lesjak Ivan, neocenjen
8. Novšek Ivan, dober
9. Oblak Blaž, neocenjen
10. Pogorevcnik Maksimiljan, dober
11. Trbovšek Srečko, neocenjen
12. Vertačnik Ivan, neocenjen

— strojna stroka:

1. Bahč Jože, neocenjen
2. Bisako Avgust, neocenjen
3. Gracej Jožef, neocenjen
4. Karničnik Jožef, dober
5. Kokal Ivan, neocenjen
6. Koler Friderik, zadosten
7. Končnik Ivan, prav dober
8. Kotnik Jožef, prav dober
9. Krajnc Ivan, prav dober
10. Libnik Jožef, dober
11. Lindebaum Štefan, prav dober
12. Mežnar Filip, neocenjen
13. Ozimic Leopold, dober
14. Plešnik Ivan, prav dober
15. Počivalnik Ivan, prav dober
16. Radilovič Marjan, prav dober
17. Rebernik Radoslav, prav dober
18. Rezar Drago, prav dober
19. Sedar Andrej, prav dober
20. Skurnik Alojz, prav dober
21. Štrajher Ludvik, dober
22. Sušteršič Albert, prav dober

H U M O R

IDEALNA ZMEŠNJAVA

Francoski književnik Marcel Pagnol (1895—?) je dejal:

»Za ženo bi bilo idealno, če bi imela za prijatelja pesnika, za ljubimca svetovljana, za moža pa bankirja. Mnoge žene so uresničile ta sen, vendar so kasneje vse pomešale: od pesnika zahtevajo, da se lepo oblači, od svetovljana, da jim recitira verze, od bankirja pa, da je v formi.«

PRAVA REČ

Francoski risar in pisatelj André Rouveyre je imel prijatelja, ki je bil vedno skrajnje malomarno oblečen. Nekoč ga je srečal na pariški ulici, polni ljudi, in ga opozoril na to.

»Prava reč! Tu me vsi poznajo,« je odgovoril prijatelj.

Čez nekaj časa je Rouveyre srečal prijatelja v letoviškem kraju na Azurni obali. Tudi ob tej priložnosti ga je opozoril na zanemarjeno obleko.

»Prava reč! Tu me nihče ne pozna,« je odgovoril prijatelj.

V Strojski reki

Alenka Glazer

FRANC BERNEKER O SEBI

16. maja letos je preteklo štirideset let, kar je v osemindesetem letu starosti umrl v Ljubljani najboljši slovenski kipar svojega časa Franc Berneker. Po rodu je s Pohorja, izpod Velike Kope, otroška leta je preživel večinoma v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu, v Slovenjem Gradcu je hodil v osnovno šolo, na Prevaljah si je iskal kruha na tamkajšnji fužini, pa ga ni dobil, izučil se je za podobarja v Celju, obiskoval svojo mater in pozneje teto na Selah pri Slovenjem Gradcu, eno prvih kiparskih del opravil v cerkvi v Kotljah. Tako so njegova mlada leta tesno povezana s kraji med Celjem in Kotljami in tudi pozneje, ko je imel za seboj že kratkotrajno šolanje v obrtni šoli v Gradcu in osem let študija na akademiji za upodabljaljoče umetnosti na Dunaju, se je vedno znova vračal v kraje svoje mladosti, na Sele, v Slovenj Gradec, v Celje.

O teh svojih mladih letih je dvakrat precej obsežno sam pisal: prvič leta 1902, ko ga je prosil za podatke o življenju dr. Fran Vidic, dunajski Slovenec, ki je Bernekerju zlasti v študijskih letih mnogo pomagal, leta 1903 pa slikarju Rihardu Jakopiču. Oba sta želela podatke zato, da bi o Bernekerju sama pisala. Vendar je izšel samo članek Riharda Jakopiča Fran Berneker (v Slovanu 1902/03, str. 191-192), Vidicu pa je Berneker »prepovedal pisati« o svojem življenju, kakor sam pravi v nedatiranem pismu (s poštним pečatom 6. 3. 1903) Rihardu Jakopiču, ker mu je podatke o svojem življenju napisal »v naglosti« in verjetno pozneje z življenjepisom ni bil zadovoljen.

Obe avtobiografiji sta zelo zanimivi, saj vsebujeta vrsto podrobnosti, ki bi jih sicer sploh ne poznali. Še posebej pa je njuna vrednost v tem, ker kažeta, kako je Berneker sam gledal na svoje otroštvo in na mlada leta. Med seboj se avtobiografiji sicer deloma razlikujeta, saj je prvo namenil svojemu podporniku dr. Vidicu, kateremu se je čutil dolžnik, zato je v njej zlasti poudarjal gmotno stran svojega življenja, z navedbami zneskov, ki jih je kdaj imel na razpolago, še posebej za študijska leta na Dunaju, ko se je moral vedno znova obračati do raznih ljudi za podpore. Tudi popis del, ki jih je med študijskimi leti snoval ali izdelal, kaže težnjo, da pred človekom, ki ga je gmotno podpiral, za vsa ta leta napravi obračun svojega dela.

Jakopiču pa je pisal bolj kot umetnik umetniku, z manj stvarnimi navedbami, pač pa iz občutka nekakšne potlačeniosti, ki mu ne da, da bi se kot ustvarjalec lahko razmahnil. Tudi podoba ranega otroštva se tu kaže drugačna ko v avtobiografiji za dr. Vidica. V prvi se vrste spomini na nevezanost in uživanje v razgibanem življenju sredi narave, v drugi prevladujejo mračnejši spomini, ki podčrtujejo piščevo prizadetost, celo večkratno zaznamovanost: nezakonsko rojstvo, ko morebiti celo sam ni vedel, kdo je njegov oče, saj v vsaki od obeh avtobiografij piše o njem drugače, pa pohabljenost, ko je zaradi prebolele kostne tuberkuloze imel levo no-

go krajšo, in končno še zaradi strašne revščine, ki sta se z njo otepala oba z materjo.

A avtobiografiji se prav s temi razlikami medsebojno dopolnjujeta in podajata zelo živo sliko Bernekerjeve mladosti.

Objavljamo obe avtobiografiji v obliki, kakršno jima je dal pisec sam, vendar z nekaj popravki. Ker je Berneker imel pomanjkljivo splošno šolsko izobrazbo (hodil je v utrakvistično, nemško-slovensko osnovno šolo v Slovenjem Gradcu in v obrtno šolo v Celju), ni znal pisati pravopisno in jezikovno pravilno. Pisal je pač, kakor je govoril, zato je v njegovih besedilih mnogo narečnih izrazov, popačenk, besednih in stavčnih zvez, ki kažejo na vpliv nemščine, vse to pa je napisano s pomanjkljivo členitvijo v stavke in večkrat pravopisno napačno. Da bralca te pomanjkljivosti ne bi odvrčale od sicer samosvoje in tekoče napisane vsebine, objavljamo Bernekerjevi avtobiografiji v obliki, ki je prilagojena ustaljeni rabi, s popravljenim pravopisom, z vsaj deloma urejenimi ločili in z delno preureditvijo nekaterih v njegovem zapisu nejasnih in komaj razumljivih besednih zvez. Pri tem smo ohranili nekatere njegove posebnosti, npr. navajanje premege govora brez narekovajev, takrat veljavno obliko Slovenjgradec, njegova pojasnila v nemščini, dodana v oklepajih, predvsem pa njegov besedni red in gradnjo stavkov. Zamenjani pa so napačno rabljeni svojilni zaimki s povratno svojilnimi oblikami (npr.: me je pobrala v ljubezni v trpljenje za vse svoje življenje, namesto: za vse njeno življenje) ter glagolske oblike glagola moči z oblikami glagola morati in obratno, kakor je to zahtevala vsebina (npr.: reva je morala služiti, namesto: je mogla služiti, ali: da zamorejo iti, namesto: zamorajo iti) in v skladu s pomenom glagol preživeti z glagolom preživiti (npr.: se niso mogle same preživiti, namesto: preživeti); tudi nedoločniki in namenilniki so prilagojeni današnji rabi; knjižni rabi je prilagojenih prav tako nekaj samostalnikov, pri katerih je narečno rabljen neustrezen spol (npr. sem stregel z zdravili, ne: z zdravilami).

Tako je vsebina ostala nedotaknjena, v obliki pa so ohranjene glavne piščeve posebnosti. Te spominjajo na način ljudskega pripovedovanja in obe avtobiografiji, zlasti njune začetne odstavke, približujejo čisti ljudski epiki.

Za ilustracijo Bernekerjevega dela objavljamo slike petih del, ki so nastajala v letih, o katerih sam piše: relief dr. Vatroslava Oblaka, osnutek za doprsni kip Davorina Trstenjaka, ki kljub kiparjevim ponovnim prizadevanjem nikoli ni bil izdelan v kamnu, osnutek za Spomine iz mladih let, ki prikazuje dva dečka ribiča v boju za ulovljeno ribo, osnutek za Pomlad, prvega izmed Štirih letnih časov, ter Zimo, zadnjega iz te skupine. Portreta sta živa, zlasti Trstenjakov, kompozicija skupine je razgibana in kaže dobro poznavanje otroškega telesa v gibanju, različnost izraza v otroških obrazih puttov do-

miselno ponazarja alegorični nasprotji: sproščen nasmeh Pomlad in žalost odrekanja Zimo.

BERNEKERJEVA AVTOBIOGRAFIJA
ZA DR. FRANA VIDICA¹

Na jugozapadni strani Pohorja na Štajerskem sem se nezakonsko rodil 4. oktobra 1874, pri najvišjem kmetu na Veliki Kopi, v fari sv. Martina.² Mati mi je bila mlajša hči najemnika na kmetijstvu berneškem.³ Pri tem kmetu se zbirajo lovci na prenočevanje, da zamorejo že v jutro v svitu iti na lov nad divje peteline (Auerhahn).

V isti dobi so sekali gozd po nekateri strani Velike Kope. Prišli so od raznih krajev delavci, med njimi se je znašel eden, da je sejal svoje seme v mojo mater in podal meni življenje. Oče je planinskega kmeta sin iz Zarazbora⁴ na Štajerskem, po takem sem izlit iz čiste planinske krvi.

Ko je oče moje matere umrl, se ženske niso mogle same na kmetijstvu preživiti in plačati najemnino. Vsaka zase je poiskala primerno službo, jaz pa sem ostal pri stari materi. Stanovala sva po revnih kmetovskih kočah in prišla iz šmarške fare v starotrško.⁵ Ta doba mi je živa v spominu, saj sem mnogo stradal in bolehal, bolezen mi je pustila znak za zmerom.⁶

V četrtem letu moje starosti je stara mati, babica umrla. V službi me je mati od sedaj sama odgojevala. Reva je morala služiti za bore 18 florintov⁷ na leto, da je tudi zamogla mene, svojega otroka, preživiti. Tudi se je nalezla mnogo bolezn, slutila je, da ne more vztrajati pri težkem delu. Dobila je službo v Starem trgu pri Slovenjgradcu, pri kaplanih za postrežkinjo in perico, z mesečno plačo 7 florintov, ob svojem stanovanju in hrani. Za stanovanje je plačala na mesec 2 florinta v hiši gospoda marenberškega dekana Jazbeca.⁸ S tem bore malim zaslužkom ni mogla sebe in otroka preživiti. Vrhu tega pa je bila samouka spretna šivilja, izdelovala je ženske obleke. Kmetice so ji za plačilo donšale zabela in moke. To pa ni trpelo dolgo. Ondotni krojači so začeli žugati, ker ni plačevala davka, in morala je to rokodelstvo ustanoviti,⁹ sicer bi bila prišla v zapor.

Na starotrško faro je prišel znameniti in blagodušni župnik gospod Davorin Trstenjak.¹⁰ Župnik je zapovedal, da mi morajo vsak dan dati v farofu jesti, mati pa naj pride v kuhinjo pomagat, kadar lahko more. Obiskoval sem v Slovenjgradcu ljudsko šolo, kjer sem se bolj slabo učil. Mati ni imela časa paziti name, tudi ni imela nikakega veselja z menoj. Bolezni so me skoro docela poveružile,¹¹ bil sem popolnoma nepotreben revček in nisem obetal prav nič. Nekateri ljudje so prerokovali, da si še kruha ne bom mogel izprositi. Vendar sem rastel prosto, prepuščen samemu sebi in naravi kakor zverinče v gozdu. Obleko sem imel le za silo, pozimi pa skoro nič obutela,¹² včasih se je usmilil kateri kaplan in mi je podaril svoje že slabe črevlje. Prihajal sem domov, kedaj me je bila volja, več dni in tudi noči prav nič, spal sem pri drugih sosedih, celo v drugi fari, pri znancih in tudi neznancih, bil sem pra-

vi potepuh. Na spomlad sem si najrajši iskal družbo pri kmetovskih pastirjih, ko so po gozdu pasli ovce in koze. Lepa spomladanska gozdna narava in živali so me zanimala, ugajala pa mi je tudi živahna pastirska družba. Na poletje sem družbo brez vsakih ovir izpremenil, pridružil sem se mestnim dečkom. Hodili smo se mnogo kopat, brzdal¹³ sem od zjutraj do večera po vodi, tovariše izpremenil po večkrat na dan, lovil ribe in rake. Ribiči so me ljubili, bil sem pri ribjem lovu dobra pomoč, navadil sem se tudi spretno plavati. V jesen sem se rad pridružil v mežnarjevo družbo. Začeli so po fari pobirati bernjo,¹⁴ nosil sem mnogo katero polovico¹⁵ žita, da je bernjačem¹⁶ ni bilo treba, zato so me tudi radi imeli. Bernjači mi niso bili prikupljivi¹⁷ ljudje, ugajalo mi je le cigansko življenje in šege kmetov.

Pozimi sem se drsal vse dni po ledu, še ljubši mi je bilo se voziti po snegu s sankami, katere sem si sam izdelal. Če pa snega ni bilo in tudi na led nisem mogel, potem sem delal pasti, zanke in mreže za tiče loviti in sem pridno nastavljal tičem. Posebno rad sem se pridružil kateremu vozniku. Ni bilo skoro stvari, da bi ne bil navzoč, rastle sem popolnoma tako, kakor je naravi dopadlo; moje pohabljenostelo se je čvrsto razvijalo, postajal sem močan in gibčen. Nobeden od tovarišev me ni potlačil na tla, veljal sem za najmočnejšega med otročjo mladino in tudi porednega, da so mi sosedinje dodale ime: ta mladi hudiček.

Pri odraslih mladeničih in med možmi sem bil priljubljen. Spisal sem precej ljubavnih pisem za nekatere fante, ki so že pozabili ali pa niso kedaj znali za silo pisati. Kolante izlagati¹⁸ sem jim znal precej po volji, spremljal sem fante tudi pri ponočnih vajah, tako sem zgodaj spoznaval strast in slabost človeško.

V ljudski šoli je bil moj najboljši učitelj ravnatelj Jožef Barle.¹⁹ En dopoldan me je devetkrat peljal za roko ven pred vrata in me dobro s palico nabrisal. Bil sem že skoro vsega hudega navajen, ni mi zato stopila solza v oko. Spreten učitelj si je vedel po drugi strani pomagati. Potem nisem več kdaj bil v šoli tepen, učitelj je od tedaj naprej le govoril in govoril, tako žarko in občutljivo, da so mi vsikdar solze kapale po obrazu. Po takem govoru sem mnogo v prihodnost premišljeval in se poprijel z vso vnemo učenja, le žalibog, da ni trpelo dolgo. Na spomlad sem zbolel za grižo in sem moral za vselej izstopiti iz šole.²⁰ Drugi učitelji iz ljudske šole so me pretepali ali pa pustili popolnoma vnevar, mati mi je bila premehka in predobra, sicer ena ženska ni za izgojo²¹ fantov.

Župnik Trstenjak je zadnja leta svojega življenja mnogo bolehal in poležaval v postelji. Potreboval je nekoga, da mu je dajal zdravila ali postregel s knjigami na posteljo. Tako je trpelo moje delovanje pri Trstenjaku kakih pet let. Pozimi sem bil vse dni pri njem, spal sem v bližnji sobi, da sem na klicanje slišal, stregel z zdravili in donašal knjige na posteljo. Kedaj mi ni bilo treba streči, so mi bile na razpolago raznovrstne knjige, ki sem jih lahko prebiral in našel mnogo zanimivih slik. Po teh slikah sem marsikatero poskušal izrisati. Risal sem na vsako steno mandelce.²² Nekega dne me je tista debela kuharica prav

omuzala,²³ ko sem jo zrisal na cerkvenih stopnicah, zaljubljeno.

Poleti sem svoje delo v farovžu opravil, potem sem hodil z delavci na polje. Prvi hlapec oskrbnik, Franc Ciglar, pač eden najizobraženejših kmetov, mi je bil jako naklonjen. Pri vsakem delu sem bil z njim, me je bilo treba ali tudi ne. Razkazaval mi je in me učil vsaka dela, da sem se temeljito privadil na vsa poljska in gospodarska dela in znanosti.²⁴ Ugajala mu je moja krepka beseda, ugajalo mu je, kako me je žival rada ubogala. Pri vsaki priliki me je spodbujal v velika mesta, kjer voznik (kučej) služi do 100 florintov na mesec in še več. Nekateri ljudje, kateri so me temeljito spoznavali, so imeli višje idealnosti o meni,²⁵ ali pa so me prav sovražili. V jeseni pa sem pasel farovško govedo. Po

DR. VATROSLAV OBLAK, relief v obliki medaljona na nagrobnem obelisku, 1898 do 1899, kararski marmor, višina 47 cm, širina 38 cm. Slika kaže relief na pokopališču v Celju, kakršen je danes, deloma poškodovan (fotografiral Viktor Berk v jeseni 1960).

Trstenjakovi smrti²⁶ sem še eno leto hlapčeval pri starotrškem župniku in dekanu Antonu Šlandru.²⁷ To zimo smo vozili izpod Svete Uršulske gore drva. Pri vožnji sem silno ozebel, da mi je ozeblenina dve zimi za eden drugim tekla iz nog. Po novem letu 1891 sem šel na Prevalje v Koroško, na ondotni fužini si poiskati dela. Delo se mi je precej obljubilo, pretekla je že velika noč in jaz še dela na fužini nisem dobil. Našel sem znanca, pri katerih sem opravljal potrebno domače delo in se tačas s tem preživljal.

Dve leti je že imela moja mati službo v farovžu na Selah pri gospodu župniku Juriju Koprivi²⁸ z mesečno plačo 3 florinte (32 florintov na leto). S tega farovškega polja se krmi le ena krava in za silo redi eno svine. En florint je mati meni pošljala vsak mesec za perilo in popravilo obutela, z ostalima dvema goldinarjema je pripravljala sebi in meni za obleko in obutel. Prišel je podobar in pozlatar Oblak²⁹ iz Celja v farno cerkev ponavljat³⁰ oltarjev. Pri tem mojstru me je gospod učitelj Barle že mnogokrat priporočal, sedaj je šele bila prilika ugodna se priti k njemu učiti. Župnik pa mi svetuje, naj se

kaj drugega učim. Ravno takrat sem imel mnogo obrtnikov, ki bi me radi sprejeli v uk; bil sem popolnoma odločen se kaj učiti. Postal bi bil klobučar, ko bi mati ne bila tako pametna in mi dala popolnoma prosto voljo. Vstopil sem za učenje pri Ig. Oblaku, podobarju in pozlatarju v Celju, na 1. maja 1891, in sicer za štiri leta. Zanimivo je bilo to življenje, predstavljali smo se vse leto iz kraja v drug kraj prenavljat oltarjev, slikali smo tudi na steno. Sem popolnoma mislil, da bom slikar, da je mojster Oblak podobar, o tem nisem imel pojma. Pozno v jesen smo se vrnili v Celje. Začeli smo delati nova dela v les in tudi v kamen. Tudi tega dela sem se z veseljem poprijel, tako da sem v treh mescih svojega učenja v podobarstvu naravnost v les izrezal Marijino podobo, po neki drugi, polovico vekši.³¹ Prvo leto mi je uk še vsekako ugajal, v drugem letu pa sem se samo dolgočasil. Podobe je gospod Oblak večinoma sam izdelaval, grobo otesali smo ti drugi. Za ornamentalna dela, pozlatarstvo in slikarstvo je imel pomočnike. Gospod Oblak ni gledal, da bi se eden mnogo naučil, glavna stvar mu je bila, da se je mnogo zaslužilo. Tudi tukaj mi je bila sreča naklonjena. Enega pomočnika so pridržali k vojakom, eden pa je šel o božiču domov in se celo ni vrnil. Oblak se ni potrudil o pravam času za kakega pomočnika, tudi ni zapal vsakemu. Sedaj je postala meni pot odprta se še kaj naučiti. Napravili smo poskuse in dobro je šlo. Delal sem pozlatarstvo, mizarstvo, slikarstvo, izlival v cement in tudi risal plane za nove oltarje. Tretje leto me je potakem³² še najbolj zanimalo. V hiši Oblakovi je stanoval gospod Srečko Magolič,³³ tiskar v Narodni tiskarni. Bavil se je gospod Magolič mnogo s fotografiranjem in tudi slikanjem. Mnogo je prihajal v Oblakovo delavnico in tudi mnogo občeval s pomočniki. Skrival ni svojega dela, lahko sem si fotografične kaprice ogledal precej temeljito, pogovarjal se je o umetniškem slikarstvu in vsikdar je bilo njegovo geslo: le po naravi se zamorejo delati umotvori.

Jaz sem se tako napil in navdušil za naravo, da teh gipsastih črepinj (katere so visele v delavnici po steni za modele) nikakor nisem mogel videti in tudi Oblakovega dela nisem več čislal, pa tudi se ne več učil. Če mi je bila prilika se v kak kot skriti, tukaj sem risal listje, peresa, rože, obleko itd. naravnost po narodi. Malo kedaj mi je bila taka priložnost, večinoma smo delali ob nedeljah in praznikih za mojstra. Obiskoval sem tudi v Celju obrtno šolo po večerih in nedeljah, našel sem si priljubljeno družbo, zanimali so me predmeti. Nekega večera me ravnatelj prav laskavo pohvali (Nur so weiter, aus Ihnen kann noch was werden³⁴). Risal sem mnogo, vse to risanje nima veljave za na umetniško pot.

Mati je služila gospoda župnika Jurija Kopriva štiri leta, v tretjem letu mojega učenja je za sušico umrla, stara 42 let.³⁵ Na njeno mesto je prišla njena sestra ali moja teta.³⁶ Materino obleko in njeno imetje so prodali, denar se je porabil za moje učenje, ker je še trajalo eno in pol leta.

Četrto leto sem se najbolj dolgočasil od vsega učenja pri gospodu Oblaku. Dve leti sem nepotrebno prebil pri gospodu Oblaku, vendar sem z vestno vztrajnostjo izpol-

nil štiri leta. Po štirih letih bi moral biti spoznan za spretnega pomagača (Freisprechen³⁷). Ne vem, kako je to bilo — bili smo v Celju in gospod Oblak je vendar ta dan zakasnil. Moral bi sedaj še čakati eno četrletje, med tem časom bi odšli na deželo prenavljat oltarjev in celo na zgornjo Koroško, preteklo bi eno četrletje za drugim, popred da bi se vrnili, bi jaz se učil že pet let pri gospodu Oblaku.

Nisem mogel več strpeti, bil sem zadovoljen, da so štiri leta pretekla. Zaradi žalostnih posledic svoje žene in dveh sinov je bil mojster prenogokrat iz pameti.

Odšel sem brez tega postavno potrjenega učnega spričevala in ga še danes nimam (tako imenovani »Lehrbrief«³⁸). Podal sem se k nogam³⁹ iz Celja proti svojemu rojstnemu okraju Slovenjgradec. Na potu sem se podal na Frankolovo pri Vojniku. Na Frankolovem je živel neki star podobar,⁴⁰ njegovi sinovi so imeli še nekaj orodja in knjig; to zapuščino so po malem razprodajali. Od 10 florintov, katere sem še dobil za »Freisprechen«, sem za 5 florintov kupil dve stari knjigi še iz te zapuščine.

V rojstnem okraju sem obiskal svoje revne sorodnike. Pri županu v Starem trgu sem dobil za slikati novo kapelo,⁴¹ in sicer presno (freško). Pri slikanju mi je ostalo 20 florintov. Kupil sem si obleko, 5 florintov sem še imel za potovanje. Potoval sem k nogam na Koroško, po Lavantinski dolini na zgornje Štajersko, prenočeval pri kmetih, kjer sem spal večinoma v listnicah,⁴² seveda brez vsake odeje. V Judenburgu je bilo prvo moje prenočišče na oskrbnišču (»Verpflegsstationen«⁴³). Tukaj se je nas popotnikov znašlo cela šuma. Mnogo nas se je združilo in mislili smo priti skupaj v Solnograd.⁴⁴ Z enim budapeškimi Židom sva se nekako nepričakovano oddaljila naprej in vso pot skupaj potovala čez veliki Tauern⁴⁵ in v Solnograd. V Solnogradu sva se pridružila družbi starih, izkušenih in prebranih popotnikov.

V restavraciji, kjer sva mislila prenočevati, so taki Landstreicher⁴⁶ pijančevali in modrovali vso noč. Zanimal sem se za to modrovanje in poslušal celo noč in še drugi dan dopoldan, drugi večer sem bil vendar pretruden in sem odšel spat. V Solnogradu sem bil pet dni. Med tem časom je tovariš odpotoval na Bavarsko, jaz pa, ker nisem imel izven države dovoljenja, na Tirolsko. Po Tirolskem še dandanes nimajo oskrbnišč, zato sem bil zopet odvisen si sprostiti živeža in prenočišče. Blizu Inomosta⁴⁷ v neki vasi me ugrabi orožnik (žandarm), pregleda mojo knjigo, me izprašuje po moji domovini, potem pa zapove iti ž njim. Predstavil me je orožnemu vodju (Postenführer⁴⁸), on me zopet izprašuje in čez nekaj časa vendar izpusti. Ko pridem v Inomost, sem imel še 50 krajcarjev. Bilo je zvečer, v predmestju sem šel v eno krčmo si poiskat prenočišče. Kupil sem četrta litra vina za 14 krajcarjev in za 4 krajcarje kruha, vprašal sem za posteljo, vendar niso imeli za popotnike postelj. Moral sem iti dalje v mesto posteljo iskat, našel sem, kjer sem lahko prenočeval za 20 krajcarjev. Drugi dan si ogledam mesto, lahko sem našel delo. Proti večeru se vrnem nazaj v to krčmo, kjer sem še imel prtljago shranjeno. Natararica je bila sama v sobi, lepa mlada blondina. Sedaj pa ostanem v Inomostu, jo ogovorim. Tako je prav, je od-

govorila in vprašala, če bom kaj pil in jedel. Imel sem še cele 3 krajcarje, odgovor je bil pač težek in prav kratek, da ne morem, povem, koliko še imam premoženja v žepu. Podala mi je svoje jedilo, kriglico⁴⁹ piva in 20 krajcarjev, tudi je rekla, naj pridem zvečer spat, bo že ona priskrbela posteljo. Vstopil sem v delo v tovarni Gebrüder Colli,⁵⁰ kjer se mi je od začetka le prav slabo godilo, vendar sem se hitro privadil in v treh mesecih postal nadzornik (Werkführer) v kiparskem oddelku. Kiparjev in pozlatarjev je bilo vsikdar okoli petnajst do dvajset. Colli je učitelj na obrtniški šoli, zahajali so k njemu ondotni profesorji in inženirji, delale so se res

DAVORIN TRSTENJAK, 1900, osnutek v glini za doprni kip, uničen.

lepe reči in tudi drage. Delal sem v Collijevi tovarni šest mescev, postajalo mi je že presuhoparno, nisem pričakoval tukaj se več kaj naučiti, zato sem zahteval proč. Na mnogo mojstrovo prigovarjanje mu rečem: saj je še mnogo drugih; gotovo, mi odgovori, pa ko bi se izmed sto še eden enak dobil, bi bil zadovoljen. Iz Inomosta sem se mislil podati v Benetke. Popred sem si želel ogledati Celovec, Ljubljano in Trst. Ko pridem v Celovec, mi je prišla skomina še enkrat si ogledati svoj rojstni okraj. Peljal sem se do Prevalj, tukaj običem znanec, se podam še v Kottlje, kjer sem že za mojstra Oblaka prenavljat oltarje. Cekmoštri⁵¹ in župnik so želeli, da še prenovim prižnico. Prižnica je bila že prestara in uprhla, naredil sem novo, za katero je večinoma cekmošter Lužnik L. Kuhar⁵² denar žrtvoval. To delo sem delal pozno v jesen, že v zimi, pri neki nošnji sem se prehladil in nevarno zbolel, komaj sem do spomladi okreval, da sem zamogel to delo poleti zgotoviti.⁵³ Od nekoga sem bil zatožen, da nimam obrtne pravice. Orožniki so me zasledovali in preganjali. Nisem še dobro okreval, vendar sem se odmaknil v

Gradec si delo iskat. Bil sem še jako slab, zato me tudi nikdo ni sprejel v delo. Slučajno pridem mimo obrtne šole.⁵⁴ Želel sem si ta zavod ogledati. Tukaj pozvem, da lahko hodim kot hospitant obiskovat to šolo, vsaj ta čas, da se mi delo ponudi. Nisem še znal modelirati, učenci so se šaliko po smehovali. Koj sem se tudi tega materiala in tehnike privadil. Profesor Winkler⁵⁵ me začne spodbujati v akademijo. Slišal sem že mnogo, da brez srednje šole ne morem v akademijo. To profesorju povem. Odgovoril je: se nahajajo slučajji, da koga brez predpisane srednje šole sprejmejo v akademijo, le naj poskusim.⁵⁶ Neki tovariš me spravi tudi v slikarski oddelek risat portrete po naravi. Ni bilo treba mnogo prigovarjanja in sem vstopil v slikarsko šolo. Tovariš mi svetuje, naj lažem, da sem že bil v neki obrtni šoli, in vstopim koj v zadnji letni oddelek pri profesorju Lepošiču.⁵⁷ Risal sem moški prvi portret z oglom. Ta material mi je bil za risati popolnoma neznan in ga tudi še nisem znal rabiti. Gledal sem tovariše, kako s tem oglom rišejo. Že prvemu portretu se je profesor jako zadovoljnega izrazil (sehr malerisch und sehr nett⁵⁸). Zahajal sem mnogo risat in tudi risal s kredoj in s peresom (Federzeichnung). Pohajal sem v to šolo nad pet mescev. V Gradec sem prinesel 50 florintov, ta skromni denar vendar ni daleč zalegel, zato sem prebil mnogo zla. Stanoval sem v Jakominigasse v eni kuhinji pri neki stari in revni vdovi Bischofberger. Tačas⁵⁹ sem imel denarja, sem na obed zahajal v ljudsko kuhinjo. Ko mi je denar pošel, sem večinoma vse dni prestradal: zvečer sem šel od pekarnice do pekarnice si izprosit kruha. Tako sem se preživljal štirinajst dni, obhodil sem že skoro celo mesto in slišal mnogo pikrega. Nisem se upal več nadlegovati osornih ljudi, prepustil sem se popolnoma usodi. Tri dni nisem več kaj jedel, četrto noč nisem mogel več spati, peklo me je strašansko v prsih, usipale so se mi neprenehoma iskre pred oči, slab sem bil, da že skoro nisem mogel vstati, to so bile strašanske bolečine. Stara ženica je imela na omari še nekaj kruha. Zberem še vse moči, da vstanem in vzamem tisti kruh, ga pojem in nato zaspim. Imel sem prav lepe sanje. Zjutraj, ko se prebudim, je bila ta stara ženica že v kuhinji. Jaz se ji koj nemudoma oprostim in razložim vso svojo usodo. Ženica je radovoljno strpela in mi še skuhalo kimenove⁶⁰ juhe, v njo nadrobila celi krompir; s takimi jedili me je revica preživela nekaj dni. Zvedel je mojo kritično usodo profesor Winkler. Napotil se je k meni; srečala sva se že na poti, ko mi profesor Winkler ukaže, da pridem ta dan k njemu na obed in potem vsako nedeljo in praznike. Zahajal sem odslej mnogo k njemu, dal mi je tudi večkrat kakega zaslužka, da sem se s tem za silo preživljal, plačal stanovanje in najpotrebnejše. Spomladi sem moral k vojaški izbuki (Assentierung),⁶¹ nisem imel o pravem času 50 krajcarjev za kolek, zato sem moral v svojo domovino.

Po opravljeni dolžnosti zopet nisem imel potrebnega denarja, da bi se vrnil v Gradec. Med tem časom sem prebil večinoma pri teti, ki služi za kuharico namesto moje matere pri župniku na Selah. To leto je bila prvokrat sv. birma v tej fari Selah, zato sem še popravljal nekaj reči po cerkvi.

SPOMINI IZ MLADIH LET, imenovani tudi Boj za ribo, 1900, osnutek v glini za skupino v naravni velikosti, uničen.

Na Koroškem v Kotljah so se odločili za prenovitev še zadnjih dveh oltarjev. To delo se je zopet meni zaupalo, kar mi je ravno v pravem času došlo.

V jesen se podam na Dunaj s 70 florinti vsega imetja. Popred ko sem nastopil to pot, sem bil pri svoji teti, kuharici na Seilah. Tukaj se je ravno zbiralo več duhovnov iz sosednjih far. Jaz razložim nekaterim svojo misel. Večina je bila, ki so mi odsvetovali in dejali, idite nazaj v Tirol, drugi pa so bili zopet popolnoma tiho.

Jaz pa kot svojeglaven človek, kakor mi je bil že gospod Oblak pripoznal, sem take nasvete vse zavrgel, temeljita potreba mi je bila učenje in jaz sem drl za njo. Žalibog pa moram spoznati, da človeku znanost tudi nič ne pomaga, če nima denarja, da bi jo izkoriščal. Enemu denarnemu baronu se pa ljudje kar klanjajo in ga častijo kakor Hebrejci zlato tele. Na Dunaju se je nas velika množica znašla za skušnjo,⁶² vendar za skušnjo sposobnih je bilo le nekaj čez trideset, izmed teh tridesetih je bilo sposobnih za akademične študije to leto sedem, med katerimi sem se znašel tudi jaz.⁶³ Mučila me je zopet novo skrb, kako se bom preživil in študiral. Pisal sem znanemu tovarišu in mu pojasnil svoje podjetje. Zahajal je mnogo h gospodu Oblaku in je bil Oblakov mizarški pomagač. Oblak se je posvetoval z gospodi Dr. Hribarjem,⁶⁴ dr. Serncem⁶⁵ in še drugimi gospodi v Celju. Tako sem dosegel prvo leto enkratno posojilo 50 florintov na tri leta brezobrestno pri Celjski posojilnici. Vrh tega me je priporočal gospod dr. Sernec enemu blagemu gospodu na Dunaju. Ta veliki dobrotnik me je prišel sam poiskati na akademijo, še popred ko sem jaz dobil kako sporočilo iz Celja. To je gospod dr. Turner,⁶⁶ pravi oče za dijake. Ko sem se k njemu prišel predstaviti, me je nabasal z obleko in denarjem. Težko mi je bilo že tako radodarnega človeka ciganiti za več, zato sem se omejil ga prositi le za potrebno stanarino za mesec 8 florintov. Dajal mi je samovoljno zmerom 10 in ni nikoli pozabil vprašati, če potrebujem več. Če sem ga kdaj prosil za 10 florintov, mi je

dal 15 florintov, če sem ga prosil za 15 florintov, mi je poslal 20 florintov. Zmerom mi nekaj primanjkuje, če gospoda dr. Turnerja ni na Dunaju. Čeprav je denar silno točno pošiljal, jaz sem vendar raje šel in rad hodim k njemu. Ta podpora je trpela tri leta. Drugo leto me je dr. Turner priporočal v Mariboru, sprejel sem eno delo, kip biskupa Strossmayerja za Narodni dom,⁶⁷ ta kip pa mariborskim gospodom ni bil po volji. Tretje leto me je priporočal in gorko zastopal moje interese pri markgrafu Pallaviciniju.⁶⁸ Dobil sem naročilo, štiri čeznaravno velike otroke, osnovane kot štiri letne čase⁶⁹ in iz kamna izdelane. Prvo leto v počitnicah sem prebival pri podobarju gospodu Oblaku v Celju in sem se sedaj prav dobro imel. Nameravali so ravno takrat njegovemu umrlemu sinu, vseučiliškemu profesorju Vatroslavu Oblaku,⁷⁰ postaviti nagrobni spomenik. Doneske za spomenik je zbiral učitelj dr. Vatroslava Oblaka dvorni svetovalec profesor dr. Jagič⁷¹ na Dunaju. Naravno velikostni medaljon za spomenik je modeloval po maski in slikah neki učenec iz mojstrske šole profesorja Kundmanna.⁷² Podobar gospod Oblak si je želel za svojo sobo od mene modelovan medaljon od svojega sina. To uslugo sem mu v počitnicah pri njem tudi rad storil. Priporočal me je pri posojilnici v Celju, kjer sem prosil za podporo in sprejel za celo leto 100 florintov. Govoril je gospod Oblak tudi z Dragotinom Hribarjem. Dragotin Hribar me je priporočil mojemu rojstnemu okraju Slovenjgradec, od koder sem dobil za vse leto enkratno podporo 50 florintov. Ko je bil čas se na Dunaj podati, je podobar Oblak zbral po Celju denar za moje potovanje in je nabral nekaj čez 30 florintov. Na Dunaju sem tudi sprejemal od Podpornega društva⁷³ na mesec 4—5 florintov. S tem doneskom sem se preživil in študiral to drugo leto na akademiji umetnosti.

Ko pa pridem na Dunaj, je podobar gospod Oblak že odposlal portret svojega sina, od mene modelovan medaljon, komiteju za spomenik dr. Vatroslava Oblaka. Gospodi od komiteja so me zvali k sebi, kjer sem imel priložnost spoznati gospoda dvornega svetovalca profesorja dr. Jagiča, profesorja dr. Murka,⁷⁴ dr. Fr. Vidica in še druge. Posebno se je začel zame zanimati dr. Fr. Vidic. Moje delo je bilo izbrano za izpeljavo in sem ga izklesal iz prima karara⁷⁵ mramorja. Druge počitnice sem prebival zopet pri podobarju Oblaku, ki sem mu še pomagal prenavljati en veliki oltar na Koroškem. Ko se tretje leto podam na Dunaj, mi je gospod Oblak žiriral⁷⁶ za 30 florintov, ki sem si jih izposodil od Celjske posojilnice. Kakor je bil gospod Oblak aroganten, tako je bil sedaj v mojih študijah na akademiji prijazen in mi naklonjen za pomagati, za kar se mu prav srčno zahvaljujem.

Tretje leto mojega prebivanja na Dunaju se je vrnil gospod dr. Fr. Vidic že oženjen. Bil sem od sedaj povabljen k njemu na teden dvakrat na kosilo. Večinoma pa že prihajam vsak dan in še mnogokrat tudi zvečer. Za tretje leto mojega študija mi je gospod dr. Vidic pripomogel, da sem dobil od okrajnega celjskega zastopa za vse leto 120 florintov, vrhu tega je zbiral denar in zbral nad 100 florintov za eno skupino »Spomini iz mladih let«,⁷⁷ naravne

velikosti, ki sem jo delal v zaključje šolskega leta. To leto sem tudi užival podporo v znesku 100 florintov iz c. k. akademične blagajne. Skupine »Spomini iz mladih let« vendar nisem mogel več dovršiti. Sprejel sem med tem časom naročilo za komponirati »Štiri letne čase« markgrafu Pallaviciniju. Ker se je to delo nujno mudilo, sem moral ustanoviti šolsko študijo.

Četrto leto študija na akademiji sem študiral prav malo. Modeloval sem »Štiri letne čase«, sklesaval iz kamna in se s tem zaslužkom preživil. Opustil sem zato vse podpore. Peto leto sem se vpisal na Meisterschule⁷⁸ zopet pri profesorju Hellmerju.⁷⁹ Sedaj sem bil brez vsake podpore in tudi brez denarja. Gospod dr. Vidic mi je pripomogel delo, da sem zamogel svoj atelje in stanarino plačati, študirati pa to leto nisem mogel skoro prav nič. Vrh tega mi je pripomogel in za polovico žiriral, da sem si izposodil 200 florintov za študirati. Študiral sem neko delo, ki pa sem ga še pred zaključjem šolskega leta razbil. Naredil sem to leto tudi drugih malih dolgov. Če bi samo hodil poslušat predavanja in se iz knjig učil, bi bile podpore celo lepe. Glavno je treba enemu obrazovalnemu umetniku⁸⁰ študirati po naravi, so pa živi modeli prav dragi, vrhu tega še material. Če sem denar bolj za študije rabil, potem sem si trgal od življenja, če pa hočem življenje za silo ohraniti, potem mi denarja popolnoma primanjkuje za študirati. Delo, pri katerem se bi kaj zaslužilo, se enemu nepoznanemu človeku tudi ne dobi tako lahko.

Moji najboljši učitelji so bili gospod Jozef Barle, ravnatelj na ljudski šoli v Slovenjgradu, in drugi, kateri mi je položil umetniški temelj, je profesor Edmund Hellmer.

BERNEKERJEVA AVTOBIOGRAFIJA ZA RIHARDA JAKOPIČA⁸¹

Dragi!

Nerad uslužim Vašim željam, zahtevate od mene nesmiselno veliko, kar je vsacega človeka najskrivnejši zaklad, »pota svojega življenja in dejanja« (teko rekoč Biographia), pa če mora biti, če že eno, še drugo položim na pranger,⁸² naj trgajo!

Mati mi je bila navadno gorsko dekle, brez vsake šolske izobrazbe, s svojim finim čutom in marljivostjo je postala toliko samouka, da je čitala slovenske in nemške knjige, za domačo rabo tudi pisala, izdelovala je ženske obleke, vsaktera ženska ročna dela, navadila se je v službah tudi kuhari, da je služila pri boljših purgarjih.⁸³

V pravo nesrečo že v mladih letih me je pobrala v ljubezni (ne bilo ga treba), v trpljenje za vse svoje in moje življenje. Služila je z menoj otrokom pri tujih ljudeh, delala od ranega jutra v pozno noč, za preživež in majhen zaslužek, bolehalo, trpela, stradala in jaz z njo.

Zaradi bolehnosti je morala zapustiti službo, šla je k svoji enako ubožni sorodnici na stanovanje, s šivanjem in pranjem, kolikor so ji dopuščale bolehnosti, je preživela sebe in mene.

Žito je postajalo zrelo, in to vabi pri nas ženjice na Koroško, v Lavansko dolino⁸⁴ na bogato žetev. Tudi moja mati je zbrala še svoje moči in šla je z drugimi ženjicami

POMLAD, 1900—1901, fotografija osnutka v glini za prvega od Štirih letnih časov. Fotografijo je opremil avtor s svojim podpisom.

za tem dobro obetajočim zaslužkom, mene pa je pustila doma v svoje varstvo.

Pred odhodom je še spekla polno škrinjo kruha iz ovsene moke, oves je sprejela v plačilo od kmetice za svoja šiviljska dela. Mlinar je oves zamlel, kakor je vedel in znal (za prešiče bi tudi ne mogel boljše), iz te moke je bila polna škrinja bodečega kruha. Ta bodeči kruh sem namakal s solzami in se ž njim preživil sedem tednov. Poletje je bilo zame še prijetno, živel in ogreval sem se v prirodi kakor v njej rojen, le malo kedaj je mati kupila zame obleke, ker ni mogla s svojim skromnim zaslužkom oblačiti sebe in mene. Zima je bila zame kakor poletje, le samo z izjemo, da me je zeblo.

Nikakih pritezij⁸⁵ nisem spoznaval, le videl sem, kako se drugi otroci v veselju radujejo v običajnih časih.

Tako življenje me je napotilo že zgodaj v otročjih letih do premišljevanja, da našel sem ljubezen do prirode. Iz lesa in borove škorje sem si delal igrače, posnemal iz prirode živali, ljudi in kar sem videl. Te igrače pa so bile tudi take, kakor sem razumel. Ribal sem opeko in kar je dalo barve od se, pobarval igrače tudi drugim v zabavo.

V svoji bolehnosti in obupu me je mati poslala nazaj v rojstno gorovje, na Pohorje, k mojim krstnim botrom.⁸⁶ Ker so bili le majhni kočlarji in blagoslovljeni z obilo otrok, se moje življenje ni izboljšalo.

V nesreči je bila še sreča toliko naklonjena, da je dobila službo strežkinje pri dveh kaplanih v Starem trgu tik Slovenjgradca, z mesečno plačo 7 goldinarjev pri svoji hrani in stanovanju. 2 goldinarja je izdala za stanovanje, 5 goldinarjev ji je torej še ostalo za živež in obleko. Večkrat si je kateri kaplan strežkinjo s seboj pripeljal, svojo sestro ali mater, in moji materi je bil zaslužek za polovico prikrajšan, dostikrat pa je ostala tudi brez zaslužka.

Župnik Davorin Trstenjak je to bedo uvidel, odprl svoje dobro srce in meni podaril v župnišču hrano. Pri njem je bila še mlada kuharica, ki jo je tudi še kot majh-

nega otroka brez staršev iz miloščine sprejel v svoje varstvo.

To otroče je doraslo v lepo devojko, za kar je tudi vedela in bila prav rada zaljubljena. Mnogokrat sem videl, kako je poljubovala ljubčke. V tej zamišljenosti enkrat narišem zaljubljeno dvojico na steno cerkvenih stopnic, ne zavedaje se svojega slučaja, ker sem povsodi rad kraspal⁸⁷ in čečkal. Nekega dne me zove k sebi ta mlada krasotica, s takim prijaznim poklicem,⁸⁸ da sem bil ves srečen jo ubogati. Prime me trdo za roko in vpraša resno, si ti narisal ono tam na cerkvenih stopnicah. Pri tej priliki me tako neusmiljeno naklesti, da sem imel dovolj za vse čase. Ljudje pa so govorili o tej narisani dvojici še dolgo in vsem je bila znana farovška kuharica. Od te dobe sem zahajal redkeje v župnišče na hrano, sramoval in

tudi bal sem se. Zahajal sem spomladi v gozdove k pastirjem, dobil sem od enega ali drugega kak prigrizek, poleti pa brzdal po vodi, lovil ribe in rake. S tovariši smo ob vodi zakurili in opekli ribe, pa tudi rake smo na žerjavici opekli, poleg še delali igrače.

Župnik D. Trstenjak je sprejel v službo enega fanta za svojega strežnika in ministranta, par let je bil starši⁸⁹ od mene. Ta ljubi fantek je uprizarjal med nama zmeraj boj, jezilo ga je, da sem iz vsacega boja šel zmagovalec, vselej je upal, da mi poplača. Rešila ga je po treh letih službovanja v župnišču nagloma smrt.

Župnik D. Trstenjak mi je eno in pol leta pred smrtjo tega fanta umaknil svojo darežljivo roko popolnoma. Od tedaj sem bil navezan skoraj popolnoma nase, samo spat sem še zahajal k materi. Obiskoval

ZIMA, 1901, peščeneec, višina 130 cm, zadnji od Štirih letnih časov, štirih puttov v nadnaravni velikosti. Vsi štirje kipi te skupine so bili zasnovani 1900 in izdelani v peščencu (savonerju) 1901 za mejnega grofa Pallavicinija. Slika kaže kip v graščinskem parku v Jemnicah na Moravskem, kakršen je danes, precej poškodovan (fotografiral zavod za spomeniško varstvo v Brnu oktobra 1964).

sem še ljudsko šolo v Slovenjgradcu, preživil se z delom in igranjem.

Sprejel me je župnik Trstenjak potem namesto onega v službo za svojega strežaja. Spal sem v drugi sobi poleg njega, da me je lahko doklical, ker, že v starosti in bolehnosti, je rabil mnogokrat ponoči nagle pomoči. Podnevi sem opravljal posel sobarice, v jesen pa tudi goveda pasel. Poleti sem delal tudi na polju vsakovrstna kmečka dela.

Župnik D. Trstenjak je želel, da bi se posvetil rokodelstvu. Mizarstvo mu je bilo posebno všeč, za kar bi mi kupil tamkaj v bližini pripravno hišo z malo polja, za prihodnjo srečo, le za mizarstvo nisem našel veselja. Hrepenel sem po morju, ali ta kruta bolezen me je telesno toliko poškodovala, da sem moral spoznati, da vse te nade peljejo v prazen nič.

Nadučitelj J. Barle mi je priporočal slikarstvo, kar je tudi telo v meni; našel me je največkrat zatopljenega v risanje, sicer pa sem se učil, seveda brez vsacega nadzorstva in strahu, koj⁹⁰ tako mimogrede, bolj slabo. Nadučitelj se je potrudil in pisal slikarjem v Ljubljano, v Gradec, v Maribor in v Celje, pa nikjer se ni odprla zame bodočnost. En star mestjan, služila ga je enkrat mati, me je priporočal svojemu sinu v trgovino, ponudi pa se temu trgovcu še en drug, ki se je že dve leti nekje učil.

Župnik D. Trstenjak je nevarno zbolel, v tej bolezni izdihnil v večnost svojo blago dušo leta 1890. Vsa župnijska družina je še ostala isto leto pri provizorju, sedanjem župniku, dekanu in kanoniku. A. Šlandru. Novi župnik si je posle po svojem odbralu, med družimi sem tudi jaz odšel na drugo pot, iskat svojega očeta. Istega leta sem prvič videl in spoznal tistega, ki mi je dal življenje. Oče je bil fužinski delavec na Prevaljah v Koroškem, upala je njegova žena zame preskrbeti na fužinah delo, kar so ji uradniki tudi obljubili. Delalo se je že takrat na prevalskih fužinah od dne do dne slabše in pred par leti je sploh fužina popolnoma obstala, železje in stroje so odpeljali, zidovje pa razdejali.

O veliki noči obiščem svojo mater na Selah, mati je bila takrat v župnišču pri starem župniku Juriju Koprivi za kuharico. V župnijski cerkvi je istokrat prevzel prenavljanje stranskih oltarjev podobar in pozlatar V. Oblak⁹¹ iz Celja. Ta se je izrazil, da me sprejme v pouk na štiri leta. Pozvedoval je zame še en klobučar iz Slovenjgradca in en krojač, torej izbira.

Vprašam župnika za svet, kaj on reče. Odsvetoval je popolnoma se učenja slikarstva, podobarstva ali pozlatarstva, kakor tudi vsi drugi tam znani duhovni. Župnik je svetoval po svoji modri glavi, tako tudi drugi, mamica pa mi je dala prosto pot, »kar si boš sam izbral, to te bo veselilo in boš tudi laže strpel.«

Vstopil sem v pouk na štiri leta na 1. maja 1891 pri pozlatarju in podobarju V. Oblaku v Celju. Bila so to mučna leta in tudi nekaj utrinkov veselja in lepote, zlasti poleti na delu po deželi.

Mislil sem, da pridem se učiti v slikarsko delavnico, po pravici je bila le pozlatarska, podobarska in poleg še slikarska. Izdelovali smo tukaj lesene oltarje, prižnice, božje grobe, krstne kamne in podobe, pozlatilo se je in barvalo se je, poleg tega se

je delalo še tudi iz kamna in iz cementa, poleti še celo slikali cerkveni stropi, le mojstra bi bilo želeli v mnogočem drugačnega.

V sredi tega učenja mi je zbolela mati za zlatenico in tudi prekinila življenje na večno, v starosti v 41. letu. Po dokončanem četrtem letu se podam v Stari trg (tik Slovenjgradca). Tukaj sem sprejel pri županu na presno slikati s svetniki eno celo novo kapelico. Za zasluženi denar sem si nakupil obleke in poprijel za palico popotnika.

Popotoval sem k nogam sedem tednov, dobil delo v Inomostu, v tovarni Brata Kollija; tukaj so izdelovali tudi cerkvena dela in še raznovrstne druge reči.

Razvil se je pa v Inomostu tudi najlepši čas mojega življenja, bil sem jim priljubljen, zaslužek je bil lep. Kedaj je eden najpriljubljenejši, posloviti se. Poslovil sem se po šestih mescih in šel na svojo pot.

Podal sem se na Koroško v Kotlje, ponudil se faranom za prenavljanje stranskih oltarjev, ker tukaj sem že prenovil dva stranska oltarja še kot učenec Oblakov. Župljani pa so se takrat izrekli, če še kedaj kaj dado delat v cerkev, izročijo to delo meni.

Pobotali smo se za novo prižnico in prenoviti dva majhna oltarja. Podobar V. Oblak je zvedel ta početek,⁹² čutil se je prisiljenega, da je v družbi nekega mizarja Filača iz Slovenjgradca naznanil na oblastvu celo šumo že starih pozlatarjev in podobarjev, tudi mene ni izpustil, ker nismo imeli obrtne pravice. Kazni sem se takrat ognil, odšel sem v Gradec si dela iskat. Že v začetku zime, nisem dobil v Gradcu nikjer dela, odločil pa sem ostati do spomladi v tem mestu. Med tem časom sem zahajal v obrtno šolo se vaditi modelirati in risati. Na spomlad sem zopet šel nazaj na Koroško, v Kotlje, že začeto delo izgotovit. Izrazil sem pred duhovniki svoje želje iti v akademijo se izobraziti, vsi so mi odsvetovali. Po dokončanem delu se vrnem v Gradec k profesorju Winklerju v privatni atelje. Ta profesor me je zopet spodbudil na akademijo. Mislil pa sem, kakor tudi slišal, da v akademijo se ne sprejme nobeden brez srednjih šol, to sem tudi izrazil profesorju. Odgovoril je pošteno in značajni mož resnico,⁹³ nato sem v jesen odšel na Dunaj poskusiti sreče na akademiji.

Kako sedaj študirati na akademiji — brez denarja?

Pisal sem, kamor sem vedel in kolikor sem znal, pa nikjer se ni odlučila kaka kraspa,⁹⁴ drug družemu so me priporočevali, vsak je umaknil svoje rame in me navalil na druge, nobeden ni bil v položaju te teže nositi. Vsakemu je bilo geslo sveto: sam ješ, sam debeliš, jaz pa sem skoro poleg študij izstradal.

Priskočil mi je dr. P. Turner na pomoč, pošiljal mi je redno 20 kron za stanovanje skozi celi dve leti, in še večkrat sem v skrajni stiski izkoristil njegovo naklonjenost.

Dr. P. Turner je priskrbel tudi naročila pri markgrafu Pallaviciniju. Odšel je dr. P. Turner z Dunaja v domovino,⁹⁵ ž njim je meni na Dunaju tudi mnogo kaj odpadlo.

Spoznal sem več slovenske inteligence na Dunaju, med temi dr. Fr. Vidica. Dr. Vi-

dic se je zanimal precej intenzivno na umetniškem polju, postal sem pri njem skoro vsakdanji gost. Pripomogel mi je mnogo, zbiral je sredstva za moje študije, kakor je vedel in znal, in vselej z uspehom. Z njegovimi priporočili sem dobil več naročil, tudi majhne podpore, za prvo silo mi je tudi kaj posodil.

Sedaj stojim v 32. letu⁹⁶ svoje dolge starosti in sem še to, kar sem bil. Na potu stojim, ne morem naprej, ne morem nazaj, svojo pot pa sem zgrešil. Jetnik sem v oklepu, pa ne v celici, vidim daleč v luč in tudi temo sveta. Če pride ugodna prilika si graditi zid, da bi splezal v planjavo prostakov, že se prihlini zlobnost, razdere upanje in me potlači do dna. Moči pešajo, ker upa skoro ni več, ta umetnost, kaj je umetnost?

Vsak jo sodi po svojem, na svojem instinktu visi vsa umetnost.⁹⁷ Neke vrste ljudi sodi umetnost za mednarodno prostitutko najnižjega pomena, vendar je umetnost argumentarni značaj⁹⁸ naroda. Že še najdivjejši ljudje, kar so jih našli v Ameriki, v Afriki, v Avstraliji in drugod, so dokazovali svojo in po svoje umetnost.

Ne morem si ljudi brez umetniških idealov predstavljati, pač pa lopove, propad človeštva. Umetnost, ta relikvija⁹⁹ vsacega naroda, se zlorablja, vsak laik če¹⁰⁰ biti veččak v umetnosti in če po vsej sili, da se umetnost kroji po njegovi želji. Če če umetnik živet, ker tudi ne more živet kakor čisti duhovi v zraku, se mora vdati tej zvišeno nizki kasti.¹⁰¹

Pri ljudeh vsak najde svoje pripoznavalce,¹⁰² če še tako slab umetnik, samo da se vda po njih željah.

Prave relikvije umetnosti se zrešetajo šele skozi sto in stoletja, zasvetlijo na vse veke, pa teh je malo. Ne priznajo se taki pojavi v začetku, za ljudi je merodajen le vsak šušmar in namišljen laik,¹⁰³ padejo iz zavisti po umetniku in ga umorijo, poprej ko se še razcvete. Dokazi za občinstvo so zastareli, »zakaj ta relikvija ni taka in taka, kakor so druge.«

Občinstvo podpira le navadne kramarje, ki delajo s svojimi izdelki kupčijo, z raznimi denuncianskimi sredstvi,¹⁰⁴ in za razum občinstva je dostojno in dopadljivo. Umetniške relikvije nastanejo le brez vsake omejenosti,¹⁰⁵ iz čistega instinkta, in se spopolnijo, če umetnik nima nikahkih posraskih zavir. Instinkt umetnika je odvisen od notranjosti naroda, iz umotvora inteligentnega narod lahko spozna svoje hibe, popravi pogrške, umotvor pa ostane relikvija. Manj je človek inteligent, manj če priznati in slišati svoje pogrške. Zakrivil pa je vsak narod sam, če ima slabe umetnike in nič umotvorov, le nahlinjeno umetniško lepoto, saj si je vsak narod sam vzgojil svojo umetnost. Kakršen je narod, taka je umetnost.

Moje življenje je klavarno, najraje se ga ne spominjam in nerad sem ga popisal. Oprostite mi, da šele v zadnjem trenutku oddam malo utrinkov.

Pozdravljeni! Vaš FBERNEKER

Prosim, da mi potem te papirčke vrnete.

OPOMBE

¹ Dr. Fran Vidic (1872, Št. Pavel pri Preboldu — 1944, Šentvid nad Ljubljano), publicist, literarni kritik, v letih 1898 do 1918 ured-

nik slovenskega uradnega lista na Dunaju. — Bernekerjevo avtobiografijo za dr. Vidica hrani rokopisni oddelek NUK v Ljubljani (Zapuščina dr. Frana Vidica, inv. št. 22/63).

² Berneker se je rodil na Gradišču št. 41 (Matična rojstna knjiga Smartno pri Slovenjem Gradcu, str. 47, št. 66), na berneškem posestvu, severovzhodno od cerkve sv. Barbare. Tam je stala stanovanjska hiša (v zemljiški knjigi v Slovenjem Gradcu hišna številka 41, torej Bernekerjeva rojstna hiša) z gospodarskim poslopljem, kakih osemdeset metrov proti vzhodoseverovzhodu in približno petnajst metrov višje lovska koč (t. i. Jägerhaus), blizu te še ena koč (v zemljiški knjigi hišna številka 69). Lovska koč, kjer so gotovo prenočevali lovci, preden so odhajali na lov, kakor piše o tem Berneker, je bila že pred koncem prejšnjega stoletja porušena, ostali so samo še zaraščeni temelji. Pozneje so propadla tudi ostala poslopja, čeprav so še po drugi vojni v stanovanjski hiši živeli najemniki.

³ Mati Marija Berneker je v rojstni knjigi vpisana kot samska gosaška hči (ledige Inwohnerstochter). Rodila se je 27. januarja 1853 na Gradišču št. 54, drvarju Lorencu Bernekerju in Neži (Agnes), roj. Erdečnik (Rojstna knjiga fare Stari trg pri Slovenjem Gradcu, III. 1838—1859, str. 174; hrani se v Državnem arhivu v Ljubljani). Njen oče je bil pri rojstvu starejše hčerke, tudi Marije, rojene 16. maja 1849, zabeležen kot najemnik Planinščeve kmetije (Bestandmann der Planinschzube).

⁴ Zarazbor je Razbor južnozahodno od Slovenjega Gradca. Kdo je bil Bernekerjev oče, se iz doslej najdenega gradiva ne da ugotoviti. V rojstni knjigi je bilo vpisano očetovo ime s svinčnikom (torej gotovo naknadno), a vpis je pozneje nekdo zradiral, tako da se ne da več razbrati. Berneker sam govori v vsaki od obeh avtobiografij o očetu drugače. Po prvi bi naj bil njegov oče »planinskega kmeta sin iz Zarazbora na Stajerskem«, po drugi fužinski delavec na Prevaljah. Ali bi naj to bil isti človek, iz navedb v avtobiografijah ni mogoče sklepati. V imatrikulacijskih (vpisnih) seznamih na akademiji za upodabljačo umetnosti na Dunaju je od začetka šolskega leta 1897/98 do konca šolskega leta 1903/04 vpisan kot oče »kovač, pokojni« (Schmied, gestorben), šele zadnje šolsko leto 1904/05 je s svinčnikom pripisano »nezakonski« (unehlich) in nad poklicem očeta prav tako s svinčnikom »očim« (Stiefvater), kar sicer ne ustreza dejanskemu položaju, saj Bernekerjeva mati ni bila poročena. Ti vpisi pa dopuščajo domnevo, da je Berneker res vsaj nekaj časa mislil, da je njegov oče kovač, torej verjetno delavec na fužini na Prevaljah. Ohranjene pa so še druge verzije glede Bernekerjevega očeta (prim. o tem npr.: Prežihov Voranc, Od Kotelj do Belih vod, Ljubljana 1945, str. 84 do 85; Jakob Soklič, Spomini na kiparja Franca Bernekarja, Koroški fužinar, 1. maja 1954, str. 10), vendar nobene ni mogoče sprejeti kot končno veljavno.

⁵ Šmarška fara ima sedež v Smartnem pri Slovenjem Gradcu, starotrška v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu.

⁶ Berneker je zaradi tuberkuloznega vnetja levega kolčnega sklepa imel levo nogo krajšo (prim. zdravniško spričevalo Ortopedijske bolnice zemaljskog odbora v Zagrebu, ki ga je 5. aprila 1919 izstavil dr. Špišić).

⁷ florint: goldinar (dve kroni).

⁸ Anton Jazbec (1837, Zreče — 1907, Slovenj Gradec), od 1893 dalje mestni župnik v Slovenjem Gradcu, prej dekan v Marenbergu (Radljah). Hiša, v kateri je stanoval Berneker kot otrok s svojo materjo, je t. i. beneficij v Starem trgu (hišna št. 3). Tu je tudi vzidana spominska plošča z besedilom: »V tej hiši je preživel svojo mladost kipar Fran Berneker«; kiparjev priimek je pisan netočno, z a v zadnjem zlogu. V rojstni knjigi je njegov priimek zapisan Berneker, tako je vpisan tudi na dunajski akademiji, tako se je podpisoval v vseh svojih pismih in na vseh svojih delih, ki jih je označil s celim podpisom. Glede imena pa je teže določiti, v kakšni obliki je najustrenejše. V rojstni knjigi je zabeležen kot Franc, sam pa se je podpisoval večinoma samo FBerneker, včasih v pismih Fr. Berneker, včasih Fran (npr. v pismih dr. Vidicu), nekajkrat celo Franz, izjemoma Franjo. Ko so začeli o njem pisati, so ga imenovali Fran (npr. Rihard Ja-

kopič), tako se je tudi sam podpisal ob nekaterih javnih nastopih (npr. natečajih). Za to obliko sem se odločila pred leti (A. Glazer, Ob 30-letnici Bernekerjeve smrti, Sedem dni, 18. maja 1962, str. 4), zdaj rabim obliko Franc, kakor ga imenuje Slovenski biografski leksikon.

⁹ ustanoviti: ustaviti.

¹⁰ Davorin Trsentjak (1817, Kraljevci pri Vidmu ob Ščavnici — 1890, Stari trg pri Slovenjem Gradcu) je v Stari trg prišel 1. septembra 1879.

¹¹ poveržiti: zveržiti.

¹² obutel: obutev.

¹³ brzdati: brazdati (npr. z rokami po vodi), brodit po vodi.

¹⁴ bernja: bera, zbirica.

¹⁵ polovica: pol mernika.

¹⁶ bernjač: pobiralec bere.

¹⁷ prikupljiv: prikupen.

¹⁸ kolante izlagati: ljubeznivosti zlagati, ljubezniska »galantna« pisma sestavljati.

¹⁹ Jožef Barle (1835, Senčur pri Kranju — 1913, Slovenj Gradec), ravnatelj mestne šole v Slovenjem Gradcu.

²⁰ Verjetno je Berneker nehal hoditi v osnovno šolo spomladi leta 1888. V članku Jakoba Sokliča Spomini na kiparja Franca Bernekarja (Koroški fužinar, 1. maja 1954, str. 10 do 11) je imenovan kot Bernekerjev učitelj risanja v četrtem razredu učitelj Mohorič; Simon Mahorič pa je prišel na osnovno šolo v Slovenj Gradec leta 1887. — V vpisnih seznamih na dunajski akademiji je zabeleženo, da je Berneker končal štiri razrede osnovne šole v Slovenjem Gradcu, kar kaže, da je to šola, ki je bila štirirazrednica, končal.

²¹ izgoja: vzgoja.

²² mandele: možic, možicelj.

²³ omuzati koga: preteptati, namlatiti koga, oklofutati koga.

²⁴ znanost: znanje.

²⁵ so imeli višje idealnosti o meni: so me više cenili, so lepo mislili o meni.

²⁶ Trstenjak je umrl 2. februarja 1890.

²⁷ Anton Šlander (1845, Gomilsko — 1919, Stari trg), častni kanonik in dekan, župnik v Starem trgu od leta 1890.

²⁸ Jurij Kopriva (1822, Žalec — 1903, Selev), župnik na Selah pri Slovenjem Gradcu.

²⁹ Ignacij Oblak (1834, Gorenja vas pri Trati na Gorenjskem — 1916, Celje), podobar in pozlatar v Celju, oče slavista Vatroslava Oblaka.

³⁰ ponavljati: prenavljati.

³¹ vekši: večji.

³² potakem: potemtakem.

³³ Srečo Magolič (1860, Ljubljana — 1943, Ljubljana), tiskar, slikar-samouk in pisatelj-humorist; v Celju je bil od 1890 do 1902.

³⁴ Nur so weiter, aus Ihnen kann noch was werden: Le tako naprej, iz vas še lahko kaj bo.

³⁵ Mati je umrla za zlatenico 14. septembra 1894 na Selah št. 13 (Matična mrliška knjiga Sele pri Slovenjem Gradcu, 1853—1912, str. 55).

³⁶ Teta Mica Teuš (prim. Bernekerjevo pismo Vidicu 17. avg. 1904).

³⁷ Freisprechen: oprostitev, tu pomočniški izpit.

³⁸ Lehrbrief: učno pismo, učno spričevalo.

³⁹ k nogam: peš.

⁴⁰ Verjetno je bil to Jožef Brenk-Wrenk, po domače Mastnak, katerega učenec je bil Ignacij Oblak (prim. Jože Curk, Umetnost v Celju in okolici v zadnjih 150 letih, Celjski zbornik 1959, 206—207).

⁴¹ Berneker je poslikal tako imenovano Sekavčnikovo kapelo (prim. tudi Jakob Soklič, Spomini na kiparja Franca Bernekarja, Koroški fužinar, 1. maja 1954, str. 11).

⁴² listnica: listnjak.

⁴³ Verpflegsstation: oskrbovališče.

⁴⁴ Solnograd: Salzburg.

⁴⁵ Tauern: Ture, tu Nizke Ture.

⁴⁶ Landstreicher: klatež, potepuh.

⁴⁷ Inomost: Innsbruck.

⁴⁸ Postenführer: orožniški poveljnik.

⁴⁹ kriglica: vrček.

⁵⁰ Gebrüder Colli, Kunstgewerbehau (podjetje za umetno obrt), Innsbruck, Rudolfstrasse 6 (Illustrierter Führer durch Innsbruck und Umgebung, XVI. Auflage, Leipzig, Woerl's Reisebücher-Verlag, 1923, str. 13).

⁵¹ ceknošter: cerkveni ključar.

⁵² Lenart Kuhar, po domače Lužnik iz Podgore, stric Prežihovega Voranca (prim.

Fr. Kotnik, Nekaj spominov na Prežihovega Voranca, Nova obzorja 1950, str. 374—375).

⁵³ Prižnico v Kotljah je delal Berneker leta 1896 (prim. zapis v kroniki fare sv. Marjete v Kotljah za leto 1896, ki ga je župnik Jožef Pogačnik pisal 10. novembra 1896; prim. tudi Koroški fužinar, 23. februarja 1952, str. 24—25).

⁵⁴ K. k. Staats-Gewerbeschule, Graz, Pfeifengasse 1 (levo od Jakominigasse).

⁵⁵ Georg Winkler (1862, Fladnitz pri Feldbachu — 1933, Gradec), kipar in arhitekt za notranjo opremo, se je šolal na državnih obrtni v šoli v Gracu (1876—1878) ter pri Aloisu Gappu in Pekaryju, nato je bil modelar v keramični tovarni v Celju. Dalje se je izobraževal od 1889 do 1895 na dunajski akademiji za upodabljačo umetnosti pri prof. Edmundu Hellmerju. Od oktobra 1895 je poučeval kot profesor na državni obrtni šoli v Gradcu (Thieme Ulrich und Felix Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künster, 36. Band, Leipzig 1947, 64, Nachdruck 1961).

⁵⁶ Ker je Winkler sam brez srednješolskega šolanja prišel na akademijo na Dunaju, je nedvomno s svojim zgledom in skoraj gotovo tudi s svojim posredovanjem pripomogel, da je šel na akademijo tudi Berneker, bil tam sprejet in postal enako kot Winkler Hellmerjev učenec.

⁵⁷ Johann Lepuschütz (1838, Weitensfeld na Koroškem — 1901, Gradec), slikar, se je šolal tri leta na deželni risarski šoli v Gradcu in štiri leta na dunajski akademiji, pozneje v Münchnu. Od 1866 dalje je delal v Gradcu kot portretist, od 1869 dalje je bil profesor na državni obrtni šoli v Gradcu, kjer je ustanovil keramično strokovno šolo (Thieme-Becker, 23. Band, Leipzig 1929, 108, Nachdruck 1961; Wastler Josef, Steirisches Künstler-Lexicon, Graz 1883, 87—88).

⁵⁸ sehr malerisch und sehr nett: zelo slikovito in zelo čedno.

⁵⁹ tačas: dokler.

⁶⁰ kimenova: kuminova (juha).

⁶¹ vojaška izbuka (Assentierung): vojaški nabor.

⁶² skušnja: sprejemni izpit na akademiji za upodabljačo umetnosti na Dunaju.

⁶³ Berneker je bil oktobra 1897 sprejet kot gost (izredni študent) na akademijo za upodabljačo umetnosti na Dunaju (K. k. Akademie der bildenden Künste, Wien, Schillerplatz 3), na splošno kiparsko šolo (Allgemeine Bildhauerschule; vpisni seznam št. 131 za šolsko leto 1897/98). Redno se je lahko vpisal šele v tretji letnik, oktobra 1899 (vpisni seznam št. 133 za šolsko leto 1899/1900). Po štirih letih je končal študij na splošni kiparski šoli (ves čas pri prof. Edmundu Hellmerju; vpisni seznam št. 134 za šolsko leto 1900/1901).

⁶⁴ Dragotin Hribar (1862, Ljubljana — 1935, Ljubljana), žurnalista, tiskar, založnik in industrialec, v Celju od 1891 do 1902.

⁶⁵ Dr. Josip Sernek (1844, Slovenska Bistrica — 1925, Ljubljana), politik in gospodarstvenik, odvetnik v Celju.

⁶⁶ Dr. Pavel Turner (1842, Planica na Pohorju — 1924, Maribor), publicist in mecen slovenskih visokošolcev.

⁶⁷ Ohranjena je samo fotografija osnutka za kip J. J. Strossmayerja, ki ga Berneker ni mogel izdelati.

⁶⁸ Mejni grof Pavel Pallavicini na Dunaju, pri njem je bil dr. Turner vzgojitelj od 1885 do 1902.

⁶⁹ Štirje letni časi, skupina štirih puttov (otroških figur), ki jih je iz peščenca (savonerja) v letih 1900 do 1901 Berneker delal za mejnega grofa Pallavicinija in jih poleteli ali v jeseni 1901 postavil na balustrado (stebričasto ograjo) v parku Pallavicinijevega gradu v Jemnicah na Moravskem.

⁷⁰ Dr. Vatroslav Oblak (1864, Celje — 1896, Celje), slavist, od 1893 predaval na univerzi v Gradcu.

⁷¹ Dr. Vatroslav Jagić (1838, Varaždin — 1923, Dunaj), profesor slavistike na dunajski univerzi.

⁷² Karl Kundmann (1838, Dunaj — 1919, Dunaj), kipar, od 1872 na akademiji za upodabljačo umetnosti na Dunaju, profesor na akademiji od 1883 do 1909.

⁷³ Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaju.

⁷⁴ Dr. Matija Murko (1861, Drstela pri Ptuj — 1951, Praga), slavist, univerzitetni profesor.

⁷⁵ karara (kararski) marmor iz Carrare v Italiji, med Genovo in Pizo, kjer so znana ležišča marmorja.

⁷⁶ žirirati: biti menični porok.

⁷⁷ Spomini iz mladih let, skupina dveh dečkov v naravni velikosti v boju za ribo, zato imenovana tudi Boj za ribo (prim. Slovan 1902/03, str. 136); Berneker je skupino modeliral v šolskem letu 1899/1900, a dela ni mogel dokončati. V pismu Vidicu 7. julija 1900 piše: »Moji ribiči so storili žalosten konec.«

⁷⁸ V zimskem semestru 1901/02 je Berneker pretrgal študij in se šele v začetku marca 1902, v letnem semestru 1901/02, vpisal na specialko prof. Hellmerja (Spezialschule für höhere Bildhauerei des Herrn Professors Hellmer; vpisni seznam št. 135 za šolsko leto 1901/02) ter ostal njegov učenec do konca šolskega leta 1904/05 (vpisni seznam št. 138 za šolsko leto 1904/05).

⁷⁹ Edmund Hellmer (1850, Dunaj — 1935, Dunaj), kipar, od 1879 bil profesor za kiparstvo na dunajski akademiji za upodabljanje umetnosti, od 1902 je vodil mojstrsko šolo na tej akademiji.

⁸⁰ obrazovalni umetnik: likovni umetnik.

⁸¹ Rihard Jakopič (1869, Ljubljana — 1943, Ljubljana), slikar. — Bernekerjeva avtobiografija za Jakopiča je last ge. Mirjam Ilc-Jakopič v Ljubljani, ki je dovolila objavo, za kar se ji zahvaljujem.

⁸² pranger: sramotni steber.

⁸³ Mati je bila npr. kuharica pri zdravniku dr. Ungerju v Slovenjem Gradcu (prim. Jakob Soklič, Spomini na kiparja Franca Bernekarja, Koroški fužinar, 1. maja 1954, str. 10).

⁸⁴ Lavanska dolina: Laboška (Lavantinska) dolina.

⁸⁵ pritezje: vabljenost, privlačnost.

⁸⁶ Krstna botra Bernekerju sta bila gostaj Luka (Lukas) Kaudek in njegova žena Gera (Gertrud) (Matična rojstna knjiga Šmartno pri Slovenjem Gradcu, str. 47, št. 66).

⁸⁷ kraspati: praskati.

⁸⁸ poklic: klic, poziv.

⁸⁹ starši: starejši.

⁹⁰ koj: samo, kar.

⁹¹ V avtobiografiji za Jakopiča imenuje Berneker podobarja Ignacija Oblaka V. Oblak, torej Vatroslav, kakor je to poslovanjeno obliko imena Ignacij zase uporabljal podobarjev sin slavist dr. Vatroslav Oblak.

⁹² početek: početje.

⁹³ Verjetno je prof. Winkler povedal Bernekerju, kako je sam brez ustreznih šol vendar prišel na dunajsko akademijo.

⁹⁴ kraspa: odkrušek; v tej zvezi: skorja, drobtina.

⁹⁵ Dr. Turner je odšel z Dunaja leta 1903 in se naselil v Mariboru.

⁹⁶ Ko je Berneker pisal ta življenjepis (1903), je bil v 29., ne v 32. letu.

⁹⁷ na svojem instinktu visi vsa umetnost: vsak jo presoja po svojem naravnem čutu.

⁹⁸ argumentarni značaj: dokaz, dokazilo, utemeljitev.

⁹⁹ relikvija: svetinja.

¹⁰⁰ če: hoče.

¹⁰¹ kasta: družbena plast, sloj.

¹⁰² pripoznavalec: tisti, ki daje priznanje.

¹⁰³ namišljen laik: domišljav nestrokovnjak.

¹⁰⁴ z denunciantskimi sredstvi: z ovadustvom, s podlostmi.

¹⁰⁵ brez vsake omejenosti: brez vsakih omejitev, ovir.

Dostavki in popravki k opombi am 4, 41 in 53

Ko je članek bil že postavljen, se je v zapuščini dr. Dragana Sande (1881, Rogatec — 1963, Beograd), ki jo je pred kratkim sin dr. Sande Borut poklonil Visokoškolski in študijski knjižnici v Mariboru, našla še ena Bernekerjeva avtobiografija. To je Berneker napisal leta 1908, ko mu je dr. Sanda nameraval izposlovati podporo. Po veliki večini se ta avtobiografija strinja z avtobiografijo za Jakopiča, v nekaj podrobnostih se naslanja na avtobiografijo za dr. Vidica, vsebuje pa tudi nekaj podatkov, ki jih v prejšnjih dveh ni, ali vsaj niso tako določni. Najvažnejše navajam tu dodatno, kot dopolnila k ustreznim opombam.

Dopolnilo k opombi in ustreznemu besedilu na str. 17

V avtobiografiji za dr. Sando piše Berneker na strani 7 o svojem očetu: »Oče je bil sin razaborskih planin na Stajerskem, fužinski delavec na Prevaljah v Koroški.« V prejšnjih dveh avtobiografijah sta obe označbi za očeta navedeni ločeno, kakor da sta to dve različni osebi, formulacija v tej avtobiografiji pa izpričuje, da gre obakrat za istega človeka. To potrjuje v opombi 4 navedeno domnevo, da je Berneker sam mislil, da je njegov oče fužinski delavec na Prevaljah, ki je bil po poreklu kmečki sin iz Zarazbora. Ali se bo o njem dalo dognati kaj točnejšega, ostane za zdaj vprašanje.

Dopolnilo k opombi 41

O Sekavčnikovi kapeli v Starem trgu navaja Berneker na strani 8 natančnejše podatke ko pred tem: »Župan mi ponudi delo za poslikati novo kapelico na presno steno (Freskomalerei) s svetniki sv. Jožefa, sv. Filipa in Jakoba, krst ob reki Jordanu in sv. Antona (svinjskega).«

Dopolnilo k opombi 53

Tudi o prižnici v Kotljah piše na strani 9 podrobneje ko prej: »Pobotali smo se za pelenovljenje prižnice (leca) in dveh malih stranskih oltarjev. Prižnica se je pri razdiranju zaradi popolne izprhnosti sesula v prah, držala je ta prah skupaj le samo na debelo nakacana (prečrtano: napackana) barva, pobotali smo se za novo prižnico.«

Sredi tega vrenja družbenih silnic in političnih ter nacionalnih trenj sta živela kot najmočnejši prikazatelj slovenstva na naših tleh ljudski jezik in ljudska pesem.

Prav v ljudski pesmi se je iskriala duhovnost našega človeka. Smo del skupnega slovenskega kulturnega prostora, ki ni samo sprejemal, ampak tudi dal svoj delež skupni slovenski kulturi. Iz te zemlje je zrasel Prežih in v krog slovenske kulturne ustvarjalnosti so se povzpeli etnograf in slavist dr. Franc Kotnik, jezikoslovec dr. Janko Kotnik, literarni zgodovinar in kulturnoprosvetni delavec dr. Franc Sušnik, skladatelj in harmonizator prof. Luka Kramolc, jezikoslovec in prevajalec Janez Gradišnik, slikar Franjo Golob, povojni čas pa daje že nove ustvarjalce, ki so ali domačini, kot sta pesnik Herman Vogel in skladatelj Lojze Lebič, ali pa so se že zakoreninili v teh krajih — pisatelja Leopold Suhodolčan in Marjan Kolar.

Ljudski ustvarjalci

Literarni zgodovinarji omenjajo, da imamo prav na Koroškem dosti ljudskih umetnikov. Morda zato, ker smo obrobna pokrajina, z redkimi slovenskimi šolami nekoč.

»Šol ni bilo v izobilju in le malokdo je na kmetih znal brati. Zato so takega, ki se je bavil s knjigo in pisanjem, začeli imenovati bukovník... Bukovník je bil v šestdesetih, sedemdesetih letih prejšnjega stoletja číslan in učen mož z naroda.« (Franc Kotnik: Naši bukovníki...) Danes takega položaja preprosti ustvarjalci resda nimajo več, jih pa še vedno dosti živi med nami. Bukovníki nam pričajo o veliki ljubezni ljudi do knjig, o razvitem čutu do lepote in o spoštovanju do duševnih vrednot.

Mnoge je gnala želja po ustvarjanju in pripovedovanju, po izpovedovanju, nekateri so prepisovali iz praktičnih nagibov, spet pa jih je zamikala radovednost — pogled v prihodnost; prepisovali so molitve, zareke, prerokbe, pesmi.

Ta ljudska tvornost nam še prav posebej razodeva duhovno moč in ustvarjalnost naroda.

Staro dokazilo o bukovníški dejavnosti pri nas je leški rokopis. Rokopis je približno iz leta 1757 in je nastal predvsem iz praktičnih nagibov, saj popisuje tkanje »cvilika«, pa nekaj zdravstvenih nasvetov in podobno.

Ravenska študijska knjižnica ima precej rokopisnih zvezkov in knjig: npr. imajo Antikrista, ki ga je prepisoval neki Šiman iz Kotelj, Arcnijske bukve, Odpustke Krishovega Pota, Das Gotteshaus L. Leonardi im Plat (Sv. Leonard na Platu?); poleg molitev je v tej knjigi tudi več pesmi (Pesem od eniga soldata inu ene Dekline na primer je prav zanimiva:

Po Plazu gor hodi, en Bogat Soldat
ta ima vezh grehov, kaker en Ajd.

Na pruti mu pride nu zavber dekle
Za roko jo prime, dopladla mu je.«
(itd.)

Ta zvezek je bil popisan v letih 1826 do 1829. Mnogo mnogo mlajši je rokopisni zvežčič, ki ga je verjetno popisala Antonija Mager, p.d. Božank iz Podkrajja, prepisovala si je prerokbe iz Antikrista, poleg

Beseda o življenju ljudske pesmi v Mežiški dolini

(Pretežni del tega sestavka je Koroški fužinar kdaj že objavil, vendar so tu zbrani ljudski ustvarjalci in ohranjevalci ljudskega izročila, nekaj pa je tudi novih. Besedilo sta uredila prof. Luka Kramolc in prof. Tone Sušnik).

1. Ljudski vižarji in ljudski ustvarjalci
2. Ohranjevalci ljudskih pesmi in napevov
3. Skladatelji in glasbeniki iz naših krajev
4. Zbiralci in raziskovalci naše ljudske poezije
5. Sklepne misli

Uvod

Mežiška dolina, stisnjena med Peco in Uršljo, je stoletja samevala in sanjala svoj sen o kralju Matjažu pod Peco. V 18. sto-

letju, bolj proti koncu, so jo prebudila kovaška kladiva ob Meži. Do izrazitega industrijskega razvoja je prišlo v 19. stoletju. Leta 1824 so zažarele železarniške peči na Prevaljah. Prevalje so rasle vse do konca stoletja, ko so tovarno preselili v Donawitz, vzporedno se je širil premogovnik na Lešah, ki pa je prenehal tik pred II. svetovno vojno. V Mežici se je razvijal rudnik svinca, na Ravnah pa so pudlali jeklo. Lastniki so bili tuji: Thurni, Donnersmarki, Kompoši. Dolina je doživljala velike družbene premike, gospoda je bila nemška, delavci pa so prihajali od vsepovsod, iz Savinjske doline, zgornje Koroške. Priliv nemškega uradništva je vplival na nacionalna trenja in na razgibano narodnoprosvetno slovensko dejavnost, pa tudi na politično in družbeno zorenje prebivalstva.

tega pa si je napisala še nekaj zagovorov zoper nekatere bolezni.

Vse to nam potrjuje trditev, da je bilo bukovništvo res zelo razvito.

Zanimivo se je ohranjal prevod Antikrista, delo patra kapucina Dioniza iz Lützenburškega (iz leta 1682). To je knjga prerokovanj, ki se je v prepisih širila. Najstarejši prepis Antikrista pri nas je iz leta 1799 (Šimon iz Kotelj!) — zvezek so našli na Šratneku, verjetno so tega prepisovali še dalje, tako na primer Lorenc Hrobath (Hrovat) iz Kotelj (1886. leta). Najmlajši prepis je že omenjeni prepis Magrove. Vse to nam kaže, da so se preprosti ljudje radi ozirali v prihodnost, v strahu, a tudi radovedno so prebirali strani prerokovanj.

»...Ko se bo pisalo 1999 bi imel cel svet z nebeškim ognjem pokončan biti... Takrat ki bo kral Matjaš vstav se bojo

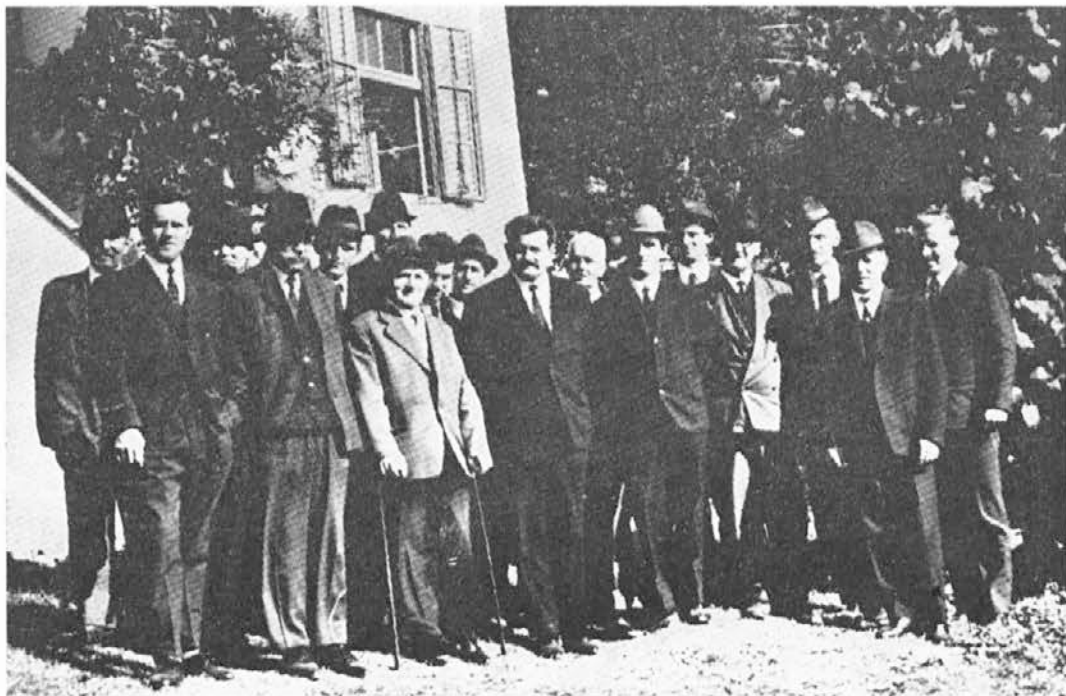

Boštjan Kramole

čudne reči godile tak da se bo vsak človek prestrašil, takrat se pa bojo spomnili ljudi na vse svetnike.« (Iz Hrovatovega Antikrista.)

Praktični nagibi so vodili bukovnike, da so si zapisovali razne zdravniške recepte (npr. leški rokopis), prepisovali »arčnijske bukve«, molitve za zagovore zoper bolezni (npr. Antonija Mager), zapisovali so si o tkanju, v veliki meri pa nabožne in posvetne pesmi. Vemo na primer, da si je Valentin Lečnik — kmečki živinozdravnik — zapisoval slovenska imena raznih rastlin. Ta Lečnik — Vohnet — je bil leta 1812 lastnik Lubasovega, kjer so še nekaj let pred tem bili p. Steinbergi (njegov lik je opisal Prežih v Skrivni bralnici — neobjavljenem poglavju zasnutega romana Pristrah!).

Doktorju Karlu Štreklju pa je za obsežno zbirko ljudskih pesmi poslal svojo rokopisno zbirko ljudskih pesmi Jožef Šmel-

Sentanelski pavri z zborovodjem inž. Šipkom na sredini

car iz Guštanja (Žmelcerjeve sorte verjetno). Kako obsežen je bil ta zvezek, ne vemo. Štrekelj je objavil tri božične pesmi: »Mi pa delič perrajžamo«, »O, Jožef moj, kam pojdemo nocoj?« in »Ta noč je polna veselja«. Dr. Štrekelj navaja v opombah, da je Šmelcar zapisoval pesmi okoli leta 1815.

V Prosenovih mlinih v strojanski Rieki je prepisoval in zapisoval pesmi in knjige mlinar in valkar Matija Kresnik (1821 do 1890), (ded skladatelja L. Viternika). Rodil se je na Lešah, najbrž pri Kresniku. Zapisoval si je tudi pesmi pohorskega pesnika Jurija Vodovnika; med zapisanimi pesmimi je tudi prigodniška pesem učitelja in organista na Fari (na Prevaljah) Joanesa Kovača (učiteljeval je na Fari od leta 1830 do 1854).

Ustvarjalna moč našega ljudstva iz globač in s strmin, ob šaržah in jamah, želja izpovedati se in želja po fabuliranju pa se še prav lepo zrcali v mnogokaterih delih ljudskih pesnikov. Iz starejših časov poznamo Valentina Ocvirka, Antona Lisičnika, Jurija Krofa. V novejšem času pa se marsikateri ljudski talent oglasi v Koroškem fužinarju: Jernej Krof, Ajnžik (Dretnik), Šanclov Zepi, Jasser.

Ljudski pesnik, doma iz Breznice, Ocvirk, nam je v pesmi o Prevaljski družini ohranil lep spomin o dobrih in hudih časih fužinarstva na Prevaljah, predvsem pa iz pesmi o prevaljski družini odseva razpoloženje ob gospodarski krizi v letih 1865/67:

»Žavasno je srce moje,
ko pogvadam znance svoje
vsaki ti bara sem no taj,
ke bom duobo devo zaj.«

Anton Lisičnik je doma z Zelovca v šentjanški fari, bil je pastir in hlapec, nazadnje pa se je »pobijal po berkih«.

»Na Zelovcu pri Roženi
sem jaz odziban bil,
v zibiki lesen
si dojsti joka vžil.«

Na Lokovici je vse v rime zavil, tudi če je prišel kam na obisk, je rad govoril v

verzih, Kuštrov oče, Jurij Krof (1865 do 1942):

»To sem stari Kuštrov oče.
Reci: je li to mogoče,
da en tak bi pesnik bil,
ki je star že in ves kriv!«

In dalje pravi o sebi:

»Veliko jaz prebiram,
al več pa še študiram,
veliko premišlujem
in vse si zapisujem.«

Bil je kmet, mlel je sosedom, zraven pa pisal pesmi. Zanimivo, da je tudi njegova sestra Marjeta Žagar rada godovne čestitke s svojimi verzi čestitala (ustno ali pisмено).

Jurijev sin, Jernej Krof, delavec železarne, vnaša v svoje pesmi probleme delavcev in podobe iz železarne. Morda se prav zato, ker dela sredi ropota in dima, rad zagleda v lepoto gora:

»Lepota naših je gora,
nad zemeljsko naravo,
razumen človek to spozna,
ko se povzpne v višavo.«
(Lepota gora)

Zanimiva sta tudi Rudolf Jasser (1883 do 1967) in Jože Gradišnik — Šanclov Zepi (1884 do 1964). Jasser je iz Mežice (preval ob spremljavi ceter), bil je sin delavca, tudi sam je bil delavec, nazadnje pa je bil celo uradnik. V vsakem Koroškem fužinarju je domalega objavil kak zapis iz domače zgodovine, kak spomin iz težkega življenja.

Šanclov Zepi pa je iz Črne in je po poklicu mizar. V svojih delih rad paberkuje po naši zgodovini in vneto etimologizira. Prav imeniten je njegov potopis Od Poljane do Tople, nekakšno nadaljevanje Prežihovega potopisa Od Meže do Poljane. V študijski knjižnici hranijo cel zvezek Malo domoznanstva o Mežiški dolini. Zapisal je pripovedke in bajke, jih razlagal pa opisal našo zgodovino in opeval naše kraje ter razpravljal o njih imenih.

»Pričujoči — popis domačije — je pač svojevrsten. Ne vem, kako bi ga imenoval,

Štefan Kramole

ali je samorastniški ali pa je zepijevski. Je pa nekaka izpoved mešanice moje načitanosti, spominov iz mojih mladih let in mojih domnevanj.«

Poln volje do pripovedovanje je kmet Ajnžik s Tolstega vrha — Ivo Dretnik. Duhovito pripoveduje in rad popelje v preteklost, nam bistro razpreda lastne spomine pa spomine svojega očeta.

Eden največjih bukovnikov in ljudskih pesnikov naših dni pri nas pa je strojanski pesnik Blaž Mavrel (1896). Študijska knjižnica hrani več zvezkov njegovih pesmi. »Šopek s koroških bregov, povezal Blaž Mavrel«, je naslov knjige njegovih pesmi, ki so mu jo gozdarji za 75-letnico izdali.

»Oj, strmi breg življenja ti,
po tebi speti je težko,
kjer pusta trava zeleni
pa tudi rožice cveto
in trnje vmes na te preži,
da smeh in rane daje ti.
Zato ta šopek rož in trav
je pisan in krvav.«

Tako je z uvodnimi verzi predstavil svojo zbirko. Zbirka vsebuje izpovedne pesmi, ko občuduje naravo (Lipa draga zeleni) ali pa se zamisli v svojo osamljenost (npr. pesem »Ljubečo bi, mlado rad žensko imel...«), dalje vsebuje zbirko camarske pesmi, ki jih je napisal po starih camarskih, vojni čas, grozote druge svetovne vojne je opisal v mnogih pesmih (V zimi 1942—43, Groze čas).

»Slovenija zagrenjena,
krvava, solzna ti!
Vihar li vse pobije, stre?
Kaj narod naš trpi!«

in pesmi o vojni zaključuje:

»Mavrel Blažé mu je ime,
s koroških je brdin,
ki srčnih ran je ves bolan
to spisal za spomin.«

Napisal je tudi več prigodnih, predvsem je z mnogimi pesmimi počastil naše velike

može: Trubarja, Prešerna, Meška, Župančiča, Finžgarja itd. Sledi naj odlomek iz pesmi o Ivanu Cankarju:

»Srca hrame si odpiral,
prav uganil misli skrite,
mnogih tožnoglasovite
strune čustev si prebiral.

Si vodnika se postavil,
pravo kazal nam zrcalo.
Zase si preziral hvalo,
naše pa ime proslavil.«

Tudi Voranca se je spomnil:

»Naš Voranc izpod Uršlje gore,
naš prvoborec in glasnik,
kdo prav oceniti te more,
ko rodoljub si bil velik.

Bogat na duhu in spreviden
preteško si krivice zrl,
čuteč ko Cankar, pisec pridén,
kot on prezgodaj si umrl.«

Mavrel je pa tudi prevajal, prevedel je vse Prešernove nemške pesmi. Veliko bere in si ustvari o vsakem avtorju svojo sodbo.

»Puškin bi lahko bil slovanski Šekspir, ko bi ga ne bili ustrelili. Če bi bil od 38. pa do 60. vsako leto vsaj eno dramo napisal, pa bi jih bilo toliko kakor Šekspirjevih in tudi slabši bi ne bile.«

V Gregorčičevem duhu priložnostno zaokroži pesmi Marta Pétre, okrog 40 let stara gospodinja iz Črne, spet pa se ji zlijejo tihe osebno izpovedne pesmi. Kristi Markovič z Raven, ki je 22 let star padel kot partizan nad Črno (20. avgusta 1944), je še pred smrtjo pisal:

»Odšel sem z doma ter se izgubil v noč
v blesku zvezd žarela so nebesa,
od tebe odšel sem tiho — brez slovesa
obraz tvoj gledam, mati, v daljo zroč...«
(Pismo materi)

Še daleč nimamo zapisanih vseh imen ljudskih pesnikov. Posebno bi bilo prav, da bi raziskali ljudsko ustvarjalnost med vojno, saj je znano, da je v tem času groze, boju za obstanek ljudska ustvarjalnost polno zaživela.

Ohranjevalci ljudskih pesmi in napevov

V pričujočem poglavju se bomo ustavili pri nekaterih domačih ljudeh, ki so nam s petjem in neumornim vodenjem pevskih zborov ohranjali in širili med ljudstvom našo ljudsko pesem. Njim v spomin in zahvalo so zapisane te besede.

Niso bili to glasbeno šolani ljudje, ki bi svoje delo povsem zavestno opravljali. Bili so pevci, ki so ljudske pesmi prepevali na ovsetih, lepih nedeljih, drugi pa so jih tudi sami zlagali, jim skladali napeve pa so jih peli — svoje pa tudi tuje. Iz teh korenin pa so zrastle mnogi pomembni ustvarjalci.

Stari ljudje še pomnijo slepe Dražejeve deklete — »Encnova kapela«, so jim kratko rekli. Bile so tri sestre: Micka, Roza in Julia. Micka je malo nekaj videla, vsaj dan in noč je razločevala: Roza pa je bila povsem slepa. Ti dve sta peli in igrali, Julia pa ju je vodila okrog in pobirala prispevke.

Oče je prišel iz Mozirja sem, dela iskat v prevaljsko fabriko, mati pa je bila iz Št. Andraža pri Velenju. Številna družina — vsega je bilo sedem otrok — je živela na Encnovem, malo s Prevalj. Julia je bila samo materina in se je pisala Kolar —

rodila se je še v Mozirju (1861), umrla pa je kot občinska reva na Prevaljah 1954; Micka in Roza pa sta se že tu rodili: Micka 1867., Roza pa 1869. leta, umrli sta tudi na Prevaljah — 1935, 1937. Pisali sta se Draža, izgovarjamo pa Draže (kot npr. patek za petek itd.)

Vse tri so se preživljale zgolj s petjem in igranjem. Prehodile so vsa žegnanja in vse ovseti v dolini, pa tudi sicer sta v nedeljah peli po gostilnah. Znali sta tudi nemške in italijanske pesmi. Peli sta po naročilu: žalostne, vesele, okrogle, pa tudi za ples sta zaigrali.

Roza je znala vrsto instrumentov: violino, flavto, predvsem pa je igrala citre, Micka pa je igrala kitaro in citre. Obe sta imeli tudi lep glas. Največ sta peli domače pesmi: »Jes bi rad cigajner biv«, »V Pliberči, jormaci«, »Gremo na Štajersko« in podobno.

Peli sta od Črne do Raven pa tudi na Uršljo goro sta kdaj pa kdaj prišli. Tako sta širili in ohranjali našo pesem, čeprav ne iz kakih narodnih in kulturnih nagibov. Res pa je, da so prav taki pevci s svojim petjem vplivali, da je srce narodove duše dovolj glasno utripalo.

Še danes se spominjajo basa Petračevega Tonča, včasih glavnega basista domačih pevskih zborov.

»Ja, za petje moraš imeti potrpljenje, mladi ga pa nimajo več«, je povedal Petrač in je res tako. Zato pa po vseh lokalnih hreščijo samo popevke.

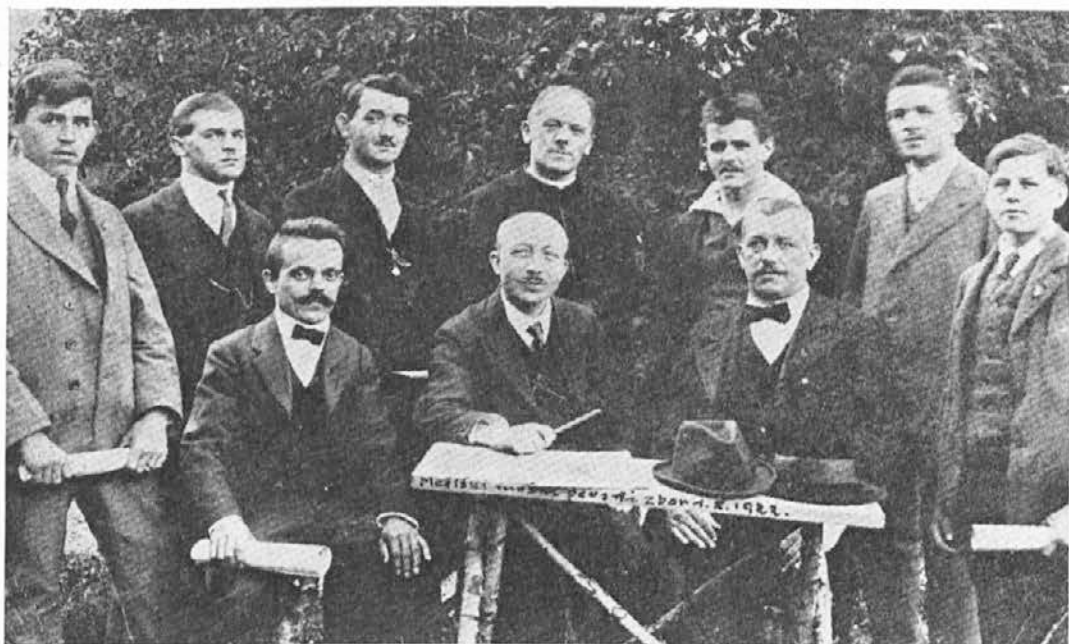
Na Prevaljah je imel dolga leta svojo kapelo stari Rogačnik — Maks Štuk (1871 do 1965). Rodil se je na Koglu v Kotljah — tu je bil oče najemnik, v službi pa tudi v prevaljskih fužinah, svojčas tudi organist na Prevaljah.

Ko je bilo Maksu 12 let, mu je oče kupil es klarinet, igranja pa ga je učil Marolt iz Kotelj. Okrog leta 1892 je bil Rogačnik — tako je bil kasneje znan (priženil se je k Rogačniku v Ko!) pri vojaški

Pusovnikov Anzi

Moški pevski zbor iz Mežice 1. oktobra 1922. Ustanovitelj: Janez Hornböck

godbi na Dunaju (»sibmar regiment muzika«). Rogačnik je igral na razne inštrumente: klarinet, trompeto, bas; najraje pač es klarinet.

Spravili so skupaj svojo »kapelo« in igrali na ovsetih, na koru ob opravih in procesijah. Za časa Avstro-Ogrske je bila ta »koteljska banda« znana od Velikovca do Celja. Doma so si pa vsak večer igrali, pri tem pa na delo le niso pozabili. Rogačnik je tudi učil mlade muzikantarje — od Črne do Guštanja so hodili k njemu v »glasbeno šolo« in je bila to res prava glasbena šola.

Pristno stari ljudski način petja in primarno življenje ljudske pesmi imamo lepo ohranjeno pri Golakovi družini v Šentanelu. Tam so bili vsi pevci: oče, mati, vsi fantje in hčerke, vseh devet otrok.

Golak je sploh iz pevske družine doma. Pišejo se Piko. Doma so iz Javorja, pri Piku.

Maks Piko — Golak (roj. leta 1903) je že pred prvo svetovno vojno kot šolar pel v Pliberku na koru. Kmalu so spoznali njegov lep glas in tanki posluš. Potem ko so čez njihov grunt nesrečno potegnili državno mejo, je začel peti na šentanelskem koru.

Videti je, da se je tudi ženil na posluš, saj je vzel Lenkovo Ido z zvanečim altom. Zaradi lepega glasu jo je župnik Božič hotel poslati v Ljubljano, da bi se učila solo petja.

Zatorej ni čudno, da so vsi Golakovi otroci peli. Ko so bili še vsi doma, so imeli svoj pevski zbor, da malo takih. Peli so na vasi, na koru, na ovsetih, največ pa doma.

Včasih jih je gospodinja morala po večkrat klicati k večerji, navadno pa je še sama ostala in so do polnoči peli — na večerjo so vsi pozabili.

Dr. Valens Vodusek, eden naših največjih strokovnjakov za ljudsko glasbo, je bil ves ganjen, ko jih je poslušal in je njihovo petje posnel na magnetofonski trak, njihovo peteroglasno petje pa mu je služilo pri študijah o starem ljudskem petju na Slovenskem. Povabil jih je tudi v Ljubljano in so peli na radiu.

Tej rodovini je petje že v rodu. Dva brata — Piko — Marko in Janez, sta bila organista.

Janez Piko (1842—1919) je bil organist na Prevaljah. Hoteli so ga peljati v šole, v Šent Pavel, a ni bil sprejet, ker nemško ni znal. Igral je tudi pri vojaški godbi, in kot Radetzkega vojak je vkorakal v Custozzo. Igral je »bombardon«, predvsem pa orgle in je bil najprej organist na Ljubnem, tu je bil tudi učitelj (»šomošter«). Pozneje je bil organist na Prevaljah. Na svoji kapi pa je ponosno nosil napis: slovenski pevec.

Tudi otroci so imeli ubrane glasove. Starejši še pomnijo žametni alt hčerke Maričke, ki je znala tudi orglati. Ko so se zbrali kdaj vsi, so imeli doma pravi hišni koncert.

Marko Piko (1844—1927) pa je bil organist v Črni. Orglal je brez not, a s čudovitim poslušom za akorde. Za njim sta orglala tudi sin Aleš (1881—1934) in hčerka Malka.

Andrejčeva godba v Šentanelu

Zdaj orgla Alešev sin Franc Piko (roj. l. 1903). On se je tri leta šolal v Celju; ko mu je oče umrl, se je vrnil v Črno. Tu se je začela tudi njegova kulturnoprosvetna dejavnost. Še do nedavnega je vodil vrsto pevskih zborov, pripravljal je spevoigre in koncerte. Zdaj, pravi, pa je težko dobiti mlade k pevskega zboru.

Z vso pristnostjo negujejo danes ljudsko pesem »Šentanelski pavri«. Dvajset jih je, so pa od Šentanela, Suhega vrha, z Belšaka je 76-letni Piko—Golak. Večji del so kmetje, nekaj je tudi delavcev, vodi pa jih dipl. inž. Mitja Šipek, Kolmanov Tevži s Šentanela.

Strokovnjaki starega ljudskega petja jih prav posebej »porajajo« kot pevce, ki pojejo brez not, originalno, domače ubrano, tako so ohranili pristno koroško petje, izrazno moč koroške pesmi. Peteroglasno petje se je menda ohranilo samo še tu.

Iz Šentanela pa je doma harmonizator in skladatelj profesor Luka Kremolc, ki pa ima že v rodu glasbenike: očeta in strica; Boštjan (oče) in Štefan (stric).

Boštjan Kramolc, organist, se je rodil 19. 1. 1860 v Šentanelu. Ksaver Meško ga v črtici »Tiste stezice« (Izbrano delo IV, str. 257), opisuje kot svojega organista, cerkovnika in spremljevalca:

»Močen mož, šele štiridesetleten, zelo izobražen, narednik je bil pri vojaki, kar je bilo za kmetskega človeka v Avstriji v tistih časih mnogo.« Pozneje mu je oblast zaupala izstavljanje živinskih potnih listov in celo funkcijo mrliškega oglednika. Kakor je sam pravil, pa je ob nedeljah in praznikih »z orglami Boga dražil«. Bil je samouk, not ni poznal. Igral je vse na pamet, na posluš. Napeve — viže je delal sam. Mnogo ljudskih je prikrojil za cerkev. Slišal jih je peti na semnju — božji poti, pa tudi v gostilni. Tem napevom je podložil primerno nabožno besedilo, določil začetni ton (ce-ton, ef-ton ipd.), pesem zaigral na star poklampan klavir in naslednjo nedeljo so jo že zapeli. Sestre: Lena, Liza, Mojca in Neža so bile dobre pevke, pesem so takoj povzele in jo ubra-

Filip Večko

no zapele. Boštjan, brata Jurij in Stefan, pa so basirali v toniki in dominantni.

Ljudstvu je ta zvrst petja zelo ugajala, posebno takrat, kadar je bil ofer okoli oltarja, ko so peli bolj živahne, poskočne viže.

Ker v sosednji fari — Strojni (1050 m nad morjem) niso imeli organista, je hodil tudi tja, tudi pozimi in v snegu ter zametih. »Tiste poti so ga zmagale: dobil je jetiko, mlad je moral v grob«, piše Meško. Umril je 19. 2. 1902 in je pokopan v Šentanelu.

Štefan Kramolc, brat Boštjana, se je rodil 7. 12. 1871 v Šentanelu, umrl ravnostam 15. 3. 1956. Orglati se je učil pri slovenskem organistu Rašerju v Vojšpergu (Wolfsbergu). Hrano je dobival od doma, kuhal si je pa sam. Za uk je plačeval šest goldinarjev mesečno. Po enem letu šolanja se je še leto dni sam vadil doma na klavir. Nato je dobil službo organista v Škočidolu pri župniku Gabronu. Poleg svoje službe je moral za hrano pomagati pri kmečkem delu, saj so imeli pri farovžu devet krav. Kasneje je služboval v Št. Štefanu pri Velikovcu, pri župniku Perču, s katerim se je preselil na Dholico nad Vrbskim jezerom. Tam je ostal dve leti; naslednja služba je bila Lipa pri Vrbi ob Vrbskem jezeru, nato pa je služil sedem let na Fari pri Prevaljah. Končno se je vrnil v Šentanel, kjer je bil deset let organist in cerkovnik.

Povsod je ustanavljal pevske zборе, s katerimi je nastopal ne samo v cerkvi, temveč tudi na slovenskih družabnih prireditvah. Zapisoval je narodne in nabožne pesmi, ki je nekaj objavljenih v zbirki »Cerkveni ljudski napevi« — Banovinska založba, Ljubljana 1936, in v zbirki »Koroške viže za mlade pevce«, Ljubljana, 1972. Obsežen zvezek koroških napevov, ki je bil shranjen na koru, že delj časa pogrešamo.

V to vrsto pristinih ljudskih glasbenih umetnikov, pevcev in igralcev bi lahko vključili še marsikatero ime: starega Ja-

serja iz Mežice, ki je rad citral in pel, starega Ounca, prav tako imenitnega citraša, Kostweine v Kotljah (tako je Kostweinova Justa, že vrsto let organistkinja v Kotljah, imela svoj cerkveni pevski zbor), ki so pa tudi ob drugih prilikah peli. Odličen basist v Kotljah je bil Podpečnikov Anza, Klajbarjev oče (Anton Arnold) — nad staro ravensko postajo je profesorju Kramolcu zapel pesem »Pesem od rojstva«, ko je bil še doma pri Janezu na Strojni, je s svojo fantovsko tovarišijo ob sobotah obrodil sosede — pa so prepevali — kar tako, za veselje pa za mošt; njegov brat Ožbalt pa je bil valjar in camar.

Camarske pesmi in plesje nam je ohranjal Pusovnikov Anzej (1902). Bil je delavec v ravenski železarni, zdaj živi v Kotljah (doma je v Šmartnem ob Paki). Vedno je imel smisel za humor in bil že z 18 leti prvič za camarja. Za dva dni (toliko so včasih trajale kmečke ovseti) je znal camarskih pesmi in plesov.

Na pokopališču v Št. Janžu v Rožu stoji spominski križ rojaku Janezu Hornböcku, na katerem je zapisano, da je bil leta 1941 aretiran v Mežici, trpel in umrl v taborišču Dachau 6. 8. 1942. Njegov pepel je tu pokopan. Rojen je bil 5. 7. 1878 v Št. Janžu v Rožu. Postal je duhovnik in že kot kaplan v Pliberku ter pozneje kot župnik v Mežici se je ljudstvu tako priljubil, da ga imajo še danes v lepem spominu. Imel je čudovit tenor. Starejši ljudje se še danes spominjajo njegovega glasu. Pel je tudi v družbi razne narodne pesmi s takim občutkom, da njegova pesem še danes živi. Kot odličen pevec in govornik je znal buditi med ljudstvom narodno zavest. Z vso vnemo je deloval med mladino v izobraževalnem društvu »Peca«. Ustanovil je tamburaški zbor in moški pevski zbor, v katerem je sam sodeloval (slika). Režiral je Kramolčevo prvo slovensko spevoigro »Mlatiči in perice« v Mežici, skratka bil je steber slovenskega kulturno-prosvetnega dela v Pliberku in v Mežiški dolini. Zato ni čudno, da je ob vdoru

Nemcev l. 1919 moral bežati. Ko je Hitler napadel Jugoslavijo, so na cvetno nedeljo 1941 odpeljali tudi njega v policijsko ječo v Celovec. Tukaj je bil zaprt do junija in so ga brez obravnave odvedli v Dachau. Več kot eno leto je trpel v tem strašnem taborišču. Sojetniki pripovedujejo, da so ga na vse načine mučili, delali z njim zdravniške poskuse in da je končno umrl od lakote. Spominsko ploščo so mu vzdali tudi v njegovi farni cerkvi v Mežici.

Zanimivo je, da v Javorju domalega vsak igra harmoniko in vsi so samouki.

Tudi v današnjem času je dosti glasbene vneme, saj imamo na Prevaljah dva pevska zbora s staro tradicijo in lepimi uspehi. Černek svoj čas, Ivan Lebič še zdaj vodi pevski zbor upokojencev, Jožko Kert uspešno nastopa s svojim pevskim zborom. Žal marsikdaj ne znamo izkoristiti in usmeriti volje pevcev.

Požrtvovalno hodi vadit v Kotlje Tone Ivartnik; še pred leti so imeli na Ravnah več zborov: Gačnik, Petrun, Krivec, Rebernikova (Jemčeva) so uspešno vodili zборе.

To so tihi, več ali manj malo znani čuvarji ljudskega izročila. (Ustavili smo se le pri amaterjih).

Sladatelji in glasbeniki iz naših krajev

Že pred drugo svetovno vojno je postal član društva slovenskih skladateljev župnik Ludvik Viternik. Rodil se je leta 1888 na Stražišču (»strojanski riekci«) pri Proseni. Oče je bil kmet in mlinar, bil pa je tudi glasbeno talentiran. Igral je klarinet in citre. S svojo sestro je imel koncert za citre na Dunaju. Župnikovi bratje so bili vsi godbeniki: Štefan je menda igral na več instrumentov, Tone je bil vojaški kapelnik, Maks je dolga leta vodil tamburaški zbor, Adolf je igral na violino, kitaro in harmoniko. Glasba je bila Ludviku takorekoč že v krvi.

Ludvik Viternik

Dr. Franc Sušnik

Solal se je doma in v Celovcu (1901 do 1912), ko je leta 1912 pel novo mašo na Prevaljah. V bogoslovju se je naučil klavirja, harmonije in glasbene teorije. Poučeval ga je celovski stolni kapelnik Franc Istl. Trideset let je župnikoval in lepo število let tudi učiteljeval na Javorju, ko je prej že preromal kot kaplan lep del Koroške. Zdaj živi pri sorodnikih na Ravnah.

Svoja najboljša dela je napisal pred svetovno vojno. Na Meškovo besedilo je skomponiral slavnostno mašo; skomponiral je vrsto orkestralnih del (za pihalni in salonski orkester), solistično instrumentalnih skladb in dosti vokalnih.

Marsikatero skladbo mu je navdihnilo delo z otroki: V šolskem vrtcu, V telovadnici, Uspavanka, Pastirska idila. Izlet na morje mu je navdihnili valček Na jadranskih valovih — z lastnim besedilom. Tudi za valček V veselem planinskem raju je sam zložil besedilo. Vojni čas mu je navdihnili ciklus sedmerih pesmi Vojni izseljenec, skladba je za mešani zbor. Skušal se je tudi z novo jugoslovansko himno.

Ustvarjal je brez velikih ambicij, tiho zasanjan v svojo gorsko samoto in tišino, iz svoje mehke srčne preprostosti, iz ljubezni do vsega, kar ga je obdajalo.

V anale novejši slovenske glasbe sta se vpisala Franc Lampret in Lojze Lebič, oba s Prevalj. Za organista se je Franc Lampret šolal v Mariboru, pa je med vojno poslušal brnenje letal in bombardiranje, ko je kot letalec preletaval sovražne nemške postojanke; po vojni je končal v Ljubljani glasbeno akademijo, skladal glasbo za prve slovenske filme — pretežno dokumentarne, vodil pa je tudi pevske zборе. Zdaj še vedno dela pri naših filmskih podjetjih.

Kot skladatelj si je utrl pot z modernimi skladbami v sam vrh sodobnega slovenskega glasbenega ustvarjanja Prevaljčan Lojze Lebič (1934). Po maturi na ravnenski gimnaziji (1952) je študiral arheologijo, nato pa akademijo za glasbeno umetnost. Za svoje delo je dobil že nekaj

vidnih nagrad in priznanj. Uveljavil pa se je tudi kot odličen dirigent.

Iz Petračevega rodu pa sta profesor za violino in član opernega orkestra v Mariboru Mirko Petrač in Janez Petrač, flautist, ki je doštudiral v Parizu, zdaj pa je član ljubljanske filharmonije.

Zanimivo je tudi, da sta Blaž Arnič in Prežih snovala ljudsko opcro o kralju Matjažu, drugo pa na osnovi ljudskih pravljic o žalik ženah, gorskih škrtih, ples čarovnic je v ta namen že komponiral. Žal je Prežih prej umrl.

Na Prevaljah se je rodila tudi avtorica libreto opere o Prešernu »Slovo od mladosti« Ljuba Prenerjeva (1903), sicer avtorica večjega števila pripovednih in dramskih del. Opero »Slovo od mladosti« je uglasbil dr. Danilo Švara.

Manj znan je Ivan Sprachman, doma od sv. Križa nad Dravogradom. Rodil se je leta 1873 cerkovniku in organistu, posvetil se je glasbi in se šolal v znameniti šoli Antona Foersterja v Ljubljani. Doštudiral je za profesorja. Služboval je med drugim v Djakovem, pri škofu Stros-

Prof. Luka Kramole

smayerju, na Podbrezju, v Čatežu, v Ciril-Methodovi šoli v Trstu, dalj časa je bil profesor na učiteljski v Kopru, tu je bil tudi organist. Leta 1907 je bil imenovan za profesorja na novo ustanovljenem učiteljski v Kastavu. Tu je še zlasti skrbel za cerkvene zборе. V cerkvi so peli v latinščini, staroslovenščini in celo v starem ilirskem narečju — skjavét.

Ko je bilo ustanovljeno v Velikovcu prvo slovensko koroško učiteljski v predplebiscitnem času, je bil tu profesor glasbe. Po plebiscitu pa je služboval še v Ptuj in Mariboru. Po upokojitvi je živel v Ljubljani do smrti 1939. leta.

Bil je skladatelj, zborovodja, pisec učnih knjig, izdal je več pesmaric.

Sprachmanove skladbe so preproste, jasne, lahke, z zabavno, krepko in občuteno vsebino. Zapustil je številne kompozicije v osnutku.

Med glasbenike spada tudi Metod Milač (po poklicu je vodja nekega oddelka univerzitetne knjižnice v mestu Syracuse v New Yorku). Ima doktorat iz glasbe, je skladatelj in ustanovitelj in dirigent slovenskega pevskega zbora »Korotan« v Clevelandu. Komponiral je godalni Kvartet, Sinfonično pesnitev Duma in Pozdravljena zemlja. Na gramofonski plošči ima posneto tudi »Pesem od rojstva«. Sedaj vodi »Korotan« ing. Franc Gorenšek.

Zbiralci in raziskovalci naše ljudske poezije

V duhovni obraz domače zemlje in njenih ljudi se je zatopil in z učeno roko odgrinjal starosvetno podobo našega življenja profesor in etnograf dr. Franc Kotnik. Rodil se je na Dobrihah leta 1882 pri Županu. Šolal se je v Celovcu in v Gradcu, nato pa je služboval v Celovcu. V Velikovcu je bil ustanovitelj slovenske gimnazije in učiteljska ob plebiscitnem času, bil še profesor v Ptuj, nazadnje pa ravnatelj Mohorjeve družbe v Celju. Umrl je leta 1955 in je na Ravnah pokopan. Znanstveno je raziskoval našo ljudsko kulturo v mnogoterih razpravah. »Namen mu je bil, da bi razložil hkrati s kulturnimi in književnimi posebnostmi koroških Slovencev tudi njihovo zvezo z ostalimi Slovenci glede značaja in razvoja«. (dr. I. Grafenauer).

Tudi brat dr. Franca, dr. Janko Kotnik (rojen 1885), po svojih študijah slavist in romanist, sestavljalec slovarjev, se je ob vsem tem lektorskem in predavateljskem delu na ljubljanski univerzi poglobljal tudi v ljudsko ustvarjalnost. Odkril nam je Lesičjaka, ohranil je v svojih objavah dragocene podatke naših domačih bukovnikov (Kersnika, Šimna iz Kotelji).

Velik poznavalec in ohranjevalec naše ljudske pristnosti in starodavnosti je dr. Franc Sušnik. Rodil se je na Prevaljah leta 1898, študiral v Celovcu, diplomiral v Zagrebu, služboval v Prekmurju, Beogradu in končno v Mariboru, po vojni pa je glavni ustanovitelj ravenske gimnazije in študijske knjižnice. Bil je ravnatelj obeh ustanov, zdaj pa je še ravnatelj študijske knjižnice.

Že kot pedagog je opozarjal dijake na lepoto preproste ljudske ustvarjalnosti, zlasti pa je s prefinjeno leposlovno besedo razkrival poetični svet naših globač in strmin. Pisal je o ljudskih pesnikih, Juriju Kuštru in Mavrelu, o svojem učitelju dr. Francu Kotniku, svoje znanje in razgledanost po domačih starosvetnostih je delil prevajalcem Prežiha in uredniku Prežihovih zbranih del, in še temu in onemu. Svoji gimnaziji pa je napisal najprej himno brigadirjev »Hej pod Peco, Uršljo gor« ki jo je uglasbil Anton Jobst, ob 20-letnici pa zborovsko pesem Stoletja kalijo naše rodove ..., ki jo je uglasbil Radovan Gobec.

»Bogat je koroški delež v slovenski ljudski poeziji. Miti in storije hranijo davne podobe ljudske duše, kralja Matjaža je udomila koroška Peca«, je nekje zapisal. Ali o Blažu Mavrelu v njegovo zadnjo zbirko (1971): »V vrsti koroških bukovnikov, teh nešolanih ljubimcev muz, na ljudske strune ubranih, ljubiteljev čudeža črk, pisanja in prepisovanja, je Blaž

Mavrel eden teh, ki so najviše merili do hrama književnosti.«

Za ohranitev naše ljudske kulture je veliko storil tudi Avgust Kuhar, Prežihov z domalega narodopisno ubranostjo Koroškega fužinarja, kjer so izhajali zanimivi narodopisni sestavki, spomini preprostih domačih ljudi (Jasserja, Ajnžika, Krofa itd.), tu je objavljala sestavke o domačih običajih (streljerajo, ovsetne pesmi) Beno Kotnik — Lobas. Tako, da bo Koroški fužinar vselej dragocen vir za vsakogar, ki bo hotel študirati našo folkloro, naše običaje, našo ljudsko ustvarjalnost.

Svojevrstno je ohranil stare ovsetne običaje pri nas Ivan Kuhar (Prežihov Anzi) (1904—1944) s svojo »Kmečko ovsetjo«, ki so jo pred vojno igrali Hotuljci.

V domačo pesem, v nje napeve pa se je strokovno poglabljaj in ji večji del svojega dela in življenja posvetil profesor Luka Kramolc. Profesor Kramolc se je rodil leta 1892 v Šentanelu. Njegov oče je bil kmet — organist, Boštjan Kramolc. Slovensko narodno zavest je mlademu Luku vcepljal pisatelj Meško, takrat župnik v Šentanelu. Prve pojme o glasbi pa mu je dal stric Štefan.

Vnetost za glasbo ga je gnala v višje šole, čeprav je marsikdaj moral stradati. Na Dunaju je končal akademijo za glasbo l. 1914. Po plebiscitnem vrvežu, kjer je aktivno sodeloval, je dobil službo v Ljubljani na konservatoriju Glasbene matice kot tajnik in učitelj petja. V Ljubljani je pod predsedstvom rektorja dr. Gojmira Kreka leta 1924 tudi diplomiral. Do upokojitve 1961. leta je bil glasbeni pedagog na ljubljanskih srednjih šolah. Bil je odličan pedagog in izredno požrtvovalen pevodja. Organiziral in vodil je združene zборе Mežiške doline — partizansko srečanje v Mežici, združene pionirske in mešane zборе ob spremljavi godbe — otvoritev gimnazije na Ravnah. S pevskim zbo-

rom Kluba koroških študentov je priredil koncerte v Slov. Gradcu, Vuzenici, Dravogradu, Ravnah, Prevaljah, Mežici, Crni in v Avstriji — Šmihel pri Pliberku, Železna Kapla in Borovlje.

Nadvse pomembno pa je njegovo zapisovanje in zbiranje domačih pesmi in napevov. Sad tega dela je več zbirka koroških pesmi.

Mnogo tega, kar je storil, mu je uspelo storiti, ker je bil in ostal ubran in usklajen s svojim domačim ljudstvom in najsi je živel desetletja v velikem mestu, ga imajo v domačih hribih vedno za svojega. To pa je dodatna kvalifikacija, zaradi katere so profesorja Kramolca pri SAZU imenovali za rednega svetovalca pri Inštitutu za slovensko narodopisje v vseh folklornih vprašanjih, ki se tičejo slovenske Koroške.

Skrbel je in še skrbi, da bo ljudska pesem ponovno zaživela in bo našla mesto tam, odkoder je izšla, mesto med ljudstvom, da bi postala ponovno in resnično spet ljudska pesem. Slovenska prosvetna zveza v Celovcu mu je za njegovo dolgoletno nesebično delo v kulturi in prosveti 1958 podelila Drabosnjakovo priznanje. Predsednik SFRJ pa ga je odlikoval z redom zasluge za narod s srebrnimi žarki.

Zaključna misel

Prežih je zapisal: »Na slovenskem Koroškem živi ljudstvo, ki ljubi pesmi in ki zna peti... Narodna pesem je stalna spremljevalka človeka od zibel do groba, ker plemeniti človeku značaj, mu vliva v grenko kupo življenja vsaj kapljico veselja, mu z akordi in harmonijo odpre dušo, zato zasluži več skrbnega negovanja in pospeševanja tako v šoli, v naseljih in v pevskih društvih. Kjer zamre narodna pesem, tam zamre tudi narodna zavest.«

Ali bo našla ljudska pesem, domača melodija sožitje s sodobno popevko, tudi z domačo, ki pa jo vse preveč bremeni-jo tuji vplivi?

že pred vami odšli tja, kamor vam bomo slej ali prej sledili vsi, ki nas v žalosti vi danes zapuščate — mi dovolite, dragi Svetneči oče, da vzamem slovo po stari, lepi slovenski navadi. Slovo in zahvalo obenem za vse, kar ste kot človek, delavec, kmet — tkalec, oče, prijatelj in sosed v svojem življenju storili.

Dragi sorodniki, znanci in prijatelji pokojnega!

Rajni Anton Bricman, p. d. Svetina iz Podgore pri Kotljah, je bil rojen 10. junija 1892. leta v Starem trgu pri Slovenj Gradcu v bajtici, katere ruševine so še dobro vidne ob poti, ki čez Prugel vodi v Slovenj Gradec. Življenje takrat ni bilo lahko. Že mlad puobič je moral zgrabit za cimranko in puntako in tesati les. Izučil pa se je tudi za tkalca in so ga mnogi tako imenovali celo življenje.

I. svetovna vojna mu ni prizanesla. Od leta 1914 do 1918 je nosil vojaško suknjo od Pulja do italijanske fronte, pri težkih 305 mm možnarjih, takratni najtežji artiljeriji na svetu. Ko se je leta 1918 vrnil domov, je postal Maistrov borec za našo severno mejo. Vojaško suknjo je slekel šele 1920. leta po končanih koroških bojih.

V Kotlje, v Lužnikovo bajto se je priselil leta 1921. Tu je delal kot tkalec. Znal je narediti hodni prt, tančico, resovino in bukovino, torej vse izdelke iz lanu, kakor le malo kateri od še živčih tkalcev. S tkanjem se je priložnostno preživljal vse do konca druge svetovne vojne.

Še ko je živel v Lužnikovi bajti v Podgori, se je, danes pokojni Tone, spoznal s svojo ženo, takrat sosedovo Svetnečo Pepco, se zaljubil in 22. maja 1922. leta sta se vzela. Letos 22. maja sta skromno, v ožjem družinskem krogu proslavila 50-letnico poroke in skupnega življenja. Dolga je doba 80 let življenja, ki ga je preživel rajni, 50 let skupnega zakonskega življenja pa je drugi tak mejnik v življenju človeka. Le redki doživijo oba. Pokojni Anton ju je, toda življenje ga ni božalo.

Smrt dveh otrok ga je močno prizadela. Najhujša izguba zanj je bila vsekakor junaška smrt sina Toneta, ki je komaj 17 let star umrl v gestapovskem taborišču v Augsburgu, potem ko so ga Nemci ujeli živega kot partizana.

Pokojnikovo življenje je bilo življenje kmeta, garača. Delal in garal je od jutra do mraka, pri tem pa je bil dober oče svojim otrokom.

In tako se je pokojnemu Antonu približal večer življenja. Do pred tremi leti smo ga srečavali živahnega, šegavega, malce hudomušnega. Znal je biti dobre volje, znal je povedati tudi kakšno »godčevsko«, če je bilo treba ali če je bil ravno take volje. Pa saj je bil tudi godec. Znal je povedati tudi kaj takega, da so se vsi smejali, harmonika mu je v mladosti, pa tudi pozneje lajšala in sladilo pezo življenja; k njej se je zatekal, kadar mu je bilo težko.

Zdravega kot dren je pred tremi leti nenadoma napadla zahrbtna bolezen. Opo-mogel si je, vendar je napad pustil posledice. Pred šestimi tedni se je bolezen ponovno oglasila, pred dobrim tednom tretjič. Danes pa nam je Svetneči oče naložil zadnjo in najtežjo nalogo, da ga pospremimo na njegovi zadnji poti!

Rok Gorenšek

HOTULJSKI OBRAZI

60-LETNICA

Letos 6. junija 1972 je neopazno, nadvse skromno, le v krogu svojih cerkvenih pevcev, kar doma v hotuljskem farovžu proslavil svojo 60-letnico rojstva naš hotuljski župnik Ludvik Lajnsček. Po rodu Prekmurec iz Rakičana je pred 17 leti prišel k nam v Kotlje, kjer se je kar vživel, čeravno je hotuljska fara bolj majhna in revna, saj je že pred več kot 100 leti »hudič« s škofijskim odlokom »kar pol fare požrl«, kakor je takratni župnik svojim faranom s prižnice ogorčeno naznanil.

Ko se je g. Lajnsček odločil za Kotlje, mu ni preostalo drugega, kakor pobrigati se za farovško posestvo, ga pričeiti obdelovati in gospodariti po kmečko. Ni ga bilo in ga ni sram prijati s svojimi rokami za vsako delo, čeravno je fakultetno izobražen mož. Kot prvi kooperant bivše hotuljske kmečke zadruge je nasadil hmelj in še danes sodeluje z zadrugo na Prevaljah. To delo in sodelovanje je rodilo sadove. Odnos hotuljskega župnika do dela, do

kmečkega dela in delovnih ljudi je prelep. Njegova širokosrčnost in srčna dobrot, pravilno presojanje ljudi in zadev, ki se porajajo, presojanje vsega z razumom in inteligenco, ki jo ima, je za nas vzor, kako je treba delati in ustvarjati v kraju sožitje.

Hvala za vse to, g. župnik in še na mnogo leta!

SVETNEČEMU OČETU — TKALCU V SLOVO

Dragi Svetina! Dragi Svetneči oče!

V trenutku globoke žalosti Svetneče hiše, v času neutolažljive bridkosti in bolečine vaše žene, vaših otrok, vnukov in sorodnikov, vaših sosedov, znancev in prijateljev, v hipu, ko odhajate in se poslavljate od svoje domačije, od Svetnečega grunta, od statev pod košato Uršljo goro, ko zadnjič in za vedno odhajate po prestanem delu in trpljenju, da se pridružite svojim sosedom, znancem in prijateljem, ki so

Anton Bričman, p. d. Svetina

Dragi Svetneči oče!

Vaša najljubša pesem v življenju je bila, tista na »tretjega«; »Moj puobič je v Črni doma, vse ga prav rado ima! Moj puobič je lep in mvađ, pije ga rad!« Res je, dragi sosedje, znanci in prijatelji, vsi, ki ste ga prišli spremit na zadnji poti — radi smo ga imeli!

Dragi Svetneči oče, dragi tkave! Počivaj v miru, naj ti bo lahka domača slovenska zemlja, za katero si se boril!

Vsem znancem, vsem domačim, sorodnikom in prijateljem, sosedom in vsem, ki ste ga spremili na njegovi zadnji poti, pa izrekam najgloblje sožalje!

Slava ti!

Avgust 1972

BREZNIKOV ANZI

V sredo proti večeru, večino izmed nas pa šele v četrtek zjutraj, je globoko presunila in pretresla žalostna, komaj verjetna, a žal le prerisnična novica, novica, ki se je bliskovito razširila blizu in daleč po okolici, da je tragično v najlepšem cvetu svojega življenja, na vrhuncu moške moči in ustvarjalnosti, star šele 43 let, po svoji volji in odločitvi nenadoma za vedno odšel od nas naš dobri znanec, prijatelj, sosed, oče in naš mizar — mojster Breznikov Anzi.

Presunjeni, globoko pretreseni in prizadeti smo obstali nemo in brez besed ob tej žalostni novici tam, kjer nas je doletela... misli pa so nam odhitele tja k njemu, k Anziju, k Brezniku ter skušale dojeti vso tragiko, vso resničnost žalostnega dogodka. V mislih smo poizkušali najti, odkriti in razčleniti vzroke in naključja, ki pripeljejo in ki so pripeljale človeka do tako tragične ter zanj, njegove svojce in prijatelje tako hude, tako težke in usodne odločitve.

Dragi prijatelji pokojnega Breznikovega Anzija!

Breznikovega Anzija smo vsi prav dobro poznali, bil je naš domačin. Življenje v rani mladosti ni imel lahko. Bila je bolezen in revščina. Oče je bolehal za težko duševno boleznijo, ki mu jo je zapustil granatni drobec iz I. svetovne vojne v glavi. Pozneje je težko obolela še mati. II. svetovna vojna Breznikom prav tako ni prizanesla. Le od daleč je lahko hčerka Micka s pogledom spremljala pogreb očeta, ker mu zaradi Nemcev ni smela prisostvovati.

Po vojni pa je vendarle vse krenilo na bolje. Otroci so zrasli in odšli na svoje. Po-

kojni Anzi se je izučil za mizarja pri mojstru Jamšekju na Ravnah. Postal je dober mizar — mojster, ki bi bil lahko še veliko naredil, če mu splet tragičnih in zanj usodnih dogodkov ne bi preusmeril življenjske poti.

Pokojni Anzi je bil po duši zelo dober človek. Vsakemu, ki ga je prosil za to ali ono, je to storil in naredil, če pa sam ni utegnil, je rekel, kar pridi in si pri meni sam naredi; je pa tudi šlo! Kakor oče je bil tudi pokojni Anzi svobodomiselnega duha, česar tudi nikoli ni skrival. Pogovor z njim je bil lahko prav zanimiv in je pokazal, da je vedel veliko več, kakor bi mu bil človek prisodil le na pogled.

Dragi pogrebci, svojci, sosedje, znanci in prijatelji Breznikovega Anzija!

Nikar ne bodimo strogi v svojih sodbah in oceni tega, kar si je rajni Anzi storil! Pomislimo raje na to, da taka odločitev navkljub vsemu, kar človeku olajša storiti kaj takega, da se tako izrazim, taka odločitev zanj ni in ne more biti lahka. To je težka, zelo težka stvar! Ljudje pa smo po naravi tako zelo različni. Pod zunanjo skorjo se ponavadi skriva vse kaj drugega, kakor pa izdaja videz. Naj nam bo oziroma naj bi nam vsem bila njegova tragična, usodna odločitev opomin in svarilo, da bomo v bodoče bolj človeški, bolj humani v svojih medsebojnih odnosih, in da tako tudi vzgajamo naše otroke, našo mladino!

Poglejte naš čas! Današnji čas je kljub vsemu napredku, kljub vsem dobrotam, ki jih ponuja, surov čas — zelo krut in surov čas! Čas, ki postavlja pred vsakega človeka le alternativo: naprej k uspehu! Če uspeš, si nekaj, če ne, nisi. Vsak človek pa temu času, tej surovi in nehumani zahtevi ni dorasel. Nekdo ne vzdrži samote, zaprtosti vase, ker priznajmo, nimamo več ne časa in ne volje za sočloveka, vidimo le vsak sebe in svoje probleme. To pa je tisto, kar je poleg drugega tudi vzrok takih tragičnih, žal pri nas v Sloveniji vse pogostejših odločitev, kakor jo je storil pokojni Breznikov Anzi!

Dragi Anzi! Hvala ti za vse, kar si v življenju dobrega storil! Ostal boš v našem spominu. Počivaj v miru po prestanem

trpljenju, naj ti bo lahka domača zemlja!

Vsem sorodnikom, otrokom, sosedom, znancem in prijateljem ter g. župniku in vsem, ki ste ga spremili na njegovi zadnji poti, izrekam toplo zahvalo in globoko sožalje.

Kotlje, 1. septembra 1972.

KOSKA

Odpravlja se. Kam? Na obisk. V rokah drži torbo. Morda pa ima v njej kakšno dobrino za svoje vnuke? Ne, verjetno je prazna.

To ženico po domače kličejo »Koska«. Pravo njeno ime pa je Kos Helena. Stara je 72 let. Njeno življenje je bilo trdo. Rodila se je nekje v planinah na kmetiji pri Belih vodah. Dokler se ni poročila, je bila pastirica in je delala pri živini. Ko pa se je poročila, ji je bilo še težje, saj si kot gospodinja v kuhinji ni znala veliko pomagati. Z možem sta imela več kmetij ali puš v najemu, da se je lahko 8-članska družina preživljala. Nazadnje sta živela na Gabrnikovi puši. Sedaj pa je že okrog 20 let vdova in stanuje v Kažjerjevi puši v Šentanelu. Od občine dobiva majhno podporo, seveda pa ta podpora ni dovolj. Večkrat gre pomagat sosedom na polje. Včasih pa se odpravi eno uro daleč k svojemu sinu, ki ima šestčlansko družino. Eden od sinov je invalid in živi pri njej, seveda tudi brez kakršnih koli dohodkov. Drugi otroci pa so poročeni in so zdoma.

Ali se bo ta ženica preselila iz te puše, kam drugam. Ona pravi: »Nikdar se ne bi mogla ločiti od tega doma, morala pa se bom takrat, ko me bodo nesli v Šentanel.«

D. E.

VRES JE ZAPTEL V PLIBERKU

15. oktobra, ko so plakati po Koroškem vabili na shod Heimatdiensta v Celovcu, je bil v Pliberku zvečer pevski koncert. Tamkajšnji moški zbor društva Edinost, ki ga vodi Folti Hartman, in naš zbor VRES s Prevalj sta priredila skupni celovečerni koncert.

Plakati, ki so vabili na naš koncert, niso vzdržali pred nasiljem. Morali so se umak-

Helena Kos

Ob razstavi slikarske kolonije Ravne 72

Lojze Perko

Ideja slikarskih kolonij se je razrasla po Sloveniji z nenavadno močjo ter se istočasno razvejala tematsko in generacijsko. Tako imajo npr. že šolarji na bližnji Muti svojo kolonijo, likovno samorastništvo pa so razen v Trebnjah začeli močno spodbujati tudi v Slovenskih goricah. O ideji torej ni več potrebno razpravljati; lahko jo samo sprejmemo ali zavrnamo.

Na Ravnah smo slikarsko kolonijo ustanovili, čez nekaj dni, 27. novembra, pa si bomo ogledali njeno tretjo bero. Ker so v pripravi načrti za lasten razstaveni prostor na gradu, odločeno pa je tudi, da se bodo slikarske kolonije nadaljevale, moremo torej razmišljati le še v okviru te sprejete, dane realnosti.

Gradimo na dejstvu, da je človek za likovno umetnost dovzeten že od predšolskih

let naprej, saj otrok slika veliko prej, kot bere in piše, prav kakor je jamski človek likovno ustvarjal že tisočletja, preden je izumil pisavo. Zato je tudi odziv na likovne razstave danes mnogo bolj spontan in tudi množičen kot npr. na nove knjige, četudi se mnogokrat omeji zgolj na laično ugotovitev: to mi je všeč, to ne. Čustvenemu dožemanju sledi čustvena sodba.

Ko torej zavestno in premišljeno načrtujemo iz leta v leto slikarske kolonije ter vabimo k nam umetnike iz vse Slovenije, ravnamo po preudarku predstaviti ljudem najprej tako umejnost, ki jim bo dostopna, razumljiva in čustveno blizu. Zato se zaenkrat v kolonijah izogibamo avantgardnim strujam in eksperimentom na področju slikarstva, čeprav ga nam v Sloveniji ne manjka in imamo likovne eksperimente v skulpturah. Forme vive celo trajno med nami, prirejali pa smo že tudi ustrezne slikarske razstave in jih nedvomno še bomo, saj nam bo lasten razstaveni prostor omogočal prireditve osem do deset razstav na leto.

Tako ravenska usmeritev k predmetnemu, razumljivemu, realističnemu slikarstvu v vseh njegovih modernih in individualnih različicah ni posledica kakšne nevednosti in nepoznavanja zgodovine likovne umetnosti, ki je že ob koncu prejšnjega stoletja nakazala razbijanje form ter vse kasnejše abstraktne struje, ampak presoja, da živijo danes drug ob drugem različni stili in izrazni načini likovne umetnosti. Kakor si ljudje oblikujemo vsak svoj življenjski in svetovni nazor, tako si umetniki, potem ko so preštudirali vse stile, ki so kdaj v preteklosti že bili in ki danes so, oblikujejo svoj lastni način izražanja, s katerim najlaže izpovedujejo oziroma v svojih delih oblikujejo svoje misli in čustva.

Seveda s tem diskusija o prednostih, aktualnosti in funkcijah posameznih stilov

Janez Šibila

ni zaključena, nasprotno, šele začenja se in se mora nadaljevati ob vseh naslednjih razstavah (še bolje pa pred njimi, ob njihovem načrtovanju), je le na kratko razložen naš sedanjí temeljni koncept, po katerem se v fazi utemeljevanja likovne kulture pri nas ravnamo.

Razstava slikarske kolonije, na kateri so prepoznavni naši kraji ali vsaj naši motivi, je najboljši ključ za razumevanje razstavljajočih umetnikov, obenem pa je lahko tudi ključ za razumevanje umetnosti nasploh. Seveda bomo brez podpisov takoj prepoznali npr. Slapernikovo Poljano, Perkovo cerkvico na Muti ali Urbana, Omersovo Peco, Torkarjevo Ivarčko jezero ali Ši-

niti plakatom Heimatdiensta! Kljub temu pa je bila dvorana nabito polna — ponižanih in razočaranih iz Libuč, Šmihela, Bistrice, Vogrč . . .

Pesem jih je privabila na koncert in lju-bezen do nje je premagala morebitni strah, ki je upravičeno spremljal pevca in poslušalca to noč, ko je stopal v dvorano. Na koncert je prišel tudi pliberški župan. Vse je po sreči minilo, brez škandala. Povabili so nas, naj še pridemo in z njimi zapojemo.

Oba zbora sta dostojno opravila svoje poslanstvo, poslušalci so ju navdušeno nagrajevali z aplavzi in občutiti je bilo, da je pesem Korošcem v resnici kruh vsakdanji — kruh ob delu in počitku, kruh v mirnem času in pogača v času stiske.

Z Lipo, ki sta jo zbora skupaj zapela, smo zaključili koncert — za poslušalce, nam pevcem pa se je večer koroške pesmi zavlekel, ko smo v veži Breznikove gostilne s pliberškimi pevci prepevali še dolgo v noč.

In najraje bi stopili na trg in zapeli v tiho noč mogočno puntarsko pesem. Pa smo to raje storili ob prestopu meje, na naši strani. Zapeli smo ZDAJ ZAORI PESEM O SVOBODI.

K. J.

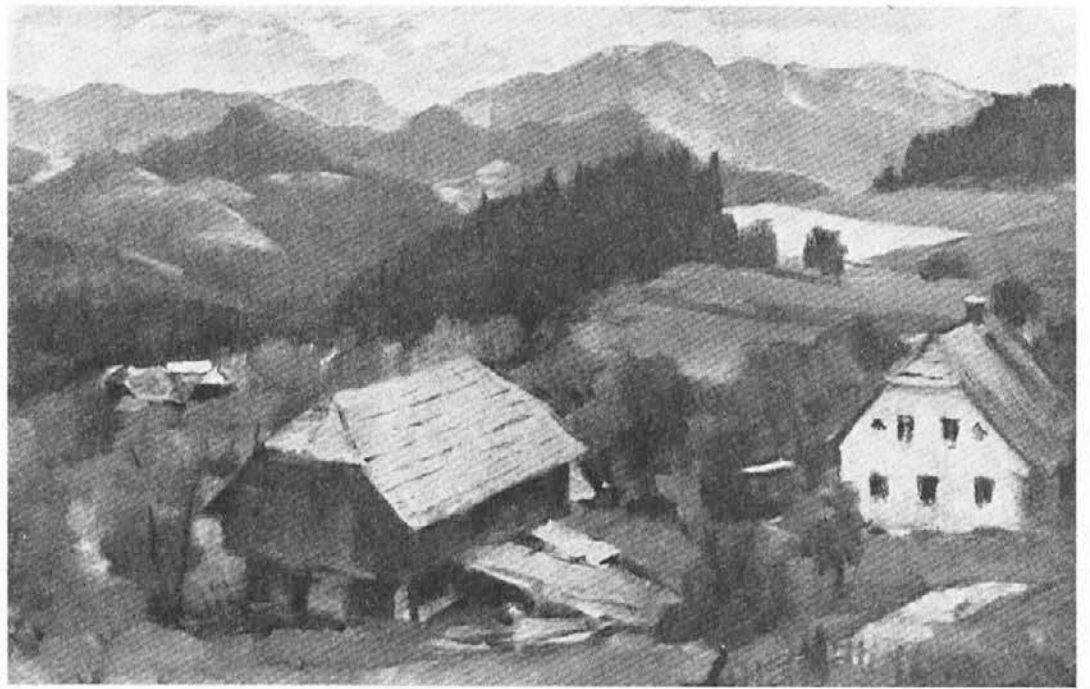
Lojze Perko, Urban, tempera

bilove Kotlje. Toda ali so vsi ti motivi v resnici taki in jih tudi mi v naravi vidimo take ali pa so v procesu ustvarjanja slike doživeli neke spremembe in moramo torej govoriti o Omersovi Peci in Perkovi Rotundi, Urbanu, Sibilovem gozdu itn. Ko pa si priznamo, da je tako, se vprašamo naprej, zakaj je tako.

Izmed možnih odgovorov nam največ pove tisti, da imamo pred seboj zrele slikarje, umetniške osebnosti, ki ob soočenju s pokrajino izberejo vselej tisti njen del, tisti motiv, v katerem bodo najlaže izrazili svoj človeški in umetniški odnos do sveta, svoje pojmovanje umetnosti. Zato ne bo na nobeni sliki tiste objektivne, široke, v soncu tople, v oblačnem vremenu hladne brezosebne narave, zato ne bo nikjer nepomembnih podrobnosti oziroma bo odpadlo marsikaj, kar niti ni podrobnost (hiša, drevo, hrib v ozadju), vendar moti tisto skladnost slike, h kateri slikar teži. Zato bo ta slika bolj sinje plava, kot je morda pokrajina v resnici, ona bolj mrko rumena, skratka bolj otožna, zamišljena ali praznična, saj je vse to človeško posebljanje narave, ni pa narava sama.

Kolikor močnejši je bil stik umetnika z motivom, kolikor globlje ga je motiv prevzel, toliko bolj prepričljiva bo slika in toliko bolj jo bomo občutili kot umetnino, istočasno pa bomo z njeno pomočjo tudi toliko bolje spoznali umetnika.

Jaka Torkar. Koroška pokrajina, olje

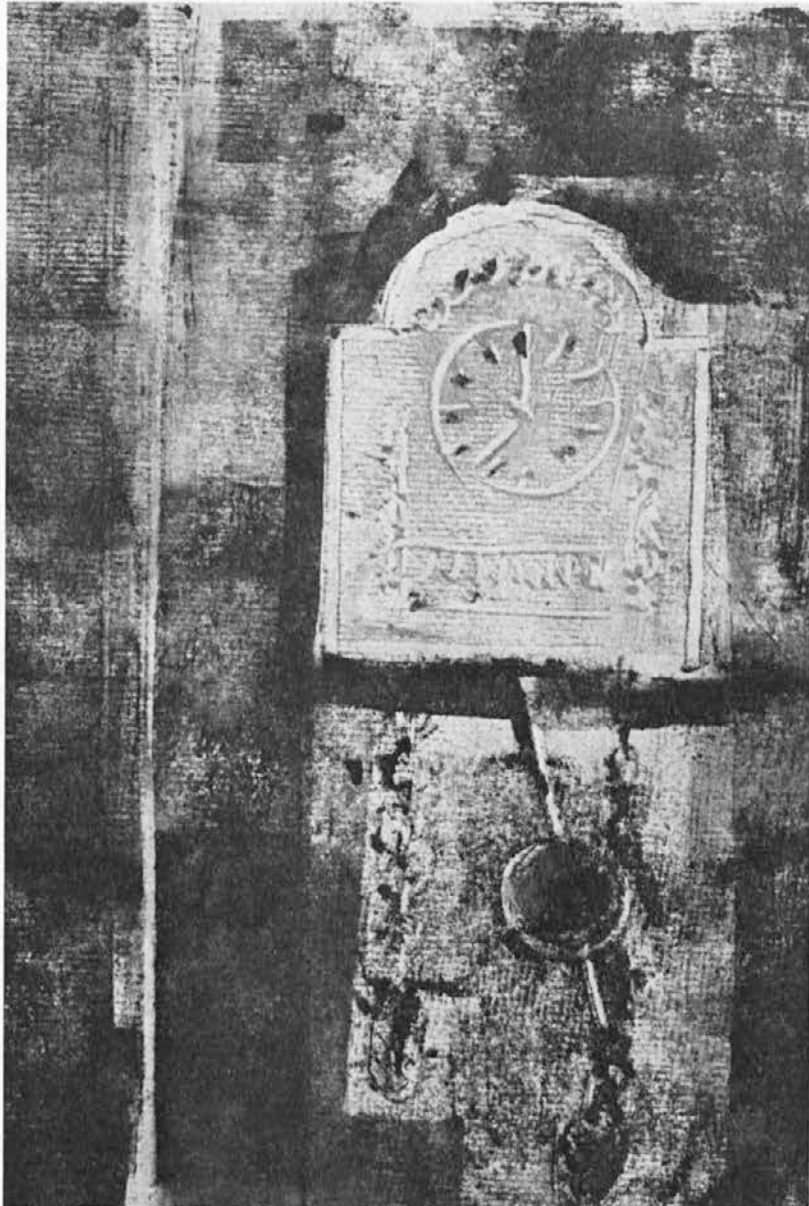
Uspeh slikarske kolonije in njene razstave je torej povsem odvisen od tega, koliko takšnih umetniško plodnih kontaktov je možno ustvariti v omejenem času desetih dni in na omejenem, čeprav zelo pestrem prostoru železarne, Raven in naše

bližnje okolice, pri čemer slikarji praviloma prihajajo iz drugačnega okolja, v katerem so umetniško rasli in dozoreli. To je nujno tveganje vsake slikarske kolonije in tudi njena trajna dilema, kolikor seveda vztraja pri tem, da hoče nenehno videti na razstavah izključno domače kraje in pokrajino.

Ker smo takemu nazoru ekstremno nasprotnega doživeli že na vseh treh simpozijih ravenske Forme vive (v Kostanjevici pa so ga npr. osvojili kot svojo stalno prakso), da namreč umetnik prinese svojo idejo ali celo že osnutek dela s seboj in ga pri nas samo še dovrši ter nam ga pusti v zahvalo za našo gostoljubnost, imamo torej dvoje različnih izkušenj vsaj kot diskusijsko gradivo za nadaljnjo usmeritev pred seboj. Če nam bo še naprej vodilo to, da je glavni smoter umetniških kolonij nuditi slikarjem in kiparjem možnost ustvarjanja v vsakdanji realnosti industrijskega kraja in njegove kmečke, marsikje še arhaične okolice, našim ljudem pa tako živi stik z likovno umetnostjo, bomo oblike in načine nedvomno izpopolnjevali, umetnikov pa tematsko in motivno ne omejevali, kakor jih nismo niti doslej.

Važno je likovno ustvarjanje spodbujati, ga poskušati dojemati ter se ob njem človeško in estetsko kultivirati in bogatiti, to pa pomeni s pomočjo krajevne slikarske kolonije nenehno preraščati krajevne okvire ter razumevati in čutiti občéčloveško.

Marjan Kolar

Darinko Plevnik,
Stara ura,
monotipija

Kdor drugega hvali, se enači z njim.

Sport narodov ni vojska, temveč bojna igra, ki se lahko izvede samo, če nasprotnika spoštujemo.

F. Thiess

Decimalke in dosežki, številke in zgledi so v bistvu različne stvari. Med seboj se razlikujejo tako, kakor naj bi se v prihodnje vedno bolj razlikovala športna slavja in olimpijske igre.

E. Kästner

Prežih tretjič na filmskem platnu

Na odoru

Po kratkem filmu »Koplji pod brezo« in »Samorastnikih« je »Ljubezen na odoru« tretje Prežihovo delo, ki doživlja filmsko upodobitev in ga bomo menda videli nekje februarja prihodnje leto.

»Ljubezen na odoru« je ena najboljših Prežihovih samorastniških novel. Po zgradbi, zgoščenosti, prikazu človeških usod, jeziku in slogu je morda celo večja besedna umetnina od »Samorastnikov«. Po tragiki spominja na antične drame.

Radmanca je dala svojo mladost skopi, strmi zemlji, staremu Radmanu pa štiri otroke. Zemlji je dajala tudi še naprej, otroke pa je spočnjala z brezimnimi ljubčki, ne da bi se bila na katerega navezala, dokler ni okusila pri tesaču Voruhu poleg telesne ljubezni še dobroto in človeško toplino. Če je dotlej še zdržala pri Radmanu, potem ni več mogla. Kljub zgražanju vse soseske je najprej živela z njim v njegovi bajti, nato v gozdu, kjer mu je pomagala delati.

Nerganje soseske bi ne moglo vplivati na potek dogodkov, vplivali pa so otroci, ki so prišli za materjo tudi v najbolj oddaljen gozd, ji pomagali pri delu in nazadnje brez zlih namenov sprožili deblo, da je zdrsnilo na jaso in ubilo Voruha — tistega, ki jim je mater vzel.

Nečloveško, topo garanje na prvem mestu in odpočivanje od njega v telesni ljubezni na drugem je tista osnova, iz katere zraste Radmančina ljubezen. Po zakonih v soseski veljavne moralke je Radmanca sicer grešila do zakonskega moža, a ker je bil mož star, je soseska dala Radmanci vsaj njen biološki prav in ni gnala stvari na ostrino. Tragika torej ni v trikotniku Radmanca — Radman — Voruh, ampak v razponu Radmanca — Voruh — otroci. Biti

mati ali biti ženska, ki ima pravico do koščka sreče ali poskušati biti oboje, to sta sili, ki vlečeta Radmanca vsaka na svojo stran. Ona ju s svojo močno naravo tudi mojstri, a nesreča, ki jo povzroči otrok, daje v podtekstu vendarle globok, rezek prizvok usodnega in tragičnega, ki se je moralo dovršiti.

Že davno Prežihovi Samorastniki niso samo koroško ali slovensko pomembni, ampak so jugoslovanski in v prevodih evropski. Spadajo, skratka, med tiste velike tekste, ki so že in bodo še v prihodnje privlačili filmske ustvarjalce.

Se je pa ne samo v Sloveniji, ampak tudi v svetu (upravičeno ali ne) uveljavilo mnenje, da filmi, posneti po znanih literarnih delih, običajno teh del ne dosega, da torej v svetu filma ne predstavljajo tistih mejnikov, kakor jih v svetu književnosti označujejo ta dela. Vsak režiser, ki se loti takega dela, stoji torej pred težko in nevhvaležno dvojno nalogo ostati zvest pisatelju in samemu sebi. Kakor ne sme preprosto prenesti literature na filmski trak, tako mora izraziti svoj umetniški nazor v svojem umetniškem — filmskem — jeziku, v vsakem primeru pa mora pričakovati kup kritičnih in kritikastrskih pripomb tudi od ljudi, ki se razumejo bolj na literaturo kot na film.

Režiserja Vojka Duletiča najbolj poznamo po filmu »Na klanecu«, manj pa vemo, da je napisal tudi scenarij za »Samorast-

Radmanca

nike«. Je odličen poznavalec Prežih in ljubitelj njegovih del, zato mu je Prežihinja že pred dvajsetimi leti dala nepreklicno dovoljenje za snemanje Prežihovih novel in romanov.

Ko smo se pogovarjali z njim o njegovem filmu »Ljubezen na odoru«, ki ga je posnel v pičem mesecu dni, smo ga najprej vprašali, kako da se je odločil za sne-

Po žnuranju

manje prav v Podolševi, ki je Prežihovi rojaki ne čutijo kot del Koroške in bodo gotovo tudi pripombe v tem smislu. Pa je bil odgovor prav preprost.

Ko je namreč ekipa iskala primeren kraj za snemanje, se je ustavila na Ravnah. Tu so Ravenčani povedali, da je pri nas strminske bajte z originalno arhitekturo najti le še v skoraj nedostopnih predelih, kjer tudi ustreznih električnih priključkov ni — dobra cesta in električna pa sta bila dodatna pogoja za snemanje. (Kot poznavalci domače občine, npr. Strojne, se tu zares nismo izkazali!) Tako je torej ekipa nadaljevala z iskanjem in naletela v Podolševi, 1250 m nad morjem, v surovem hribovskem svetu na tisto, kar imenuje Duletič tipiko kraja, — strmne, vsakdanji boj za obstoj, odrezanost od sveta in arhaičnost. Našli so kmetijo, staro nad

Med Radmanoma je konec

sili tudi njega k snemanju, ker ta nuja še zmeraj obstaja.

Film bo s filmskimj izraznimi sredstvi prikazana Prežihova ideja. Celo Prežihova dramaturgija bo ostala neokrnjena. Če pa je režija epska — pripovedna, bo montaža filma dinamična. S tem naj bi bil dosežen kontrapunkt čustvene napetosti. Ta film naj bi živel od ritma posebne vrste, ki mu Duletič pravi »ritem srca«. In če je že tako skopi dialog novele v filmu še skrčil, je zato v podtekstu stalno navzoča ljubezen.

Duletič je znal s svojo zagretostjo in zagnanostjo tako prevzeti svojo sicer maloštevilno ekipo, da so se po besedah lektorice filma, pisateljice Malenškove ves mesec dni snemanja pogovarjali skoraj samo o filmu, delali, snemali, garali po dvanajst ur na dan in živeli izključno za film.

Do globin prabitne ritualnosti je Duletič sledil Prežihu. Radmanov obračun z ne-

zvesto ženo mu je zazvenel tako, Voruhov rom-pom-pom, s katerim je klical Radmanco, kot tam-tam iz džungle strasti. Z močjo svoje vizije, s strokovno sposobnostjo in z neverjetnim delovnim elanom je režiser Duletič izoblikoval imenitne posameznike v moštvo, podrejeno istemu cilju — da bi film uspel. Večina povedanega govori za to, da bo. Spet pa bomo pisali o njem, ko ga bomo videli.

Marjan Kolar

Posnetki: Ljubo Struna

Mladenič zahteva od dneva, da mu kaj prinese; mož je vesel, če mu ničesar ne vzame.

Hebbel

Da bom odkrit, lahko obljubim, da bom nepristranski, pa ne.

Goethe

Voruh

sto let; kmetje so tod zaprti, a stvarni, naravno bistri in tudi topli, ko se enkrat otajajo. Pred letom dni so šele dobili cesto v Solčavo, malo prej je bila zgrajena tista, ki veže Črno z Logarsko dolino. Pa tudi cestne povezave s svetom Solčava in njena okolica nekoč ni imela. Pri Igli je bilo treba bresti Savinjo, zato so se celo dolinski Solčavci usmerjali na Koroško.

Torej je kraj dvakrat dobro izbran.

Srečna roka, ki je Duletiča vodila pri izbiri glavnih igralcev — Radmanca, Metka Franko, je doma s kmetov, Voruh — Iztok Jereb pa je v gozdu domač, ga je usmerila tudi pri izbiri otrok, tako da je potem, ko jih je v šoli odbral, izvedel, da so kar vsi otroci hribovskih kmetov.

Naprej je tekla pogovor z Duletičem na ta način, da je imel on obenem pred očmi Prežiha, svoj scenarij in skoraj do kraja posnet film, jaz pa samo Prežiha, njegove ljudi ter svež spomin na pot po Strojni s slikarjem Perkom, ki je obstal in onemel, ko je videl, kako je na strmi njivi ženica sama orala z voli in sama pobirala redek, droben krompir — plod enoletnega dela. In sem dal prav Duletiču, ko je dejal, da nuja, zaradi katere je bila novela napisana,

»Od Voruha ničesar, ker nam je mater vzela«

45 let reševalne službe na Ravnah

Prvi odbor RK. leta 1925. Sedijo od leve proti desni: Marija Zega, Franc Kotnik, dr. Boštjan Erath, Janko Gačnik, Ema Kotnik. Stojijo od leve proti desni: Rajko Kotnik, Karl Bevc, Ivo Turk, Jurij Cvitanič, Rudolf Šimon, Janko Rožman, Miloš Jelenko, Maks Husar, Hubert Legner

Guštanjski rdeči križ pod vodstvom dr. Boštjana Eratha, ki je bil ustanovljen 8. junija 1925, si je že tedaj med drugim zadal nalogo, da bi čimprej nabavili reševalni avtomobil za Mežiško dolino. Predvideni načrt, da se zgradi hiralnica, je propadel, zato naj bi se že zbrana sredstva vložila v fond za nabavo novega reševalnega avtomobila. Iz zapisnika druge odboro-ve seje 15. julija 1925 je pod točko 4 zapisano naslednje: Na podlagi poročila o prenehanju gradnje hiralnice se glasom društvenih pravil in po odobritvi centralnega odbora RK v Beogradu ustanovi fond za nabavo rešilnega avtomobila za Mežiško dolino. V ta fond se vlagajo darovana sredstva, prispevki podjetij, javnih korporacij, oblastev in društev, katere se bo po okrožnici naprosilo, da priredijo vsaj eno prireditvev letno v korist tega fonda.

Na naslednji seji meseca decembra 1925 sporočajo, da so na podlagi dovoljenja za ustanovitev fonda za rešilni avtomobil od centralnega odbora v Beogradu (dopis št. 7817 od 12. novembra 1925) ter dopisa oblasnega odbora v Ljubljani (št. 209 od 26. avgusta 1925) takoj pristopili k delu. Razposlali so 38 okrožnic in prošenj za podporo. Uspeh ni bil najboljši, saj so nabrali le 4500 din, ki so jih naložili na poseben fond pri hranilnici. Pri American Import v Mariboru pa so zahtevali predračun za reševalni avtomobil ford, ki so jim ga tudi poslali, in sicer bi bila cena avtomobila din 36.000, cena za karoserijo pa din 18.000. Ene nosilke bi stale din 1800. Ravno tako so zahtevali ponudbo pri Austro Daimler Steyer, Fiat — Torino. Slednja je kmalu sporočila, da so pripravljene dobaviti reševalni avtomobil za ceno: šasija 1060 dolarjev, karoserija 18.000 lir (skupaj za 1849 dolarjev). Voz bi imel 24 KS, dobavili pa bi ga v 8—10 tednih. Austro Daimler pa je sporočil, da so pripravljene dobaviti reševalni avtomobil s 17 KS v vrednosti din 256.000 brez carine od meje. To je bilo za tiste čase veliko

denarja, saj je dvostanovanjska hiša stala samo 60.000 do 80.000 din. Ista firma pa bi bila tudi pripravljena prodati fiat reševalni avtomobil za znesek din 193.000.

Med tem časom pa so pod geslom: »odpri roke, odpri srce, otiraj bližnjemu solze,« pridno zbirali denar, da bi čimprej nabavili nov reševalni avtomobil. Vendar se jim je ta želja uresničila šele čez dve leti.

Tudi »Ferrum«, delniška družba za rudarstvo, Zagreb, je ponudila ceno za reševalni avtomobil »steyer«, ki znaša 23.700 šilingov ter 19.000 din. Za prevoz z Dunaja bi morali plačati din 2500, razen tega pa v tej ceni ni vračunana carina, ki znaša 20 odstotkov od vrednosti (23.700 šilingov).

Meseca junija 1926 naj bi bila tombola, katere čisti dobiček bi namenili v fond za nabavo novega reševalnega avtomobila. Dobitkov bi bilo sto, kart pa 5000, cena za tablico 2 din. Vendar so že meseca marca prosili kraljevo poljedelsko ministrstvo v Beogradu, da jim dovoli izvesti to tombolo. Pozitiven odgovor so dobili 8. aprila pod št. 14586, odobrili so jim tudi, da lahko ob tej priložnosti imajo veselico ter koncert. To dovoljenje je moral pregledati tudi veliki župan mariborske oblasti. Magistrat Guštanj (153/K — 12. maja 1926) dovoli izvesti tombolo in prosto veselico na sejmišču od 15. do 23. ure brez plesa s pogojem, da bo sejmišče po prireditvi primerno očiščeno.

Ta tombola je bila 8. junija 1926, čisti dobiček pa je znašal din 10.525,40. Skupna vsota po tej prireditvi za nabavo novega reševalnega avtomobila je znašala din 17.553,40. Na osmi redni seji dne 3. avgusta 1926 so sklenili, da bodo prevzeli od Kratila kino podjetje v zakup, dohodki pa naj bi se stekali v fond za nakup reševalnega avtomobila. V ta namen je bila 1. septembra 1926 v sokolski telovadnici v Guštanju čarovniška predstava, meseca novembra pa ravno tako v tej telovadnici »pevska in godbena zabava« pri

pogrnjenih mizah, vendar brez točenja alkoholnih pijač.

Na izredni seji meseca oktobra so sklenili, da se kot pomoč poplavljenecem v Guštanju in Prevaljah dodeli enkratni znesek od 500 do 1000 din na osebo v skupnem znesku din 4500, ki je bil izplačan iz fonda za nabavo avtomobila. (Luka Žmavcer 1000, Rihard Kolenc 1000, Jakob Apšner 1000, Matjaž Franc 1000 in Ivana Verkl 500 din.)

Iz dopisa The Central European Mines Limited (Rudnik Mežica) Mežica od meseca oktobra je razvidno, da so pripravljene prodati osebni avtomobil steyer za znesek din 50.000 (šestsežni s 40 KS). Seveda v tej ceni ni vračunano delo za predelavo karoserije. Jugo-avto Ljubljana pa je sporočil, da bi osebni avtomobil predelali v reševalni avtomobil za din 26.000, Alpenländische — Karosieriefabrik iz Gradca pa za 5650 šilingov. Jugo-avto je v tem času tudi ponudil sanitetni avto »tatra« za 116.000 din. A. Lampret Ljubljana je ponudil v nakup reševalni avtomobil »renault«, 36 KS.

Iz zapisnika seje meseca novembra 1926 je razvidno, da so na to sejo povabili zastopnika tvrdke »Fiat« Ivana grofa Herbesteina iz Maribora zaradi informacije za nakup reševalnega avtomobila (steyer type XII — din 115.000).

Do zaključka pa niso prišli, ker so morali prej dobiti jamstvo od grofa Vincenca Thurna. Sklenili so tudi, da se sredstva v te namene nikakor ne smejo uporabljati za kaj drugega.

Hranilnica in posojilnica v Guštanju je obvestila RK, da bodo dobili za nabavo reševalnega avtomobila din 80.000 posojila z 9,5 odst. obrestnim plačilom. Postavljenih je bilo nekaj pogojev, poročstvo pa mora prevzeti jeklarna.

Vlogo za dodelitev denarne pomoči so januarja 1927 naslovili celo na upravo kraljevega fonda Beograd.

Predsednik dr. Erath si je šel ogledat k firmi Waitzl v Gradcu rabljen reševalni avtomobil v vrednosti 3000 šilingov. Do nakupa ni prišlo. Ministrstvo iz Beograda je prek velikega župana v Mariboru dne 11. februarja 1927 izdalo dovoljenje, da lahko RK dne 3. oziroma 10. julija izvede tombolo. Natisnanih bo 5000 tablic po 2 din, dobitkov pa 200.

Škodove tovarne iz Prage so poslale ponudbo za dva različna reševalna avtomobila, in sicer prvi s 25 KS in 40 km brzine na uro bi stal 72.324 din, drugi s 60 KS in 70 km brzine na uro pa 101.430 din.

Ljubljanski oblasni odbor RK SHS v Ljubljani je sporočil dne 1. aprila 1927, da je glavni odbor v Beogradu vsoto din 12.000 za nabavo avtomobila dodelil iz fonda za poplavljenca.

Tudi zastopstvo opla v Ljubljani je ponudilo svoj reševalni avtomobil za din 120.000.

Odborniki RK v Guštanju so bili v tem času zelo agilni, mnogo delali in zbirali sredstva. Tudi sej in sestankov ter dopisovanja je bilo dosti. Saj ni čuda: za nalogo so si zadali, da še v tem letu nabavijo reševalni avtomobil. Končno so po dolgem povpraševanju prišli do zaključka, da kupijo pri American Import Maribor popolnoma opremljen avtomobil ford, kar so sklenili na svoji redni seji dne 8. juni-

Blagoslovitev prvega reševalnega avtomobila v Guštanju 8. decembra 1927

ja 1927. Predvideni znesek je 58.000 din brez carine. Na tej seji so se tudi dogovorili, da bi zaprosili za kumstvo (botro) kraljico Marijo, kar pa jim je pozneje dvorna dama Franja Tavčerjeva odsvetovala (13. junija 1927).

Zaradi oprostitev carine za reševalni avtomobil je bilo poslanih dosti prošenj, vendar so z ogorčenjem vzeli na znanje sklep generalne direkcije carin, ki ni odobrila oprostitve plačila carine. Zato so dne 26. septembra 1927 stornirali naročilo avtomobila pri American Import Company v Mariboru. Prosili pa so, da bi jim v doglednem času javili ceno za kakšen drug avtomobil.

Magistrat Guštanj je v svojem dopisu 144/R z dne 6. septembra 1927 sporočil RK, da jim odstopa v uporabo prostor poleg gasilskega doma za postavitve garaže, s tem da ostane prostor še vedno last občine. Garažo pa bo zgradila po izjavi direktorja inž. Davida Lorberaua in upravnega svetnika dr. Hinka Lukmana jeklarna.

Meseca oktobra je dostavilo mariborsko zastopstvo Chevroleta ponudbo za 1,5-tonsko šasio chevroleta (motor bi imel 35 KS) za din 52.900. Karoserijo bi izdelalo isto podjetje, tako da bi stal reševalni avtomobil 84.900 din, s tem da se plača takoj din 45.000, razliko pa bi društvo plačalo v naslednjih dveh letih z 8 odst. obrestmi. Dobavni rok 8. december 1927. Pogodba za nakup avtomobila je bila obojestransko podpisana 13. novembra 1927. leta.

Takoj za tem je društvo začelo s posebno tiskanimi vabimi vabiti razne goste, da bi se udeležili slavnosti ob prevzemu novega reševalnega avtomobila. Predsednika oblastnega odbora RK v Ljubljani Viljema dr. Krejčija so zaprosili, da bi njegova žena prevzela »kumstvo« nad novim avtomobilom. Ta pa je v dopisu od 19. novembra 1927 sporočila, da se bo slavlja udeležila, vendar »kumstva« iz objektivnih vzrokov ne bo prevzela.

Na deveti redni seji dne 16. in 26. novembra 1927 so sklenili, da bo avto pripeljal v Guštanj prodajalec skupaj z blagajnikom Francem Kotnikom in društvenim

gospodarjem Matijo Gradišnikom dne 8. decembra 1927 ob 10. uri. Trško občino so prosili, naj vpliva na tržane, da bodo tega dne okinčali poslopja z zastavami in napravili primeren oder pred trškim magistratom. Grofa Douglasa Thurna pa so prosili, da jim do zgraditve lastne garaže odstopi svojo. Ta je prošnji ugodil. Pri eventualnem banketu bodo zastopali odbor predsednik dr. Boštjan Erath, tajnik Rajko Kotnik in blagajnik Franc Kotnik.

Program slavnosti pa je:

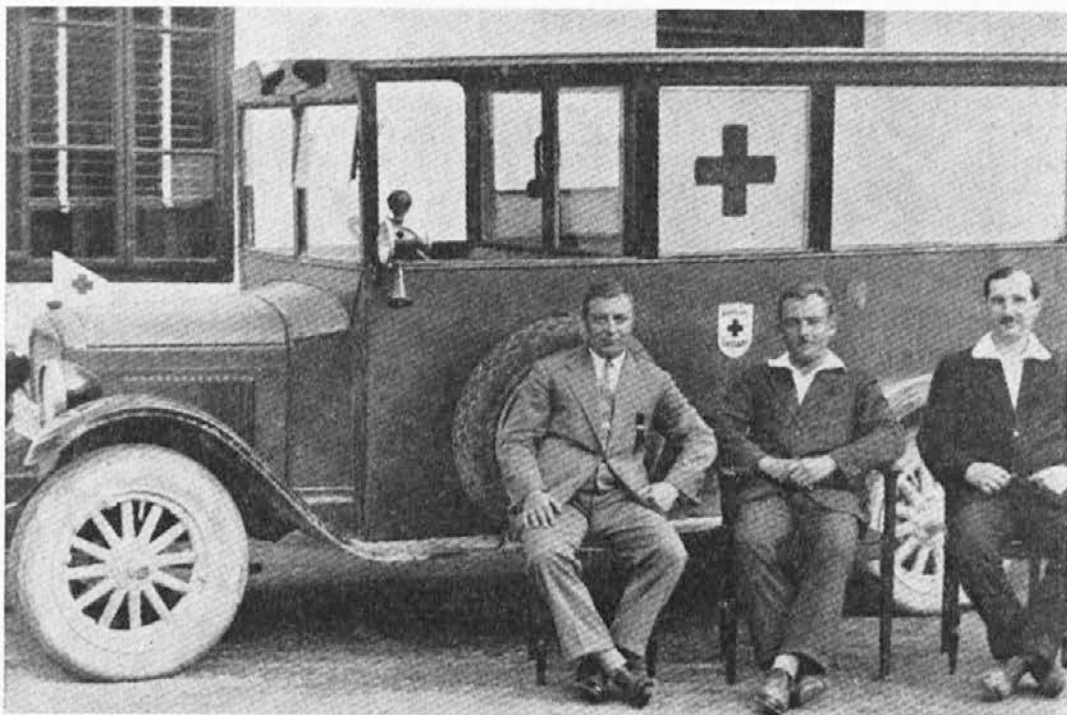
avto pripeljejo 8. decembra ob 10. uri v Guštanj. Nato je skupni odhod k službi božji v farno cerkev, nato gredo k slavnostnemu prostoru pred trškim magistratom, kjer pozdravi vse navzoče predsednik dr. Boštjan Erath. Slavnostni govor bo imel Alojz Kuhar, nakar sledi blagoslovitev avtomobila, kar opravi župnik Josip Rehar. Zatem sledijo govori drugih govornikov. K skupnemu obedu se povabijo

predstavniki oblasti in korporacij. K tej slavnosti se povabi vse vidne predstavnike oblasti in društev ter posameznike.

Tega dne je bil trg v Guštanju lepo okrašen in nabito poln. Vsa slavnost je ob lepem, toda hladnem vremenu potekala po točno predvidenem načrtu pred postrojenimi gasilci iz bližnje in daljne okolice ter pred vodom vojske. Igrala je ravenska godba. Za naš kraj je bila to velika senzacija, za zdravstvo pa ogromna pridobitev. Večernik iz Maribora je dne 10. decembra 1927 (št. 182) zapisal naslednje:

Humanitarno delo v Guštanju

V četrtek (?) (nedeljo) so v Guštanju slovesno blagoslovili ter izročili namenu rešilni avtomobil, ki ga je nabavil krajevni odbor Rdečega križa pri tvrcki Košir in drug v Mariboru. Blagoslovitev je izvršil guštanjski župnik Rehar, govorili pa so dr. Erath za Rdeči križ Guštanj, nadzornik Wester iz Ljubljane za oblastni odbor Rdečega križa, Lojze Kuhar iz Pariza — guštanjski rojak, okrajni glavar Koropec in guštanjski župan Juh. Udeležba je bila velika, mnogo vencev in zastav v znak, da prebivalstvo Mežiške doline visoko ceni delovanje agilne krajevne organizacije Rdečega križa. Na čelu te organizacije sta srezki sanitetni referent dr. Erath kot predsednik, Rajko Kotnik kot tajnik. To iniciativo in odlično vodstvo je s pomočjo požrtvovalnih odbornikov v kratki dobi izvršilo veliko človekoljubno in kulturno delo. Rdeči križ je bil v Guštanju ustanovljen 8. junija 1925 s posebnim rešilnim fondom in lastnim kinom, ki deluje na Prevaljah in v Slovenj Gradcu. Zbirka za rešilni fond je pri podjetjih in občinah naletela na slab odziv, požrtvovalno vodstvo pa ni odnehalo. Ob prvi obletnici ustanovitve Rdečega križa je bila v Guštanju velika tombola, ki je nabrala mnogo darov za poplavljenе Mežiške doline, za obrtno nadaljevalno šolo v Guštanju in za božičnico revnih otrok. Par mesecev pozneje je bila dobro uspeša akademija, od 10. do 17. julija letos pa odlična higijenska razstava. Rdeči

Prvi šoferji — reševalci leta 1927. Od leve proti desni: Miloš Jelenko, Hubert Legner, Karl Beve

Ob 45-letnici reševalne službe so se zbrali reševalci (od leve proti desni): Anton Krivograd — Ravne, Franjo Jeromel — Slovenj Gradec, Vinko Kamnik — Ravne, Jože Pačnik — Radlje, Jurjo Potočnik — Slovenj Gradec, Ervin Wlodyga — Ravne, Franc Pačnik — Ravne, Jože Gorenšek — Ravne, Mirko Grubelnik — Radlje, Štefan Tompa — Ravne, Jože Brezovnik — Slovenj Gradec, Stanko Zagernik — Ravne, Edo Gošnjak — Slovenj Gradec

križ Guštanja je ustanovil letno javno kopaljšče (Osiandrov ribnik), njegova higijenska šola je vzgojila že pet bolničarjev, za bodoče pa snuje zdravstveni dom in okrevališče na Jadranu. Organizacija Rdečega križa v Jugoslaviji ne šteje zastoj guštanske podružnice med svoje najboljše.

Po prevzetju reševalnega avtomobila je delo Rdečega križa zopet steklo tako kot prej. Še in še so nabirali sredstva za odplačilo nastalega dolga. Ob prevzemu avtomobila, ki je stal 88.819 din, so takoj morali plačati 45.000 din, razliko 43.819 din pa po obrokih. Avto in šoferja so zavarovali pri zavarovalnici Rosija — Fonisier zavarovalnica Ljubljana na din 90.000. Cena za prevoženi km je bila 6 din. Kot nadomestne šoferje — prostovoljce so izvežbali Karla Bevca, Miloša Jelenka, Maksa Huzarja in dr. Boštjana Eratha. Stroške za izpit je nosil odbor, potrebne listine pa si je poskrbel vsak sam.

Do konca leta 1927 so za prevoz bolnikov trikrat uporabili reševalni avtomobil. Prvi bolnici, ki sta bili prepeljani z reševalnim avtomobilom v bolnico v Slovenj Gradec, sta bili sestri Pokeržnik Elizabeta in Franciška (Leševa in Ditingerjeva), ki sta zboleli za grižo.

S tem dnem, ko so začeli ne samo v Mežiški, ampak tudi v zgornji Dravski ter delno tudi v Mislinjski dolini prevažati bolnike z reševalnim avtomobilom, je bil le takšen prevoz bolj hiter, strokoven in kulturn. Bolniki niso bili več odvisni od slabih vlakovnih zvez ter drugih počasnih prevoznih sredstev. Razne krize so pozneje večkrat spravile RK v finančne težave, kljub temu pa so le še vedno našli kakšen izhod iz tega položaja. Ta služba se je neprestano širila in večala ter izpopolnjevala.

Pionirsko delo na tem področju sta opravila agilni predsednik dr. Boštjan Erath ter neumorni in iznajdljivi tajnik Rajko Kotnik ob pomoči celotnega tedanjega odbora Rdečega križa Guštanj.

Letos 8. decembra bo preteklo 45 let, odkar so Ravenčani dobili svoj prvi reševalni avtomobil. Med tem časom pa se je pri tej službi marsikaj spremenilo, saj se je 11. februarja 1947 odcepila od RK in prešla v sklop KLO Guštanj. Vodja te službe je postal Ervin Wlodyga. Dobra tri leta pozneje (1. maja 1950) je prešla reševalna postaja pod OLO Slovenj Gradec. Še isto leto meseca oktobra jo je proglasil OLO Slovenj Gradec za proračunsko ustanovo. Prvi UO pod vodstvom Pavla Harnolda je bil izvoljen 18. marca 1954. Naslednje leto (1. septembra 1955) je bil ustanovljen zdravstveni dom Ravne, v katerega sklop je prešla tudi reševalna postaja. Ponovno se je osamosvojila 1. aprila 1956. Reševalni postaji Ravne in Črna sta se 1. januarja 1959 združili s sedežem na Ravnah. Končno se je 1. oktobra 1967 pripojila zdravstvenemu domu Ravne.

Mnogo je bilo med tem časom raznih težav. Manjkalo je denarja, saj so si reševalne postaje močno konkurirale med seboj. Avtomobili so bili stari in dotrajani ter

Urška Müller

Od Kalifornije do New Yorka

Na delu in potovanju po ZDA

Ko sem se odločila za pot v ZDA, sem bila prepričana, da ne morem veliko pričakovati. Saj govorimo v zvezi z ZDA samo o vietnamski vojni, o drogah, pokvarjeni mladini, businessu in visokem standardu. Tako sem mislila, da bom po lanskoletnih čudovitih počitnicah v Italiji sedaj v Ameriki padla iz najvišje stavbe na betonska tla. Tako gotova sem bila v tem, a vseeno sem se hotela prepričati — saj več kot zelo slabo se mi res ne more goditi. Sledilo je tisoče poti za zdravniške pre-

nabrani z vseh strani. Manjkali so tudi razni rezervni deli, nov avtomobil pa se skoraj ni dal kupiti na domačem trgu.

Šele po združitvi v Koroški zdravstveni dom Ravne na Koroškem (1. julija 1968) se je stanje pri reševalni službi zelo spremenilo. Zahvala gre vodstvu KZD, ki ima razumevanje za to službo, saj skrbi, da bi se stalno izpopolnjevala in opremila, tako da bi bila udarna in pripravljena, kar je vsakakor potrebno in koristno. Vloženega je bilo ogromno truda in denarnih sredstev, da se je lahko moderniziral in izboljšal vozni park, da je v vsakem avtomobilu brezžična zveza, ki je povezana tudi z bolnišnico in sedeži TE v Slovenj Gradcu in Radljah. Kako koristna je ta zveza, vemo šele sedaj, ko jo že imamo. Naš vozni park se nahaja v treh krajih, tako da so na Ravnah štirje, v Slovenj Gradcu trije, ter v Radljah dva avtomobila, v vsakem od teh krajev pa še en jeep. Vsi ti avtomobili so opremljeni z vsemi pripomočki za nudenje prve pomoči. Razen tega so morali vsi šoferji opraviti 80-urni tečaj iz prve pomoči. Danes opravljajo to službo poklicni šoferji, medtem ko so bili prej amaterji. Od začetka je bilo približno 100 prevozov na leto, zdaj pa jih je tudi do 700, km pa prej 3000 do 4000, sedaj pa 300.000 km letno.

Iz statističnih podatkov je razvidno, da je bilo od leta 1927 do konca leta 1971 prepeljanih 82.312 oseb. Od teh je bilo poškodb 12.426, porodnic 9302, nalezljivih bolezni 2114 ter raznih drugih bolezni 58.470 primerov. V tem času je bilo prevoženih 3.605.000 km.

Vidimo, da je ta služba potrebna in koristna. Razlika je morda samo v tem, da je bil prvi avtomobil slavnostno in svečano predan svojemu namenu, sedaj pa se nabavi nov avtomobil tedaj, ko se izloči staro vozilo, s katerim so prevozili približno 200.000 km. Posebne slavnosti ob tej priložnosti ni, le šofer, ki prevzame novo vozilo, ga »krsti« v ožjem šoferskem krogu s kakšno steklenico vina.

Po podatkih iz arhiva RK Guštanj napisal Ervin Wlodyga

O Rdečem križu oziroma zgodovini ravske reševalne službe je Koroški fužinar pisal v naslednjih letnikih:

1952/7—9, 1954/1—2, 1956/4—6, 7—9, 10—12, 1957/7—9.

glede, zavarovanje, vizo, pa tudi intervjuja s konzulom ni manjkalo. In tako smo se sredi junija znašli v Parizu študentje in učitelji iz mnogih evropskih, pa tudi nekaj iz afriških in azijskih držav. Tukaj sem začutila, da smo vsi otroci sveta bolj ali manj enaki in po dveh dneh se mi je zdelo, da smo prijatelji od vekomaj.

Odleteli smo iz La Bourgeta proti New Yorku. Ustavili smo se na Novi Fundlandiji, kjer se je moral naš ptič odčejati. Iz zraka smo lahko videli v vodi plavajoče

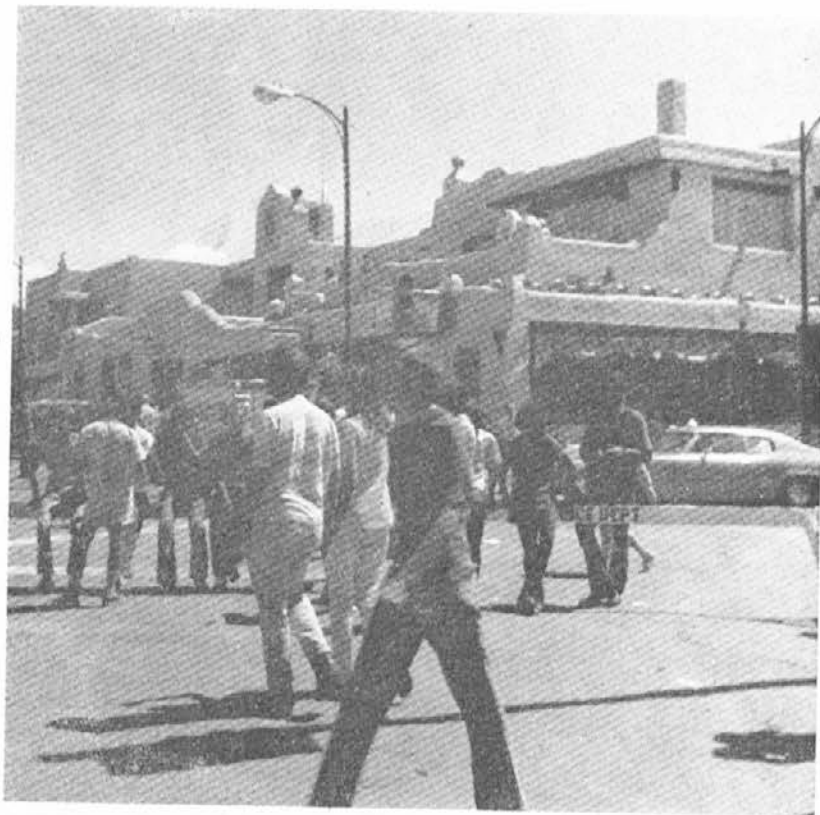
ledene gore in kanadsko tundro, jaz pa sem, misleč, da smo na Islandu, zaman iskala gejzire. Leteli nismo niti deset ur in že je pilot naznanil newyorško letališče J. F. Kennedy. New York je napravil name zelo slab vtis, saj smo se peljali skozi industrijski predel Brooklyn, kjer je vse zakajeno in polno stavb iz rdeče opeke z železnimi požarnimi stopnicami.

Nastanili smo se na otoku Staton v colledgu. Mimogrede: colledge je naša univerza, le da jih imajo v Ameriki po navadi zunaj mesta. Obkrožene so z zelenjem, športnimi igrišči, bazenom, tam pa je tudi študentsko naselje. Dva dni so nam dajali napotke za naše delo v campu in poznejše potovanje. Manhattan, kip svobode in najdaljši most brez podpornikov na svetu, imenovan Varrazano, smo opazovali le od daleč. Torej, Amerika me je zvalila v svoje naročje z besedami na oglasni deski: »Kako si ogledati Ameriko in se naučiti angleščine po najlažji poti — pridi in delaj v našem campu za otroke!«

Campi so podobni našim kolonijam ob morju ali taborjenju v gorah. Prijavila sem se, napisala prošnjo in bila sprejeta. Opozarjali so nas, da je delo z otroki težko, da terja celega človeka. Jaz pa sem tudi to pot gledala v prihodnost z optimizmom. Bala sem se le razvajenih otrok, pozneje pa spoznala, da bi lahko bili tudi otroci v jugoslovanskem campu. Ugotovila pa sem, da prej odrastejo in dozori kot naši. Morda je bil moj občutek izjemen, ker nisem imela pregleda nad vsemi plastmi, ampak le nad sredino v našem campu, kjer so bili otroci srednjega razreda, in to 350 deklet.

Camp je bil čudovit — ob jezeru, v borovem gozdičku. Hišice so bile lesene, le z mrežami na oknih, tako da sem bila celo poletje dobesečno na svežem zraku. Glavna dejavnost je bila plavanje, dodatno pa še smučanje na vodi, veslanje, jadranje, kanuji, lokostrelstvo, tenis, streljanje s puško, igre z žogo. Ne gre zanemarjati delavnice, kjer so se otroci ukvarjali s keramiko, svečarstvom, slikanjem, z izdelovanjem več vrst nakita. Vsak oddelek je imel svojega direktorja in več svetovalk. Svetovalke smo bile študentke. V odnosu do otrok smo bile kot njihove starejše sestre. To je bil camp za osnovnošolske deklice, ki pa so bile razdeljene v tri starostne skupine. Tudi urnik je bil sestavljen po starostni stopnji otrok. Dnevni program je bil pester, da ni bilo časa za domotožje. Zjutraj so imeli otroci tri obvezne ure, popoldne pa dve poljubni uri. Tudi večeri so bili programirani: film, indijanski ples ob ognju, tekmovanje, avdicije, športna srečanja, zabave itd. Na razpolago so bili tudi klavirji in knjižnica. Poleg vsega prijetnega so morali otroci samostojno skrbeti za red v svojih hišicah in okolici. Dve uri dnevno pa sta bili na razpolago za zaposlitve po lastni želji.

Otroci so ostajali v campu po 14 dni, mesec, nekateri pa celo poletje. Zanimivo je, da je camp bolj šola drugačne vrste — morda bolj prijetna, zato se otroci vračajo leto za letom. Tistim, ki se vključijo v camp peto leto, podelijo častno članstvo. Mnogi postanejo dvakratni častni člani, torej prihajajo že več kot deset let. Osebe je izredno sposobno, z veliko mero ljubezni do otrok, zato ni čudno, da so na na-

Indijanska arhitektura v Santa Feju

tečaju za pesem campu leta otroci napisali tole: »Camp Hucknis je postal naše igrišče in poletni dom«.

Pokrajina je zelo lepa ne le v New Hampshiru, ampak cela Nova Anglija, tj. severovzhodni del ZDA. Spominja na Slovenijo, le da ni tako visokih gora, ampak je bolj hribovit svet, pokrit z odejo listnatih gozdov, ki morajo biti jeseni čudovito obarvani. Nešteto je jezer. Vsak teden sem imela prost dan in sem šla dvakrat v Maine k Atlantiku, vendar je bilo za kopanje premrzlo. Morje je odprto in tudi precej na severu je. Pravijo, da se le v avgustu toliko ogreje, da je mogoče plavati. Drugače pa sem delala izlete v okolico. Tako sem enkrat obiskala gorsko počitniško hišico, drugič me je kolegica povabila v svoj weekend na največje jezero v Novi Angliji. Nikoli nisem bila sama. Sodelavci so me prijazno vabili v svoj krog. Nekajkrat sem morala odkloniti, ker nisem imela dovolj prostih dni. Tako sem si ogledala Boston, ki je bil še najbližji.

V campu so imeli tudi planinski oddelek, ki je redno prirejal izlete v gore. Jaz sem s skupino mlajših deklic obiskala pravljeno deželo. V campu smo imeli tudi motorni — sanjski čoln, ki je mlajšim nudil večerne vožnje po jezeru, starejšim pa vodno smučanje.

Podnebje je podobno našemu, le da so noči hladnejše, ozračje pa bolj vlažno zaradi jezer. Velika nadloga so bili komarji, ki se zlasti ob slabem vremenu hitro množijo. Izginili so le v vročih tednih. Jezero je bilo toplo, a hladno ozračje mi je mnogokrat pokvarilo veselje do plavanja.

V campu sploh nisem čutila, da delam. Bila sem srečna zaradi vsebinsko tako bogatih počitnic. Dan mi je bil vedno prekratek. Tako sem hitela s športnega igrišča k jezeru in zopet v hišico k otrokom, da sem skoraj sebe srečevala. Vse obveznosti sem opravljala z velikim zadovoljstvom, saj sem se neprestano učila. Tako sem se seznanila z veščinami vodnega smučanja, streljanja z lokom, vadila sem tenis,

ter se vključevala v razne igre z žogo, ki pri nas niso v navadi (npr. baseball). Najprej so me postavili na športno igrišče z namenom, da bi otroke naučila jugoslovanskih iger. Ugotovila sem, da razen nekaterih vse poznajo. Kadar je deževalo, smo v dvorani ali v jedilnici igrali šah in druge namizne igre.

Všeč mi je bilo, ker niso zanemarjali človeka in njegovih notranjih vrednot. Dnevno je imela ena od svetovalk kratek govor o prijateljstvu med narodi, o človekovih moralnih vrednotah, o medsebojnih odnosih ter o ljubezni do narave in dela. Ob nedeljah je bil shod z direktorjevim nagovorom, nakar smo se naučili novo pesem. Svetovalke so pripravile zgodbe ali pravljice z moralnim podukom. Ves program je bil tako sproščen, da sem uživala skupaj z otroki.

Ker sem bila svetovalka iz tuje države, sem imela nekaj privilegijev, pa tudi posebnih zadolžitev. Tako sem ob deževnih dnevih imela skupino, kateri sem pripovedovala o svoji domovini in jim skušala z razglednicami vsaj malo pričarati lepote Slovenije. Nekateri še nikoli niso slišali, da obstaja tudi Jugoslavija, pa so me spraševali z veliko radovednostjo, če tudi mi poznamo zimo in ali smejo tudi naše deklice nositi v šolo hlače. Všeč jim je bilo, če sem govorila slovensko. Naučila sem jih preprostih slovenskih pesmic in neko nedeljo, ko so pri shodu pričeli peti našo »Mi se imamo radi«, so mi pritekale solze v oči. Enkrat tedensko smo imeli rezerviran večer za kakšno praznovanje, na primer za praznik dneva neodvisnosti ZDA 4. julij. Ob tej priložnosti smo imeli parado ter kratke igrice z motivom iz ameriške zgodovine. Camp je dal otrokom možnost uporabiti vse svoje kreativne sposobnosti. Imeli smo tudi olimpijski dan. Osem držav, med njimi tudi Jugoslavija, je tekmovalo v športnih panogah. Uživala sem ob vzklkih v slovenščini: »Jugoslavija, naprej! V boj! Zmaga!« Uvrstila se je na četrto mesto. Zvečer smo morali pri-

praviti program. Za otroke sem izdelala papirnate narodne noše, jih naučila pesem »Marko skače« in preprost korak za kolo. S tem se še nikoli v življenju nisem ukvarjala, vendar sem s skrajno prizadevnostjo dobro uspela. Izplačalo se je žrtvovati nočne ure za veselje in razvedrilo otrok in odraslih. Po praznovanju so me prosile še druge deklice, da sem jim izdelala kapice, kot so jih imele deklice v moji skupini. Čas v campu je hitro potekal in bilo je premalo časa, da bi se naučila vsega, kar je camp nudil. Težko je bilo zapustiti nove prijatelje, vendar je bilo še vabljivejše predvideno potovanje, ki naj bi bilo zame vrhunec bivanja v ZDA. Težko se je bilo odločiti, kako in kam naj se podam pred organizirano turo, ki se je začela v Los Angelesu — prav na drugi strani na obali Pacifika šele po dobrem tednu. S seboj sem imela naslove nekaterih naših izseljencev, ki so živeli v Kanadi. Prijatelji so me zapeljali skoraj do meje in Niagarskih slapov, nakar sem poletela v Toronto. Od tu se je začelo moje romanje z nahrbtnikom. Znanci so me pričakali na letališču in mi že prvi večer postregli s slovenskimi dobrotami: orehovo potico, bučnim oljem na solati in našim vinom, kajti v Torontu je trgovina za Slovence, ki večino artiklov uvaža iz Jugoslavije. Tako sem dobila na mizo v Ameriki tudi kranjsko klobaso. Zelo lepo so me sprejeli in mi v naslednjih dneh razkazali mesto. Obiskala sem več slovenskih družin. Lepo živijo, nič jim ne manjka, le klic domovine jim vzbuja neprestano hrepenenje po domači zemlji. Skoraj vsi si želijo nazaj, a ostajajo zaradi otrok, rojenih v tujini, ki jim je postala drugi dom. Nekoliko me je razočaralo, ker ne govorijo slovensko. Razumejo vse, odgovarjajo pa v angleščini, ker sta okolje in šola zelo vplivala nanje.

Po štirih prijetnih dneh med rojaki sem sedla v letalo za smer Vancouver — zahodna obala Kanade. Pokrajina pod mano je bila pusta, zeleno sive barve. Nisem

mogla ugotoviti ali so gozdovi ali trava in grmičevje. Milijon jezerc je bilo videti in nekatera so bila celo zamrznjena. Naselja so zelo redka. Nato smo leteli nad severnim delom pogorja Rocky Mountains s čudovitimi jezери. Kakšna škoda, da so tako nedostopna in mrzla.

Čudovito je potovati proti zahodu in uhajati soncu. Pogled na sončni Vancouver, stisnjen v kotanjici med visokimi vrhovi Rocky Mountains in Pacifikom, je mojim očem razkril belo in mlado mesto. V primerjavi z Evropo je v ZDA vse novo, a mesta v Kanadi so še veliko mlajša. Zdi se mi lepša, bolj bela in bolj podobna evropskim. Vancouver me je takoj očaral. Letališče je zelo moderno. Ker sem zamudila avtobus za mesto, sem sedla na klop in napisala kartice. Tako vroče je bilo. Čudila sem se, kajti Kanado imamo za zelo mrzlo deželo. Že v Torontu mi je bilo vroče, saj leži glede na zemljepisno širino zelo na jugu. Neka ženska se mi je nasmejala iz avtomobila. Moj nahrbtnik je povedal vse. Z možem sta me vzela s seboj. Sama sta že dosti potovala in vesta, kakšni so problemi popotnikov. V pičlih nekaj uricah, ki so preostale do odhoda avtobusa, sta mi razkazala mesto in mi dala naslov, češ naj še kaj pridem. Vtis o mestu je nepozaben. Nikjer na svetu nisem videla tako čudovitih družinskih hiš kot tam. Kasneje sem izvedela, da je v Vancouveru veliko Slovencev; pa saj mi tudi čas ni dopuščal, da bi se zadržala bolj dolgo. Mudilo se mi je v San Francisco — mesto mojih sanj. In že smo oddrveli proti Seattlu, ki sem si ga ogledala površno med enurnim postankom.

V ZDA sta dve veliki avtobusni družbi. Pripeljeta te v vsako mesto in imata zelo ugodne pogoje za tujce — za 100 dolarjev se lahko voziš tri tedne kamorkoli. Lahko med vožnjo spiš, izstopiš, kadar hočeš, si spotoma potešiš žejo in lakoto. Drage ameriške restavracije niso za žep evropskih študentov in tako sem se morala zadovoljiti s sendviči in ceneni hamburgerji.

Prestopili smo mejo. Spomnim se mnogih farm, konjev, koruznih polj v državah Washington in Oregon. Zjutraj smo bili že v Kaliforniji. V Santa Barbari sem izstopila in se sprehajala po modernih ulicah. Arhitektura je španska. Hiše so bele z obokanimi okni in vrati, železnimi mrežami in visečimi svetilkami. Santa Barbara je odlično letovišče za petičneže, znana je pa tudi po ribolovu in jadralnem športu.

Sledila so rumeno rjavkasta travnata prostranstva in gričevnat svet. Na severu in v notranjosti je še precej smrekovih gozdov, gora in jezer, medtem ko proti jugu ostajajo le redki grmički. Pogosteje pa je videti namakane plantaže oljk, breskev, jablan, paradižnika itd. Včasih se vlečejo celi kilometri živo zelene ravnine, hribček v ozadju pa je rumeno ožgan od sonca. Tu je trava brez namakanja zelena le v zimskih mesecih. Dosti je tudi figovih in orehovih dreves. Po dolgi in lepi vožnji smo prispeli v Oakland, precej umazano mesto, kjer smo vstopili skozi črnsko četrto. Prekoračiti je bilo treba most in že smo bili v San Franciscu — biseru zahoda. Modrina morja in neba se zlivata, iz morja pa raste kup belih, visokih stavb, obkroženih z naravnim in umetnim otokom v morju. Zgrajen je na hričkih, tako da se ulice dvigajo in spuščajo. Po nekaterih vozijo še rumeni tramvaji iz prejšnjega stoletja. V marsičem me spominja na Rim, ki je prav tako mesto sonca, zgrajeno na hričkih, poln mladih ljudi in turistov — skratka čudovit. Prijatelji so me pričakali. Najprej smo se povzpeli na telegrafski hrib, ki je najvišja točka San Franciscu, in se ponaša z ogromnim kipom Krištofa Kolumba. Popeljali so me po ulicah. Hiše so bele, modre, pa tudi cimetove in rjave barve in vse lepo negovane. Nešteto stilov v ulici daje prijetno raznovrstnost, ne pa občutka neurejenosti. Tipični stil hiše v San Franciscu je ravna streha in izbočen čelni del v obliki polovičnega šesterokotnika, z velikimi okni, polnimi rož.

Živo pisana množica na ulici daje vtis kozmopolitskega mesta, kjer se srečujejo Kitajci, črnici, belci in vsi vmesni odtenki polti. Ne čudim se, da je San Francisco mesto mladih ter zibelka hipijev in njihovega cveta. Na velikem trajektu v pristanišču je še sedaj napisano: »Love is« — ljubezen obstaja. Pridan pa je živorumen cvet. Peljali smo se mimo znane ribiške obale, kjer se ribiči še vedno ukvarjajo z lovom na rake in ribe, predvsem pa je tu raj za turiste v ribiških restavracijah in majhnih ekskluzivnih trgovinah. Pot nas je vodila skozi bogato četrt družinskih hiš, nakar smo zavozili na rdeče pobarvan most Golden Gate. Še do nedavna, ko so zgradili novega v New Yorku, je bil najdaljši most brez podpornikov na svetu. Več kot trideset let je že star, vendar je še vedno lep in eleganten. Le škoda, da je vedno v meglicah in hladni veter vleče neprestano prek njega zaradi srečavanja vročih celinskih in hladnih morskih zračnih gnot. Že smo v Sausalitu — mestu jadrnic in čolnov. V Kaliforniji je zelo moderno živeti v jahtah. — Predvsem starejši ljudje se izogibajo mestnemu hrupu in vročini in se selijo v barke. Nekaj je tudi strganih hiš na koles — bivališča revežev in bogatašev, ki vedno iščejo nekaj nove-

Tradicionalna noša
squaw

ga. Naslednji dan smo si ogledali čudovit gozd sekvoj. Rdeči les tega drevja je zaščiten, včasih pa so ga uporabljali zaradi trdote za gradnjo. Edino v Kaliforniji sta dva pasa, kjer rastejo ti velikanski iglavci — eden je obmorski, drugi pa gorski v Sierah. Drevesa so visoka tudi več kot 100 m z večmetrskim obsegom. Najstarejša so 3000-letniki. Za kontrast pa so me odpeljali v velikanski Golden Gate Park v japonski čajni vrt z nizkorastnimi grmiči, stoječimi vodami in mostički. V sredini stoji miniaturna pagoda in čajna restavracija, kjer strežejo Japonke v kimonih. Seveda nisem izpustila niti Chinatowna — kitajskega mesta. V ameriških mestih, posebno v obalnih, je ogromno Kitajcev, pa tudi drugih narodnosti. Zanimivo je, da se naselijo skupaj, imajo svoje trgovine, restavracije, govorijo svoj jezik, napisi so dvojezični. Atmosfera je čisto tipična, pa tudi duh, ki prihaja na ulico. Ker sem želela poskusiti kitajsko hrano, so me prijateljice povabile v kitajsko restavracijo. Še bolj tipični od riža so rezanci, zato smo naročile štiri različne jedi. Jedle smo s palčkami. Zaključile smo v vinski kleti. Klet je bila proti pričakovanju odlična restavracija s srednjeveško scenerijo in pop glasbo dveh dobrih glasbenikov. Izvrstno vino me je uspavalo v avtobusu do Los Angelesa.

V Santa Monici me je pričakala družina, pri kateri sem bivala. Tukaj se je začelo tudi moje potovanje v okviru programa. Doslej sem potovala po lastni izbiri, ker sem imela čas, tu pa sem postala zopet član skupine štiridesetih študentov, ki so delali v ameriških campih. Prvi dan v Los Angelesu smo si skoraj vsi ogledali Universal City — filmsko mesto v Hollywoodu. Naše gostiteljice so bile presenečene, ker smo si bolj želeli plavati v Pacifiku kot pa videti filmske studije. No, končno smo storili oboje, pa bili dvakrat razočarani. Morje je bilo silno umazano. Turisti hodijo v Santa Monico bolj zaradi široke, neskončno prostrane peščene plaže ter nočnih zabavišč. V študijah pa smo spoznali najrazličnejše trike, ki jih uporabljajo pri snemanju filmov. Vso kuliserijo imajo zloženo, le z zamenjavo kartonastih sten in premestitvijo dreves v loncih na primer, spreminjajo sceno. Drugi dan smo preživeli v Disneylandu. Za ves dan sem se preselila v otroštvo: uživala vožnjo po džungli, na miniaturnem parniku z Mississippija, v bobu na Matterhornu, v avtomobilčkih, na Tom Sawyerjevem splavu, vožnjo v piratsko podzemno mesto, v vesolje, s podmornico v morske globine, v hišo strahov. To je res čudovit svet za majhne in velike otroke. Los Angeles je tako velik, da potrebuješ mesec dni za ogled. Brez predmestij meri počez okoli 120 km. Ogledala sem si NAJSTAREJŠO ulico, katere prvotni naseljenci so bili Španci. Tržnica, restavracija in arhitektura ulice so še danes ohranjene.

Pot nas je vodila v Arizono v Flagstaff. Glavna točka za ogled je bil Grand canyon — velikanska soteska, ki jo je v kamen izklesala reka Colorado. Z vrha reke sploh ne vidiš. Skupinica se nas je napotila v brezno. Prepričani smo bili, da bo spust lahak, pot pa je bila strma. Karavano turistov, ki je jezdila, smo vprašali, kako daleč imamo do cilja. Pot je bila dol-

Obilo zabave v Disneylandu

ga 8 milj v eno smer — nazaj pa potrebuješ trikrat več časa. Tako smo se ustavili sredi poti. Žal nam je bilo, ker nismo imeli spalnih vreč, da bi prespali v delti. Med hojo navkreber nas je zalotila nevihta. Ledeno mrzel dež nas je pral prav do vrha. Počutili smo se kot kje visoko v Julijcih, prepoteni in mokri od ledenega dežja. Grand canyon mi bo ostal dolgo v spominu. Na vrhu se je zjasnilo. Občudovali smo čudovite barve skalovja, ki se vsak trenutek spreminjajo zaradi drugečnega naklona sonca. Na poti v New Mexico je rumena trava izginila. Videli smo le pesek in kakšen grm. Ustavili smo se ob največjem meteorskem kraterju na svetu. Tukaj so se vadili vesoljci apolla 12. Sledil je »Okameneli gozd« — velikanska odmrta debela drevesa, ki so v puščavskih razmerah okamenela. Voda v celicah je kristalizirala. Zbrušeni preseki debel so čudoviti, raznobarni. Vidni so celo letni kolobarji.

V Orehovem canyonu pa so ohranjena primitivna, 900 let stara prebivališča Indijancev. Naravne vdolbine v skalo so zgradili in bivali v njih. Indijanci so se bavili s poljedelstvom, sadili koruzo in živeli od tega, kar jim je nudila narava. Na tem področju je bilo več plemen: Sinagua, Navajo. Najbolje ohranjeno je pleme Pueblo, ki pa se je precej pomešalo z Mehikanci. V Novem Mexicu je glavno mesto in ob enem eno najstarejših v ZDA — Santa Fe. Tudi tamkajšnja cerkev je ena najstarejših v ZDA. Freske na zidovih upodabljajo indijansko življenje. Počastili so nas s čudovitimi plesi v živo pisanih oblačilih. Tako malo je ostalo od Indijancev. Ostali so le še v rezervatih, maloštevilni so v gorah, izolirani od ostalega sveta. Tretja vrsta Indijancev je skomercializirani tip, ki živi v kompromisu z belci. Oblečeni v indijanska oblačila na trgu plešejo in prodajajo svoj čudoviti nakit belim turistom. Tu sem spoznala dekletko, ki je plesalo v cerkvi. Povedala je, da je pristnih Indijancev le zelo malo, da pa se njihov življenjski položaj nekolikoboljšuje, ampak to izključno

zaradi turistične privlačnosti. Zavedajo se, da tako ne bodo nikoli več sproščeno in čisto po svoje živeli. Sprehodili smo se tudi po sejmišču — saj je bil ravno enotedenski praznik — fiesta — čas, ko Mehikanci in Indijanci cele dneve nastopajo s svojimi plesi in pesmimi, prodajajo svoj nakit iz koruze, srebra ter turkizov in drugih poldragih kamnov. Duh iz mehiškanske kuhinje nas je tako privlačil, da smo si privoščili tipično jed »taco«. To je omleta iz koruzne moke z nadevom iz sesekljane mesa in zelenjave ter z zelo močno začinjeno omako z mehiško začimbo čili. Zamikal nas je tudi indijanski kruh, ki ima obliko kroznika in je polit z medom. Okus ima kot naši flancati. Na nasprotnem koncu so postavili svojo tržnico hipiji. Prodajali so zelo lepo oblikovano lončenino, preproge, nakit, razno tkanje ter predmete uporabne umetnosti.

Naslednji dan smo zopet nadaljevali pot skozi »Barvito puščavo«. Vsaka skalnata plast je drugačne barve. Čimbolj smo se približevali Texasu, tembolj porasla so bila tla. Pašniki s porjavelo travo so bili črni od velikih čred živine. Gojijo le izbrane pasme po večini črno-belo in rjavo-belo pisano živino. Velikih površin kavboji ne morejo nadzorovati, zato se poslužujejo helikopterjev. Torej idilika tudi na zahodu izginja, ohranjajo jo le še za turiste. Nahranili smo se v tipični western restavraciji. Postregle so nam natakarike — kavboji. Ješ lahko zastonj, le če pospraviš dvokilogramski zrezek in vse drugo, kar spada k meniju. Naročili smo teksaški goveji zrezek. Ker ni bil nihče dovolj požrešen, smo morali vse zasoljeno plačati. V Texasu nismo videli niti kavboja niti naftnih vrečev, pač pa ko smo si ogledali Kapitol v Oklahoma Cityju, nas je presenetila črpalka tik pred vladno zgradbo. Celo prebivalci gledajo na črpalko s posmehom, a če gre za nafto in denar, se ne ozirajo na ničesar. Tako je mesto polno črnih črpalk, ki nikoli ne počivajo. V Oklahomi je čudovit muzej kulture Indijancev in prvih

naseljencev iz Evrope ter znamenitih kavbojev, zmagovalcev rodea. Stanovali smo pri družinah, ki so nam priredile piknik z jezdenjem in indijanskimi plesi.

Nadaljevali smo pot v Missouri v St. Louis. Pokrajina je spreminjala podobo. V nedogled so se raztezali pašniki in koruzna polja. V St. Louisu pa nas je presenetil velik obok — spomenik, ki naj bi predstavljal vrata na zahod, kajti karavane prvih naseljencev so po večini začele svoje romanje na zahod od tod. Mississippi me je zelo očaral s starimi parniki, ki so spremenjeni v ekskluzivne restavracije in nočna zabavišča. Na enem je gledališče, kjer uprizarjajo melodramo, občinstvo pa lahko sodeluje. Tako pride včasih do prav smešnih situacij. Igralci morajo biti vedno pripravljeni, da se odrežejo pri jezičnem občinstvu. St. Louis in New Orleans sta zibelki jazza. Ob večerih se sliši mehka glasba iz lokalov, kjer plešejo Američanke še vedno v zelo široko nabranih oblekah in ošiljenih čevljih. Včasih sem bila prepričana, da sploh nimajo okusa za oblačenje, pa tudi trgovine so polne kiča, nekateri domovi pa umetnega cvetja. Posebno zadovoljna sem bila, ko so nam razkazali največjo pivovarno na svetu Anheuser-Busch. Začela sem piti pivo, saj se mi je ob vseh mogočih umetnih coccolah zdelo še najbolj užitna pijača.

Zatem nas je letalo poneslo v Washington, v belo mesto ZDA. Kakšna urejenost! Kako lepi parki, zelenice, vodometi in rožni nasadi. In spomenik pri spomeniku! Smeli smo tudi vstopiti v veličastni Kapitol, si ogledati prostore v njem in celo prisostvovati dvema razpravama. Čisto blizu je Smithsonian Institution Center, velik kompleks muzejev in umetnostnih galerij, kjer so razstavljeni eksponati od prvega ptiča bratov Wright, prek letelih balonov do appola 16. Potem Jeffersonov memorial, Washington memorial, pokopališče Arlington s Kennedyjevim grobom. Prekrasen je Kennedyjev kulturni center — operna hiša, teater in filharmonija v veliki moderni zgradbi.

V dveh dneh si nismo mogli vsega ogledati. V dvoranah je ena sama rdeča preprostost — na stropu pa sanjski lesteneec v obliki snežinke. Kulturni centri so moderni, brez baročne dediščine, skoraj vedno oblazinjeni z rdečim žametom. Lestenci pa so bogastvo zase. V Washingtonu smo imeli dostop tudi v tiskarno dolarjev in znak. Pošalili so se, da bomo lahko odnesli suvenirje. Namesto teh bo ostal v naših glavah le spomin na to, kako nastane bankovec. V večernih urah se izplača ogledati stari del — Georgetown. Je simpatična zabaviščna četrt z ozkimi ulicami, nočnimi zabavišči, ekskluzivnimi butikami in starinarjami. To je še edini del, kjer se človek lahko v Washingtonu zabava, saj je mesto eno sam spomenik, zato daje obiskovalcu zelo resen vtis. Tudi mimo bele hiše sem se sprehajala. Odprta je le dvakrat tedensko po dve uri, da si lahko ogledaš tri sobane. Predstavljala sem si jo izolirano in velikansko, je pa v centru mesta in ni pretirano velika. Le bela je in obdana z velikim parkom. Čudovit je tudi park na obrežju reke Potomac — posvečen je ženi predsednika Johnsona, ker se je zelo zanimala za zelenje in čim boljše ureditev zelenic v Washingtonu. Na drugem bregu se dviga hrib Arlington, enakomerno posut z marmornatimi, preprostimi spomeniki. Sredi hriba je Kennedyjeva ploščad. Presenetila me je preprostost — črna, marmorna plošča, ležeča v belem pesku. Na tleh sta ležali le dve rumeni vrtnici, bakla na grobu pa plapolala noč in dan. Zdi se mi, da preprostost groba še poudarja veličino človeka, ki ga hrani zemlja.

New York. Ko se pripeljemo, vidimo preseke skozi Manhattan — saj so ulice ravne in se sekajo pravokotno. Mesto je pravo nasprotje Washingtona. Črno, umazano, z vrtoglaviimi stavbami, po ulicah ljudje vseh barv polti, nekateri v elegantnih oblekah, večina malomarno opravljениh. Tokrat smo bivali na Manhattnu, centru New Yorka z visokimi zgradbami bank, zavarovalnic in uradov ter trgovinami. Povzpela sem se na Empire State

Building. Zdelo se mi je, da vidim same kanjone, na dnu pa rumene reke taksijev. Bilo je nekoliko megleno, da sem le s težavo videla Manhattansko obalo in pristanišče s kipom svobode. Empire State Building je že trideset let star, 102 nadstropji visok in skoraj tako moderen kot dva najvišja nebotičnika v World Trade Center, ki imata po 110 nadstropij. Večerjali smo zopet v Chinatownu — kitajski restavraciji, v kitajsko-italijanski četrti. Zanimivo, da lahko dve tako različni narodnosti živita v harmoniji. Hrana je bila dobra in za New York zelo poceni. Nato nas je pot zanesla še v Greenwich Village, ki se deli v tri predele. Najbolj vzhodni del je najodličnejši, z najboljšimi trgovinami, vodilnimi gledališči in bivališči vodilnih ljudi. Vračali smo se po zelo dolgi broadwayski ulici, vendar je Broadway, gledališčna četrt bolj v osrednjem delu Manhattna. Polna je svetlobnih napisov, vabečih k predstavam, tudi kinematografov, malih, zanemarnjenih trgovin in grških restavracij. Odločila sem se za musical »The Man from La Mancha« — uglasbeni Don Kihot, ki so ga uprizarjali v Lincoln Cultur center. Predstava je bila odlična. Izplačalo pa se je že zaradi ogleda samega centra ter filharmonične dvorane in opere z metropolitanskim sporedom.

Če pa bi si hotela ogledati bajno bogastvo Metropolitanskega, Brooklynskega, Modernega in Guggenheimovega muzeja, bi rabila mesec, ne le tri dni bivanja v New Yorku.

Na poti domov sem ves dan preživela v pariškem Louvru. Čeprav se ponaša s slovito Mona Liso in Miloško Venero, je v primerjavi z ameriškimi muzeji revež. Dopoldanski čas smo posvetili Harlemu. Na oko ni bilo slabo, kot sem sprva pričakovala. Vodič nas je opozarjal na revščino, ki tare črni živelj. Posvaril nas je tudi, naj ne slikamo posameznikov, ker se sramujejo svojega življenjskega prostora. Najrevnejši žive med betonom in mnogi celo življenje niso videli zelenega travnika, ker si niso mogli privoščiti odhoda iz mesta. Presenetila me je afriška tematika v muzeju. Sprva sem mislila, da so se že popolnoma poamerikanili, v bistvu pa globoko v sebi čutijo ljubezen do svoje stare domovine.

New York je veličasten na svoj posebni način. Meni se je zameril zaradi svojega brezosebnega odnosa. V njem se počutiš kot molekula, ne le kapljica v morju. Morda je moj vtis pripisati utrujenosti. Navzlic dobri urbanistični ureditvi — v Manhattnu so po dolgem avenije, počez pa ulice, ki so oštevilčene, da se res ne moreš izgubiti — sem se vrtela v začaranem krogu. Peta avenija je res elegantna, vendar sem zaman iskala klopico za počitek. Central park je velik, a na obrobni predelih precej zanemarnjen. V travi spiyo vinjeni, brezposelni črnici, ob večernih urah pa je po ulicah toliko policistov, da se jih prestrašiš, kaj šele ljudi, zaradi katerih so tam.

Mnogo prijetnih doživljajev je za menoj, najlepša pa je zavest, da sem resnično vse to doživljala in se obogatila. Priznati pa moram, da sem si v svoji dokaj dolgi odsotnosti vendar dan za dnem želela nazaj v mirno, zeleno Slovenijo, kjer bom lahko uredila bogate vtise s potovanja.

Okameneli gozd v puščavi Arizone

Jože Šater

Pod najdražjo streho sveta

(V znamenju olimpijskih krogov)

Bil sem eden izmed tistih desetih srečnih slovenskih športnih funkcionarjev, katerim je Zveza za telesno kulturo Slovenije omogočila ogled letošnjih jubilejnih XX. letnih olimpijskih iger v Münchnu. Šlo je za dvainpoldnevni aranžma v organizaciji ljubljanske podružnice Centroturista iz Beograda. Naši osrednji telesno-vzgojni zvezi in občinski, ki je tudi nekaj pristavila, pa tudi s tega mesta prisrčna hvala.

Grb olimpijskega mesta

Ves nestrpen sem dan pred začetkom iger čakal v Beljaku na avtobus z ljubljansko registracijo in drugimi potniki za München, ki so se »vkrkali« v Ljubljani. Ko avtobusa ob napovedanem času še ni bilo, me je že skrbelo, da sva se zgrešila, a končno je pripeljal mercedes in vse je bilo v redu. Vstopil sem in se pozdravil z znanci od prej in že smo se odpeljali Münchnu naproti. Bilo nas je za poln avtobus in imeli smo tudi imenitnega sopotnika: z nami se je peljal Ivo Danev.

Kakor je pri takem organiziranem potovanju navada, smo tudi mi imeli svojega vodiča, ki nas je opozarjal na znamenitosti, mimo katerih smo se peljali, in nam razlagal tudi druge stvari, ki so se njemu zdele zanimive, mi pa smo ga poslušali in tudi ne, saj smo med seboj začeli kramljati o vsem mogočem, največ pa seveda o olimpiadi, o Münchnu, o pivu pa tudi, to sicer bolj po tiho, o kakšni Heidi. S Tonetom iz Celja pa sva se pogovarjala veliko tudi o trimu, o splošni in športni znački in še o marsičem v tej zvezi, kar je dalo Celju primat v tej dejavnosti na Slovenskem.

Vozili smo se po cesti E 14 ob Dravi nazvgor mimo Spittala in Lienza, kjer smo naredili kratek postanek in potolažili našo žejo z vrčkom piva. Pa tudi drugače je bilo prav, da smo se ustavili, saj smo se lahko malo pretegnili. Vodič nam je dal samo pol ure časa in že smo nadaljevali z vožnjo. Potovanje je bilo udobno, vodič nas je sproti obveščal o poti, ki je rinila v breg,

saj smo se bližali mestecu Matrei in skoraj vozili skozi ozki prelaz v Visokih Turah. Na levi strani smo imeli zasneženi Veliki Venedigen, desno pa Grossglockner in takrat smo že prišli na Felbertauernstrasse mimo Mittersilla ter se skozi dolg predor (menda 9 km) in pod številnimi balkoni prek prelaza Thurn »prebili« do Kitzbühla, kjer ima zlati Toni svojo čudovito vilo, ki pa je mi nismo videli, ker enostavno ni bilo časa. V sončnem zatonu pa smo še ujeli znano progo za smuk Petelinji greben. Pri pogledu na strmo pobočje sem si tako pri sebi mislil, da je ta proga resnično samo za najbolj korajžne.

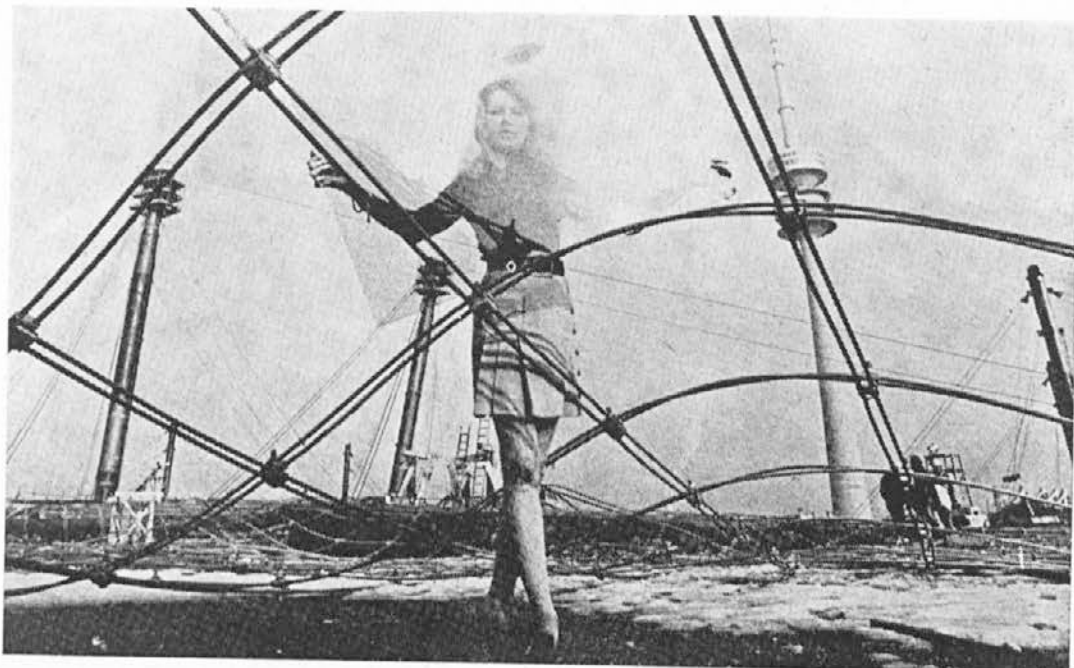
Po mraku smo prekoračili avstrijsko-nemško mejo — tudi tu ni šlo brez piva — in se kmalu znašli na avtocesti za München. V avtobusu je bilo vedno bolj veselo, postali smo že kar ena družina in vsi smo razmišljali, kako bo kaj na olimpijskih igrah, najbolj pa so nas »zaposlili« naši športniki, katerim smo želeli kar največ kolajn. Bila je že trda noč, ko smo se bližali Münchnu in vztrajni vodič nas je po dva in dva odlagal v različnih ulicah predmestja v mirnem okolju, kjer smo imeli rezervirana prenočišča pri zasebnikih. Čeprav smo prej malo zavidali vodiču, se nam je pri iskanju ulic v popolni temi in v poznih nočnih urah že kar zasmilil. Potrebovali smo debeli dve uri, da nas je razložil pri naših začasnih gostiteljih. Vse skupaj je trajalo precej dolgo. Iz Ljubljane je avtobus odpeljal ob 12. uri, v Münchnu pa nas je »ta zadnje« razložil malo pred polnočjo. Predvsem šoferju smo zaželeli prijeten počitek.

S Tonetom sva imela isto gospodinjo na Penzbergstrasse v XXV. okraju, in ko sva našla pravo hišno številko ter pozvonila, so se najprej odprla vrtna vrata, potem pa še vhodna in midva, malo presenečena nad to mehanizacijo, sva šele v prvem nadstropju segla v roke najini gostiteljici. Če-

prav je bilo zelo pozno in najbrž nobenemu ni prav, da ob takem času gost pride v hišo (za to je kriv Centroturist) sva bila lepo sprejeta. Požirek piva — tokrat münchenskega — in že sva se znašla v postelji. Hitro sva zaspala, saj sva bila zaradi Jureta, ki je bil prav takrat v Münchnu, brez skrbi, da bi se morala drugi dan navsezgodaj že mučiti z iskanjem pravega avtobusa ali drugega prevoznega sredstva, Jure je bil dobro motoriziran in tudi obljudil nama je, da pride po naju.

V soboto, 26. avgusta 1972, so naju zbudila pravzaprav letala, ki so pristajala ali pa vzletala z bližnjega letališča Riem pa tudi Jure je že trobil spodaj na cesti. Po izdatnem zajtrku (prenočišče z zajtrkom je bilo poleg vožnje in vstopnic v aranžmaju) smo se odpeljali v mesto. Naša prva postaja je bila rotovž in njegova bližnja okolica. Zavili smo tudi v največjo športno trgovino v Münchnu (sami jo imenujejo: das grösste Sportfachgeschäft der Welt) Sportscheck na Sendlingerstrasse, kjer res lahko izbirate v vrsti različnih rekvizitov za šport in rekreacijo od podvodnega riboiva, taborjenja, planinstva, do vseh možnih športnih zvrsti. Ogromna večnadstropna stavba z nemško natančnostjo urejenimi oddelki in z bogato izbiro nas je pritegnila, da kar nismo mogli iz tega bogastva športnih oblačil in druge opreme. In ko smo tako hodili iz nadstropja v nadstropje, občudovali razstavljeno blago in razmišljali, kaj bi kupili za spomin, smo naenkrat za prodajalno mizo zagledali najino gospodinjo. Svet pa je res majhen! Seveda smo nekaj tudi kupili. Za čisto navadno majico brez rokavov z olimpijskimi krogi je bilo treba odšteti 15 nemških mark, naše denarnice pa niso vajene tuje valute.

Ob 11. uri smo poslušali igranje zvončkov v stolpu novega rotovža in gledali figure, ki predstavljajo plesalke in plesalce schäfflertanza in viteškega turnirja, kar je posebna atrakcija Münchna, in če niste pol ure prej tam, sploh nimate kje stati. Mi smo bili na srečo ob pravem času na pravem mestu. Seveda je bil na vrsti tudi sloviti Hofbräuhaus. Ogleдали smo si ga od zu-

Tako se je začelo

naj in od znotraj. Tu točijo svetovno znano pivo v litrskih glinastih vrčih, ki jih nosijo med vedno polnimi mizami v veliki pivnici ali na vrtu krepke, že starejše Münchenčanke. To so vam natakariče, saj zmorejo prenašati naenkrat vsaj za moje pojme neverjetno število vrčev piva. In brez strahu ste lahko, niti kapljice ga ne razlijejo, kaj šele, da bi razbile kakšen vrč. Sploh je v veliki pivnici prijetno vzdušje. K temu ne pripomore samo žlahtno pivo, ki ga pijete res z užitek za 2 DM liter, ampak tudi nekaj godbenikov, ki s starimi, a vedno vedrimi melodijami privabijo v prostor domačnost in skupaj s pivom pripomorejo, da obiskovalci s pesmijo sledijo melodijam, da objeti pojejo, se veselijo in pijejo. Ljudje prihajajo in odhajajo, mize so vedno zasedene in vrči piva se praznijo in praznijo. Od jutra do večera in še pozno v noč...

Ura se je počasi pomikala k 2. uri popoldne. Še ena ura je manjkala do otvoritve. Ves čas sem se bal, da bo na cestah in sploh povsod velika gneča, da bo treba čakati v vrsti, se prerivati in uporabljati komolce, da bom prišel na stadion. Pa sem se krepko zmotil.

Na stadion smo se peljali s podzemno železnico (U-Bahn). Na vstopni postaji smo pri avtomatu kupili vstopnico, jo sami žigosali, sedli na vlak in se odpeljali. Nobenega prerivanja, nobenega trušča, vse je bilo lepo umirjeno, brez vsake ihte, skoraj neverjetno za tako veliko mesto, skoraj neverjetno eno uro pred otvoritvijo XX. letnih olimpijskih iger. Res da je bilo veliko ljudi, a ne tako veliko, da bi bili drug drugemu v napoto. Ko sem se vozil k postaji podzemne, se mi je zdelo nekako tako, kot kadar gremo ob dveh domov in sem v tisti največji skupini, ko gremo mimo vratarja. Preprosto nobenega zastoja in v vlaku smo še lepo sedeli. Pri izstopni postaji prav tako podoba, vendar tu že nisem utegnil opazovati ljudi. Kakor hitro sem stopil na plano, sem najprej zagledal njo in njega: šotorsko streho, ki se je mogočno šopirila na Oberwiesefeldu in televizijski stolp, katerega vrh se je kopal v soncu. Prišli smo na prizorišče olimpijskih iger. Vse, kar sem videl, me je vznemirilo. Niti nisem mogel prav dojeti, da sem v sredini tega vrveža, ki ga sploh nisem občutil kot težo in neugodje, ampak kot nekakšno sprostitev med vihrajočimi zastavami vsega sveta, nebesno sinjino, lesketajočo streho in velikimi zelenimi površinami in prišel sem na enem izmed mnogih dohodov na stadion nekako hitro, poln vtisov, ki jim nisem in nisem bil kos.

V žepu sem stiskal dragoceno vstopnico, 100 DM je bila njena cena. Sedel sem na odseku W, v 5. vrsti in na 15. sedežu.

To je bilo tam nekje pri izteku 100 m proge in imel sem še košček najdražje strehe nad glavo. Stadion je res nudil impozantno sliko. Bil je nabito poln in vse je bilo v nekem velikem pričakovanju. Sedel sem med znanci iz avtobusa, pridružila pa sta se nam še dva velikana našega športa. Poleg Daneva sta bila tam še telovadca Štukelj in Miro Cerar. Sedel sem in občudoval. Najbolj seveda streho, ki je res edinstveno delo arhitekture in domiselnosti. Ta najdražja streha na svetu v obliki šotorskih kril, ki so jo začeli graditi l. 1969, meri skupaj 74.800 m². To je približno taka

površina kot 11 nogometnih igrišč skupaj. Streha pokriva zahodni del glavnega olimpijskega stadiona, športno dvorano in plavalni bazen. Osnovna ploskev strehe je jeklena mreža 75 × 75 cm odprtine, pokrita pa je s prozornimi akril ploščami. Visi na dvanajstih 40 do 80 metrov visokih in 3,5 metra debelih jeklenih pilotih. Glavna jeklena vrvi je dolga 440 m in tehta 350 ton ter je spletena iz 10 jeklenih vrvi. Držijo jo protiležaji, ki zdržijo več kot 4000 ton vlečne sile. Vse, od srebrno prepleskanih napenjalcev in pilotov do svetle mreže deluje velikopotezno in edinstveno, mogočno in dovršeno. Rekel bi, da je konstrukcija strehe in izvedba tehnična popolnost, dodelana do najmanjših detajlov. Nemci so v vse objekte, predvsem pa v »svojo« streho vložili izredno veliko truda, domiselnosti, skladnosti, lepote in predvsem denarja. Ob listanju po Sternu sem zasledil podatek, da je streha veljala 180 milijonov nemških mark, drugod pa pišejo, da so za njo odšteli 190 milijonov. Kakor koli že, to so ogromna sredstva (okrog 105 milijard starih dinarjev). Kljub temu da so Nemci taktat, ko so kandidirali za letošnje olimpijske igre, govorili in pisali, da bi sicer radi bili organizatorji, vendar pa bodo igre pripravili s skromnimi sredstvi, tega seveda pri gradnji že niso več upoštevali.

Še vedno sem sedel in občudoval. Olimpijski stadion je bil čudovit, atletska steza temnordeča, igrišče pa ena sama zelena preproga. Na vzhodnem delu zastava ob zastavi, ki so se upirale rahlemu vetriču in veselo plapolale. Na južni in severni strani sta bila dva velika semafora, na zahodni strani pa glavna tribuna. Olimpijski stadion sprejme 80.000 gledalcev, od tega jih je 40.000 pod streho. Prek zastav sem gladal na 290 m visok televizijski stolp in si taktat še mislil, da bom z restavracije ali razgledne ploščadi od tam gori lahko gledal na München. Pa žal ni bilo časa. Tam nekje zadaj levo, za olimpijsko vasjo za 12.000 športnikov in športnic, se dviga mogočna stavba bavarske motorne industrije BMW in v obliki štirih cilindrov sili v višino. Stadion je bil zaseden do zadnjega kotička, nekaj okrog 20.000 gledalcev pa si je našlo prostor še desno zgoraj nad stadionom na umetnem gričku, od koder se je sicer od daleč, a vendar videlo v areno.

Sedel sem torej v olimpijskem stadionu na münchenskem Oberwiesefeldu, ki obsega skoraj 3 milijone m² površine in je oddaljen od središča Münchna samo 4 km. Sedel sem in skupaj z drugimi gledalci nestrpno pričakoval bližajoče se dogodke. Počutil sem se srečnega, ker bom poleg, ko se bo začelo, ker bom lahko vse to videl in občutil vzdušje, ki tu vlada.

Na obeh velikih semaforih so nas sproti obveščali o minulih dogodkih, »poročala« sta o letnicah in krajih dosedanjih olimpijskih iger in nam posredovala podatke, reke o olimpijski misli, mali kazalec na uri pa se je vedno bolj pomikal proti številki 15. Pričakali smo še najvišje goste, kot predsednika Zvezne republike Nemčije Gustava Heinemanna in kanclerja Brandta in še vso drugo nemško pa tudi evropsko in delno svetovno smetano in nato se je začelo.

Ob zvokih različnih melodij glasbe, ki je bila prilagojena posameznim narodom,

pripravil pa jo je Kurt Edelhagen, se je začel prihod vseh reprezentanc. Vseh skupaj je bilo 121 in seveda je bil za nas ta prihod in mimohod nekaj edinstvenega. Že po tradiciji so prišli najprej Grki, potem pa vsi drugi lepo po abecednem redu. Vsaka reprezentanca je bila oblečena po svoje, veliko jih je prišlo tudi v narodnih nošah. Vse skupaj je bilo pravzaprav mimohod palete barv, ki je objemala belo, rumeno, rjavo pa tudi popolnoma temno polt. Egipčani so prišli v rdečih suknjičih, Etiopci v belih narodnih oblačilih, Alžirci v zelenih suknjičih, predstavniki Bermudov v živorumenih hlačah in klobukih, Bolgari so presenetili z rožami, Finci v belih oblekah, najelegantnejši so bili Francozi. Moški v belih hlačah, rdečih pulijih in temnomodrih suknjičih z rdečo obrobo, ženske pa v rdečih kostimih z belo obrobo, enake barve so bili tudi klobučki. Indijci so prikoralali v črnih turbanih, Indonezijke v izredno kratkih pisanih oblekah, Jamajčani v rumenih suknjičih, črnih hlačah in živo zelenih bluzah, Japonci rdeče beli, predstavniki Kameruna pa v prekrasnih rumenih dolgih in mehko padajočih narodnih nošah. In tako naprej. Kolumbijci so bili odeti v oranžno barvo, Kubanci v belih oblekah in rdečih baretkah, Mongolci so prišli na pol goli, prek ramen so imeli ognjene dolge svilene pelerine, njihov zastavonoša pa je bil s 154 cm najmanjši udeleženec mimohoda. Ploskali smo vsem tem vrlim športnikom in vedno več zastav je že vihralo na stadionu.

Stadion je bil že skoraj poln reprezentanc, a športniki so še vedno korakali. Formozanke so prišle v kratkih oblekah z razporki, Nigerijci in drugi afriški narodi v svojih raznolikih narodnih nošah. Največji športni velesili, reprezentanci ZDA in SSSR sta si izbrali rdečo, belo in modro barvo. Švedinje so prišle v škorenjčkah in rumenih kostimčkih, kot zadnji pa so prišli predstavniki organizatorjev, zahodni Nemci. Vse reprezentance so bile viharno pozdravljene in Nemcem gre priznanje, da niso štedili rok niti pri Rusih in drugih vzhodnoevropskih državah, nasprotno, aplavz se ni in ni polegel, ko so napovedali njihove vzhodne sode in ko so ti prikoralali na stadion. Tudi tu je prišla do izraza Brandtova politika. Razumljivo pa je, da je na stadionu najbolj zabučalo, ko so prišli njihovi športniki in športnice. Dekleta v rumenih kostimih in klobukih, fantje v svetlo modrih suknjičih, temnomodrih hlačah in rumenih srajcah. Z njimi se je prihod reprezentanc končal, na stadionu ni bilo več prostora. Zastave so valovale v vetru in različni odtenki barv so se kopali v zgodnjem popoldanskem soncu, ki je prispevalo k prazničnemu vzdušju.

Mladina vsega sveta se je po svojih predstavnikih dobila na zeleni trati olimpijskega stadiona. Tudi naši so bili poleg. Mirko Sandić je ponosno in zravnano v iztegnjeni desnici nosil našo zastavo, in videti je bilo, da to opravlja z lahkoto. Oblečeni naši vsaj po mojem okusu niso bili najboljše, pa tudi njihov korak ni bil tako enoten kot pri večini drugih. Kljub temu pa nas je najbolj stisnilo pri srcu, ko je iz zvočnika zadonelo ime Jugoslavija in ko smo tudi na semaforu zagledali zapisano ime naše države. Nič čudnega ni bilo, da nam je bilo prav taktat najbolj toplo pri

V pričakovanju športnikov sveta

srcu in da smo bili prav takrat najbolj ponosni, da smo Jugoslovani.

Obvezni olimpijski otvoritveni spored se je s prihodom vseh reprezentanc krepko nagnil v drugo polovico. Organizatorji so imeli vse dobro pripravljeno in natanko preračunano. Na zalogi pa so imeli tudi presenečenja mimo običajnega sporeda. Zelo uspel je bil nastop Münchenske mladine, ki se je zgrnila na atletsko stezo in okrog in okrog športnikov sveta naredila velikanski krog mladosti, cvetja, plesa in iskrene dobrodošlice. Olimpijske zastave niso prinesli vojaki ali mornarji, strumno a lahkotno so jo nosili veslači nemškega osmerca. Najbolj je pri zamenjavi zastav »vžgala« meksikanska folklorna skupina s svojim temperamentnim plesom, nakar so svojega »schuhplattlerja« odplesali še Bavarci in na koncu pokazali še, da znajo zelo dobro pokati z biči. Nekaj se je sicer zataknilo, a je bilo komaj opazno. Ker so fanfare pri otvoritvi malo prehitro začele, nismo slišali rogov. In mogoče še to, da je predsednik Brundage govoril tako nemščino, da so ga najbrž razumeli tudi njegovi sonarodnjaki. Drugače pa je bilo vse svečano in vendarle sproščeno, pa čeprav se do sedaj še nikoli in nikjer na enem samem kraju ni zbralo tako številno olimpijsko zastopstvo. Težko je opisati vzdušje, ki ga lahko občutiš samo, če si v istem okolju in ti tega televizija (tudi v barvah) ne more dati. Bilo je lepo, enkratno doživetje, ko je po slavnostnih govorih zagorela olimpijska bakla in je atletinja Heidi Schüller prisegla v imenu vseh športnikov.

4999 golobov je švignilo v zrak (drugi dan sem v nemških časopisih bral, da se je pettisoči že prej odpravil na pot) in naznanilo gledalcem na stadionu in pri televizijskih sprejemnikih po celem svetu, da so XX. olimpijske igre v Münchnu odprte.

Počasi, še polni neurejenih vtisov, smo zapuščali stadion in se spet s podzemno odpravili v mesto. Otvoritev je bila za nami, čakal pa nas je večerni utrip vele mesta.

München je tretje največje nemško mesto, saj ima 1,4 milijona prebivalcev. Zelo ponosni so na podatek, da je kar 40 odst. vseh prebivalcev mlajših od 30 let. Seveda pa je treba k temu zapisati, da je bavarska prestolnica veliko univerzitetno središče s 40.000 študenti. München je znan po pivu, »oktoberfestu« in tudi po kulturnih usta-

novah. Domačini pravijo, da je najlepše v Münchnu sam München. Mesto je res lepo in se lahko postavi s kulturnimi vrednotami. Skupno imajo 22 gledališč s 44.000 sedeži ter 23 galerij in muzejev. Ustanovitelj Münchna, ki nosi letnico 1158, je bil Heinrich von Löwe. Prvi prebivalci so bili menihi (mönche) in od tod tudi ime München.

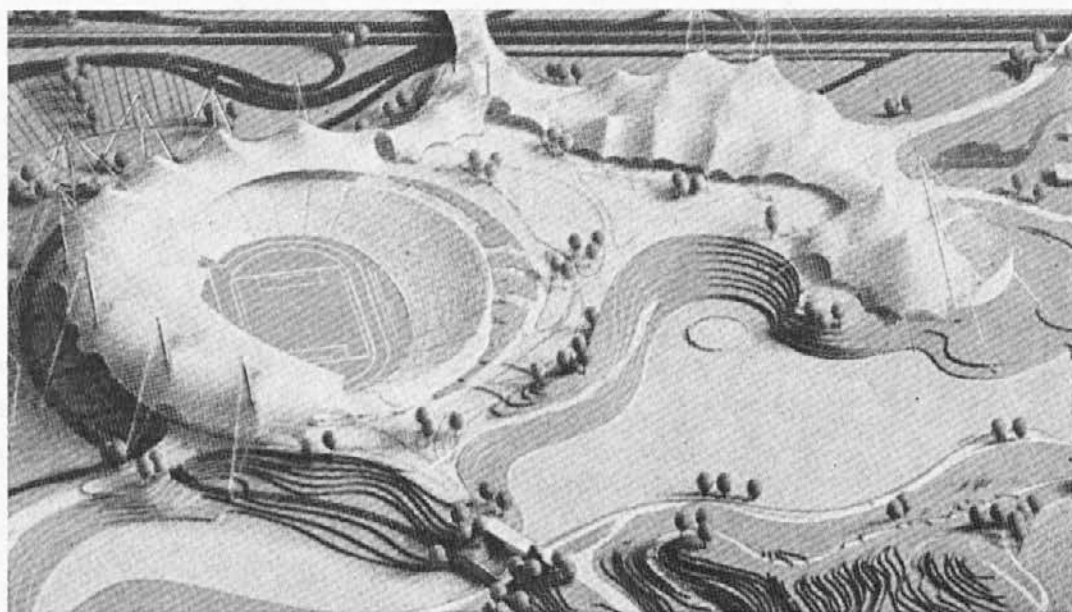
Domačini so se pripravili na olimpijske igre in izdali zajetne sporede vseh mogočih prireditev in ogledov za radovedne turiste in njihove različne okuse (in žepe) iz vsega sveta. Nudili so tudi ogled Münchna ponoči z obiskom bavarske oštarije z narodno glasbo, večerjo, vožnjo skozi razsvetljeno mesto, obisk lokala v njihovem umetniškem okraju in še ogled programa v internacionalnem nočnem lokalu, vse v času od 20. do 24. ure za 60 DM! Ta cena ni bila prilagojena našim možnostim, zato smo jo mahnilo kar peš tam okrog Hofbräuhaus. München je poln čisto majhnih bifejev ali kako bi kaj imenoval take lokale, seveda pa se iz tistih lokalov pride še kam drugam, saj nimajo samo vhodnih vrat. Če greš mimo njih bolj počasi, te že kar od vrat razne Heide in Gretchen prijazno povabijo, da bi vstopil. Tudi mi smo se preizkusili v »donžuanstvu«, saj so vabila prikupna dekleta v tesno prilagajočih se oble-

kah z globokimi dekolteji in mini miniji, a kaj hitro spoznali, da je vse odvisno le od zajetne denarnice. Spraševali smo za ceno in izvedeli, da stane polliterski vrček piva 3 marke! vse drugo pa po katalogu, ki pa ga nismo videli. Polno je tudi nočnih lokalov, kjer sučejo pornografske filme in sploh je dovolj takih mest, kjer najlaže in najhitreje zapraviš denar in še grešiš povrh.

Naš vodič Jure nas je tudi ta večer posadil v avto in lepo počasi smo si ogledali del Münchna ponoči. Najbolj mi je ostala v spominu osvetljena 19 m visoka lita statua žene z vencem in mečem, ki predstavlja Bavarijo, za njo pa je velika stavba slave (Ruhmeshalle). Peljali smo se mimo cirkusa Krone in si vsaj od zunaj ogledali Nymphenburg, nekdanjo letno rezidenco bavarskih knezov in kraljev. Tam zunaj so bile tudi olimpijske jahalne preizkušnje. Obiskali smo tudi gostilnico Wienerwalda, si mimogrede kar na cesti kupili italijansko specialiteto pizzo in se nato zapeljali v Löwenbrau. V tem lokalu so se preizkušali močni možje, pa tudi nekaj korajžnih žena v dviganju velike kamnite gmote, vmes pa nas je vse skupaj zabavala godba z bavarskimi vižami. Mi smo se raje preizkusili v pivu ter nazdravili tudi Japoncem in Sapporu pri sosedni mizi, za kar sem vsaj jaz bil nagraden s podpisom vodje delegacije iz Sappora in lepo značko Sapporo — München, ki je nikjer drugje nisem videl. Večer smo zaključili v italijanski restavraciji, kjer smo si velikodušno privoščili kavico in aqua minerale.

Nedelja. S Tonetom sva se poslovila od najine prijazne gospodinje, ki nama je za zajtrk pripravila tudi podravkino marmelado. Letos je bila namreč na našem Jadranu, pa ji je bila embalaža marmelade tako všeč, da jo je nesla kar domov (ali pa ji marmelada ni ugajala). Imela sva vstopnico za vaterpolo tekmo ob 10. uri, in ko sva se znašla v plavalni dvorani v olimpijskem parku, sva šele zvedela, da bodo naši igrali s Kanado v otvoritveni tekmi.

Plavalna dvorana lahko sprejme 9000 gledalcev (del tribune so po olimpiadi podrli). To Spitzovo prvo in nadvse uspešno domovanje v Münchnu je pravo remek delo tehnike in dovršenosti. Pod streho iz

Glavno prizorišče

akrila so zaradi izolacije namestili še drugo prevleko. Olimpijski bazen, do vrha napolnjen z vodo, je ločen od bazena za skoke v vodo. S 27 vrste v odseku K, kar je nekje na tretjini proge (vstopnica za 20 DM) sem občudoval oba bazena, predvsem pa svetlo sinjo vodo z zelenimi odtenki, ki je dopuščala, da si videl prav do dna, kjer so bile vdolbine črte plavalnih prog. Streha je visoko nad vodno gladino, svetloba odlična in tudi v tej dvorani so nameščeni semafori ter velika ura. Leva stran je zasteklena in lepo sem videl del umetnega jezera kar s svojega sedeža v dvorani. Seveda se je Stern spotaknil tudi ob ta objekt in zapisal, da so morali Nemci odšteti zanj kar 87 milijonov mark (po naše kakih 48 milijard starih dinarjev).

Malo pred 10. uro so nam bili predstavljeni kanadski in naši igralci, otvoritvena vaterpolo tekma se je začela. Videli smo, kako je Sandić dal prvi gol na olimpijskem turnirju in dlje, ko je tekma trajala, bolj je bila nezanimiva, saj so naši bili veliko močnejši nasprotnik. Končni rezultat 12 : 4 za naše je itak znan in tu ni več kaj dodati. Zato smo vedno večkrat gledali bolj na levo, kjer so fantje in dekleta trenirali v skokih v vodo s stolpa in deske z različne višine. To je bila prava paša za oči, saj so tekmovalci trenirali najtežje prvine, tako da so večkrat pobrali aplavz, kljub temu da to ni bil njihov uradni nastop. S Tonetom sva gledala še dve tretjini vaterpolo tekme Madžarska : Nizozemska, ki se je končala 3 : 0 za Madžare precej srečno, nato pa sva šla na ogled Oberwiesenfelda.

To območje bo po olimpiadi postalo športno rekreacijski center in verjetno zelo priljubljena izletniška točka Münchencanov. Poleg glavnega stadiona, velikega umetnega griča, olimpijske vasi in plavalne dvorane, ki bo brez tribun postala odprto letno kopališče, je na tem ogromnem prostoru, ki ga križajo ozke poti in obrobajo drevesa, vmes pa se kar svetlika zelena trata, še umetno olimpijsko jezero, ki meri okrog 80.000 m² in bo središče bodočega rekreacijskega centra. Zanimivo je, da ima to jezero, ki se s svojo obliko izredno prilagaja objektom in terenu, poleg rekreacijske še drugo praktično vrednost. Služilo bo namreč tudi za sprejemni rezervoar vode, ki se bo ob močnih nalivih valila z najdražje strehe sveta, o kateri smo že pisali. Površini jezera in strehe sta približno enaki in ob hudih nalivih se bo gladina jezera, ki je globoko poprečno 1,10 m, znatno dvignila. Na kaj vse mislijo ti Nemci!

Tu so še športna dvorana za 12.000 gledalcev in dvorana za kolesarske dirke za 5000 gledalcev (tekoči meter kolesarske proge so Nemci plačali okrog 2300 DM, saj so morali za to progo uvoziti poseben les iz Kameruna!), dvorana za odbojko za 3500 gledalcev, parkirni prostor za 5000 vozil, restavracija za 3000 ljudi, 800 m oddaljena postaja za podzemno železnico, televizijski in novinarski stolp (pozneje šolsko poslopje) in 10 hokejskih igrišč z montažnimi tribunami, medtem ko so severno restavracijo in odprt gledališki oder po igrah podrli. Vse je bilo pravzaprav zelo blizu skupaj, zato so Nemci te olimpijske igre imenovali: igre kratkih poti.

Na Oberwiesenfeldu pa je kar mrgolelo vseh mogočih stojnic s spominki, znamkami in drugo šaro, ki je tiste dni šla kar do

bro v promet. Zaslužkarji so si izmišljevali vse mogoče. Videli smo iz lepenke ali umetne snovi izdelano kroglo, ki je predstavljala zemeljsko oblo in merila v premeru kakšnih 6 metrov, tako da so bile potrebne stopnice, če si hotel splezati na vrh. Če si se hotel na kroglo samo podpisati: 5 mark, če pa si hotel, da so te še slikali, si moral odšteti 10 mark. Spominki v znamenju olimpijskih krogov, televizijskega stolpa, Münchna ali maskote olimpiade Waldija pa so bili na razpolago po, milo rečeno, soljenih cenah.

Drugače pa natančnost in urejenost tudi med olimpijskimi uslužbenci. Če si zagledal deklo v plavem, si vedel, da je to hostesa, če je bila v rdečem, si moral pokazati vstopnico in vedel si, da te bo pripeljala do tvojega sedeža, vrtnarji so bili v rumenem, tehnično osebje v belem, če pa si srečal moškega v zelenem, si vedel, da si pravkar srečal sodnika.

Oberwiesefeld sem zapuščal poln vtisov in podzemna me je spet spravila v središče mesta, od tam pa takoj na Siefenburger Strasse, kjer je bila dvorana za košarko. Zvedeli smo namreč, da bodo tisto popoldne igrali Italijani in naši in tega res nismo smeli zamuditi.

Hala za košarko je popolnoma okrogla in ima v notranjosti širok hodnik na zunanjem obodu, od koder se da hitro in enostavno priti v samo dvorano in na tribune. Tudi tu ni bilo nobenega prerivanja, kljub temu da je bila dvorana nabito polna, samo prej, ko smo čakali na vstopnice (te niso bile v aranžmaju in smo jih kupili v Münchnu) smo se malo prerivali, ker smo se bali, da bomo ostali brez njih.

Pravijo, da srečaš Jugoslovana povsod, in res je tako. Pred košarkarsko dvorano se je že okoli dveh popoldne zbrala velika gruča Italijanov z ustreznimi transparenti, a ni bilo dolgo, ko smo že od nekod čuli: »Jugoslavija, Jugoslavija...« Levo od vhoda se je pojavila manjša skupina naših, ki Azurov sicer ni mogla prepviti, a obrnila je le pozornost nase. In ker so končnice -vija in -lija skoraj enake, si je pač vsak po svoje tolmačil, kdo za koga navija. Ta naša skupina pa je nosila tudi transparent, na katerem je pisalo: »Jugoslavija — prvaci sveta i okoline!« Domiselno ali ne? Le škoda, da to ni res. Sicer pa smo tudi mi takrat še mislili, da so naši zelo dobri in da bo že kar prvo srečanje z Italijani odločilo o tem, ali bodo naši iz Münchna prišli s kolajno ali ne.

Prva tekma popoldneva je bila med Brazilijo in Japonsko (110 : 55), druga pa med Italijo in našimi (vstopnica 10 DM). Obujati spomine na to tekmo, ki so jo naši dobili 85 : 78, nima smisla, zapišem lahko samo to, da je bilo v dvorani veliko več italijanskih navijačev kot nas Jugoslovanov in da so nas skozi vso tekmo s svojim navijanjem povsem onemogočili. Mi smo prišli na svoj račun le, če so si naši ustvarili malo večjo prednost in pa seveda na koncu tekme, ko smo bili mi zmagovalci. Vso tekmo smo trepetali, na koncu pa smo z velikim veseljem zapuščali dvorano. Naš vaterpolo in naša košarka sta ta dan slavila zmago.

Zadnje popoldne smo bili v Münchnu in po zaslugi Jureta smo si v krožni vožnji ogledali še nekaj znamenitosti: Sendlingertor, Isartor, Odeonsplatz, kjer se zbirajo

golobi kot na Markovem trgu v Benetkah, spomenik miru, Maximilianeum in Matejevo cerkev, hoteli pa smo še v muzej — hišo nemške umetnosti, a smo bili že prepozni. Te kulturne in turistične točke smo si ogledali seveda smo bežno, od zunaj, vsaka od njih pa bi zaslužila daljši ogled. München ima pa še veliko točk, ki bi si jih bilo vredno ogledati. Poleg čudovitih cerkva Frauenkirche, Peterskirche in Asamkirche so tu še muzeji, od katerih je nemški muzej na otoku sredi Isare najbolj zanimiv, in galerije, opera ter narodno gledališče. Tu so še čudoviti parki in živalski vrt. Za ogled vseh teh znamenitosti bi potrebovali več dni. In prav o tem smo razmišljali, ko je na München že legel mrak, o tem, da bi bilo prav, če bi se še kdaj vrnili in si vse to v miru ogledali. Obljubili smo si, ali pa bomo obljubo držali?

Do odhoda vlaka smo imeli dovolj časa še za zadnji večerni potep po Münchnu. Izbrali smo Schwabing, njihovo umetniško četrt, kjer kar mrgoli različnih pivnic, gostilnic, barov in zabavišč in skoraj povsod so postavljene mizice in stoli kar na pločniku. V enem takih lokalov smo si tudi mi privoščili naše zadnje münchensko pivo in opazovali valovanje množice, ki je še vedno nekam hitela...

Ko so kolesa že enakomerno udarjala po tračnicah in se je vlak vedno bolj oddaljeval od olimpijskega mesta, so misli spet uhajale nazaj na igrišča in v dvorane, k najboljšim športnikom sveta, pa k organizatorjem, ki so vse to pripravili. Ob vsem tem sem se spomnil tudi članka v Sternu, ki je imel veliko povedati na račun organizatorjev, češ zgradili ste to, na drugi strani pa ni vrtcev, za računski center ste izdali 20 milijonov DM, šol pa ne popravljate in vse v tem stilu. Verjetno bo ta olimpiada, kot vsaka dosedanja imela svoje nasprotnike in svoje zagovornike. V Sternovem članku je še veliko veliko zanimivosti, a za moj današnji zapis bi navedel samo stroške dosedanjih olimpiad.

Po Sternu so organizatorji v Berlinu leta 1936 izdali za igre 64 milijonov takratnih mark. V Londonu leta 1948 so porabili za igre samo 10 milijonov DM, Finci so zgradili nov stadion, a vendar so leta 1952 za igre v Helsinkih izdali le 29 milijonov DM, igre v Avstraliji, leta 1956 v Melbourne, so prišle še manj, samo 20 milijonov DM. Italijani so izdali za igre leta 1960 v Rimu 175 milijonov DM, vendar so zgradili nove športne objekte in predvsem ceste. Japonci so za igre leta 1964 v Tokiju izdali 288 milijonov DM (modernizacija prometne mreže pa jih je prišla 11 milijard DM!). Mexico 1968 je kljub mnogim novogradnjam plačal za igre 748 milijonov DM. In koliko so izdali zahodni Nemci za letošnje igre v Münchnu? Stern trdi, da so izdali prek 3 milijarde DM, a navaja tudi »uradne podatke« 1,972 milijarde DM. Nam je nemogoče oceniti, katera številka je bližja resnici, dejstvo pa je, da se lahko zahodni Nemci tudi pri izdatkih postavijo s tistim naj — in lahko zapišemo, da je bila njihova olimpiada doslej najdražja.

Enakomerna vožnja nas je uspavala in počasi smo se poslovlili od letošnjih olimpijskih iger — veselih iger, saj takrat še nismo vedeli, da se jih bo pozneje prijel krvav madež, ki ga čas nikoli ne bo izbrisal.

Jubilej neke žene

Pred kratkim je tiho praznovala svojo osemdesetletnico življenja Čičeva mama. Mnogi je verjetno osebno ne poznajo ali pa so slišali zanjo, ker poznajo njene otroke. Živi tiho in odmaknjeno od vsakdanjega življenjskega direndaja; v uteho sta

Čičeva mama

ji vrtno delo in šivanje. Sicer pa pogledjmo nekoliko pobliže skromno osebnost žene, ki je štiri vojna leta prebela v pregnanstvu v Srbiji, v mestecu Varvarinu.

Rodila se je v Vobrih pri Velikovcu na Koroškem trdnim slovenskim staršem Kotnikom. Že v zgodnjem otroštvu je izgubila skrbnega očeta, potlej so se z materjo in še tremi brati s težavo prebijali. Sredi vihere prve svetovne vojne se je poročila s čevljariskim pomočnikom Leopoldom Čičem, ki je prišel 1912. leta na Vobre iz sončne Primorske. Na njuni poroki je bil navzoč tudi Kotnik Šimej, sedanji župnik v Podgorju. Takratna vojna ni prizanesla njuni zakonski sreči. Mož je moral v vojsko, odkoder se je vrnil kot invalid. Vojna je pobrala za vedno tudi njena dva brata. Prišlo je plebiscitno leto, ki ju je oropalo še domačije, preselili so se v takratni Guštanj.

Tukaj se je številna družina prva leta s težavo preživljala. Kasneje so si uredili majhno branjarijo, ki jim je dala pičila sredstva za življenje. Vendar ta skromna sreča ni trajala dolgo. Vihar druge vojne jih je zopet pregnal s koroške zemlje: 5. julija 1941 jih je okupator na pobudo svojih privržencev odgnal še z mnogimi drugimi zavednimi družinami v Srbijo. Ustavili so se pri dobrih ljudeh. Koliko so takrat trpeli, vedo povedati samo ljudje, ki so okusili grenki kruh pregnanstva. Vendar kot rečeno, tudi tam ni manjkalo dobrih ljudi. Pomagali so pregnancem, kolikor so mogli. Tudi Čičeva družina se je vključila v narodnoosvobodilno gibanje in pomagali so,

kolikor so vedeli in znali. Kot skrbna mati je bila Čičeva vedno prisotna z nasveti in tolažbo. Domačini so jo vzljubili in cenili.

Po osvoboditvi domačih krajev so se julija 1945 vrnili v domači Guštanj, sicer zrahljanega zdravja, vendar srečni in ponosni. Uredila je skromno stanovanje za številno družino, kar je takrat mnogo pomenilo. Otroci so se zaposlili v železarni,

kar je pomenilo novo radost za starša, ki sta zaradi bolezni bila ob zaslužek. Vendar sreča je opoteča stvar, kot pravi pregovor; leta 1962 ji je umrl mož, šest let kasneje sin Polde in tri leta pozneje še najmlajša hčerka Anica. Tudi te bolečine je znala prestopiti, kajti tegobe in tesnobe preteklega časa so ji prekalile srce. V svoji notranjosti pa je ostala še vedno nadvse dobra Čičeva mama. Vsi, ki jo poznamo, ji želimo krepkega zdravja!

k.c.

NESPRETNI VASOVALEC

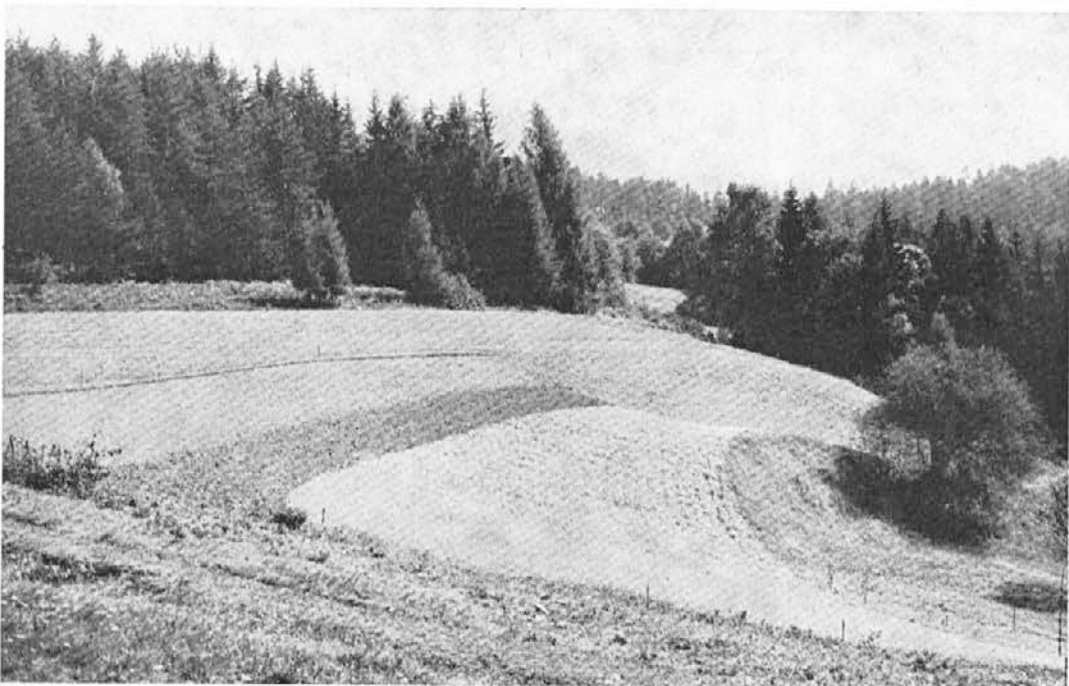
Guštanj se je že po končani prvi vojni lahko ponašal, da ima kavarno (od l. 1912 do 1936). Sicer je bila to majhna hiša, v kateri pa sta bile dve prijetni kavarniški sobici, in marsikatera razigrana družba je prebela nešteto noči v teh prostorih. Hiša še danes stoji, je pritlična nasproti milice (Prežihova 20). Lastnica kavarne je bila zelo energična, če je bilo treba, pa tudi huda. Toda tudi pošalila se je rada z gosti. Imela pa je mlado, brhko hčer, za katero se je marsikateri mladenič ogledoval. Tudi ona se je rada pošalila, vendar vedno v mejah dostojnosti. Sicer pa je tudi njena mati imela vedno skrben nadzor nad njo.

Pa je prišel v Guštanj mlad učitelj »Dorči«. Zagledal in celo zaljubil se je v mlado punčko. Seveda ona ni imela pojma o tem, ker je bil »Dorči« preplah in prepošten, da bi ji razkril svoje srčne težave.

Neke lepe poletne noči pa je prišlo do izbruha. V kavarni je bila že precej prek polnoči vesela in razposajena družba. Bili so tu Miloš, Stanko, Franc, Adolf, Jurček in zaljubljeni Dorči ter seveda hčerka lastnice. Ob odhodu so šli Adolf, Jurček in Dorči na cesto, ostali trije pa so si namislili, da bodo šli k hčerki, ki je imela sobo na podstrešju. Tu so prav veselo in glasno govorili in razpravljali pri odprtem in razsvetljenem oknu, tako da se je vse videlo in slišalo na cesto. Kljub temu da se je včasih slišal tudi ženski vrisk, se ni zgodil

nič posebnega. Toda Dorči vseh teh stvari le ni mogel prenašati, pa je nagovoril Jurčka, naj on spleza k tistemu oknu in pogleda, kaj se vse tam dogaja. Sam pa je bil toliko strahopeten in preplašen, da ni ukrenil ničesar. Na bližnjem kozolcu sta našla namesto lestve drog, preplezal čez ograjo pa je samo Jurček. Po velikih naporih se je Jurčku le posrečilo, da je spravil hloed prek visokega plota v vrt. Narahlo in prav potihoma je prislonil ta drog k oknu. Posrečilo se mu je celo, da je splezal do odprtega okna, in ko je ravno hotel pogledati skozi okno, se je pojavila na njem glava hčerke. Obupen krik je zadonel v tiho poletno noč, da nekdo leze gor. Jurčku ni preostalo drugega, kot da se je spustil in telebnil v velik grm rož, iz katerega se ni mogel hitro izvleči. Trije »trubadurji« pa so medtem potegnili drog v sobo, nato pa ga zagnali na vrt. Ni veliko manjkalo, da ni zletel na glavo Jurčku, ki je bil še vedno v grmu. Medtem pa se je že pojavila na cesti razburjena mati ter kričala, da je vse to naredil Adolf, ki je drugače vedno kakšno akcijo pripravil, pa tokrat le ni bil zraven. Ko je Dorči videl, da gre cela zadeva narobe, je pozabil Jurčka ter enostavno ušel.

Oblečen je bil v popolnoma belo obleko in tak zbežal pri »Mraku« po stopnicah na podstrešje. Od samega razburjenja ni preveč pazil na tiho hojo. Na tem podstrešju

Nad Kuvaznikom

Jezik

sta tedaj stanovali dve stari ženici, ki sta se od ropotanja prebudili. Ena je celo odprla vrata, v roki je imela svečo, pa je zagledala pred sabo belo pošast. Mislila je najbrž, da je prišla ponjo smrt, pa se je začela križati in vzdihovati:

»O ježeš, Marija, danes še kar!«

Vasovalcu ni preostalo nič drugega, kot da jo je zopet ves preplašen pobrisal. Na trgu smo se srečali, in ko nam je povedal, kaj se mu je zgodilo, je bilo zopet smeha za dobro uro.

Ta dogodek se je Dorčiju tako vtisnil v spomin, da nikoli več ni šel pri tem dekletu vasovat. Namislil pa si je Jurček, da bo skušal omehčati srce mlade deklice. Nagovarjal jo je, naj ga spusti v sobo. In glej, uslišala mu je prošnjo. Dogovorila sta se, naj pride po lestvi v njeno sobo med 23. in 24. uro, ko bo mati že zaprla kavararno in šla spat. Res je Jurček ta večer ves preplašen preplezal dva plotova ter prav na rahlo prislonil lestev na okno. Ali ni bilo lepo in razburljivo takšno vasovanje na klasičen način? Pa glej ga »šmenta«! Jurčku se je zdelo, da se v pritličju za oknom nekaj premika. Nekaj ni moglo biti v redu. Morda je bila njegova fantazija tako »bujna«, da je nekaj videl za oknom. Iz previdnosti je zopet pobral lestev, s tem zabrisal vasovalne sledove ter zopet splezal čez dva visoka plotova, tako da je ponovno prišel na cesto. Seveda Jurčku ni preostalo drugega, kot da je šel lepo spat ter sanjal o neuspeli akciji.

Drugi dan pa je šel v kavarno že zaradi tega, da bi hčerki povedal, kaj vse je bilo narobe, da ni prišel. Mati pa je začela Jurčku pripovedovati, da je nekdo hotel splezati v sobo k njeni hčerki. Povedala je, da bi temu že pripravila slavnosten sprejem. No, hvala lepa za takšno slavnost!

Toda Jurček se ni hotel vdati kar tako. Ko je hčerki zopet lepo »pihal« na srce, mu je dovolila, naj kar po strmih stopnicah, ki vodijo k njeni sobi, pride gor. Obljubila je, da bo malo pred policijsko uro

ugasnila luč na hodniku. Tedaj pa naj prav potihno »smukne« gor. Res je Jurček ta večer ves nestrpen čakal na klopi, kdaj bo ugasnila luč na hodniku. Končno je dočkal. Luč je ugasnila. Jurček je brž potegnil čevlje z nog ter smuknil na hodnik. Toda čudo, kaj vse se vasovalcu, ki ima poštene namene, lahko zgodi! Luč je zopet zagorela, Jurček pa je ravno skočil med vrata in naravnost v objem hudi materi, ki je zazvrgolela. »No, kam pa se vam tako mudi?« Jurčka je zasukalo okoli lastne osi in odhitel je ves razočaran in preplašen v temno poletno noč.

Tudi on ni nikoli več poskušal vasovati pri tem dekletu.

E. W.

KOROŠKI ŠPORT

V mesecu oktobru je izšla 5. številka Koroškega športa, ki ga izdaja občinska zveza za telesno kulturo Ravne na Koroškem.

Številka se razlikuje od dosedanjih predvsem v treh stvareh. Prvič, v tej številki objavljajo svoja poročila in pišejo o svojih problemih tudi osnovne telesnovzgojne organizacije in samostojni klubi, drugič, objavljene so reklame domačih in tujih podjetij, in tretjič, številka ima lepši videz, saj je tiskarniško obrezana in vezana. Vse tri navedbe pomenijo napredek in bodo brez dvoma veliko pripomogle k večji privlačnosti te številke.

V uvodu se kaže želja izdajateljev Koroškega športa, da bi vse telesnovzgojne organizacije in vsi samostojni klubi sodelovali z objavljanjem poročil o delu, v uvodnem članku pa J. Š. v nekaj vrstah poizkuša povedati, kaj se je pomembnega dogodilo na telesnovzgojnem področju v naši dolini od 4. do 5. številke. Objavljena so tudi imena funkcionarjev, ki so dobili posebna priznanja od ZTKS (skupaj z organizacijami jih je 149!), nato pa sledi rubrika »strokovni odbori poročajo«. Predsedniki strokovnih odborov poročajo o svojem delu in iz teh poročil je razvidno, kako je kakšna športna panoga v naši dolini razvita. Tudi to se vidi, kateri strokovni odbori že imajo organizirana občinska tekmovanja po ligaškem sistemu in kateri tekmovanja organizirajo samo občasno. Iz poročila o šolanju kadrov je vidna velika skrb občinske zveze za telesno kulturo za vzgojo kadrov, saj so v občinskih tečajih izšolali v panogah odbojke, košarke, rokmeta, atletike, namiznega tenisa in alpskega smučanja kar 96 organizatorjev, vadnikov in sodnikov iz vrst osnovno in srednješolske mladine.

V rubriki »šolska športna društva« objavljajo svoja poročila vsa šolska društva v naši dolini. Za nekatera so članke napisali kar predsedniki sami, ponekod pa o delu pišejo mentorji. Poročila so bolj skromen prikaz dejanskega dela, zato bi bilo v bodoče bolj prav, če bi tudi ta poročila bila odraz dejanskega dela šolskih športnih društev v naši dolini.

O novi rubriki »osnovne organizacije in klubi poročajo« smo svoje že napisali. Ker vemo, kako so se na občinski zvezi trudili, da bi dobili skupaj poročila od vseh organizacij, lahko zapišemo, da bi morale organizacije, o katerih tokrat ni zaslediti pi-

sane besede v Koroškem športu, le imeti toliko razumevanja in se v interesu zbrane dejavnosti in problematike odzvati vabilu za pisanje v Koroški šport. Škoda da ni ničesar napisanega o najmočnejšem športnem društvu na Koroškem, o ravenškem Fužinarju in še o več drugih društvih in klubih. Pa menda temu ni kriva nepismenost odgovornih tovarišev v teh društvih?

Kljub vsemu pa se je Koroški šport le izkopal iz začetnih težav in si utrl pot rednega objavljanja letnih dogodkov (5. številka obravnava leto 1971) na telesno vzgojnem področju in tako v vsebini in v obliki iz številke v številko napreduje. Zato naše čestitke izdajatelju.

K.

Za dobro voljo

UMETNIK IN OBČINSTVO

Grški kipar Poliklet (V. st. pr. n. š.) je delal dva podobna kipa hkrati. Enega je klesal javno, drugega naskrivaj. Pri drugem je pustil prost razmah svojim sposobnostim, pri prvem pa je upošteval nasvete vseh. Ko sta bila kipa sklesana, je razstavil drugega poleg drugega. Sodba javnosti je bila enoglasna: prvi kip ni ugajal, drugega so hvalili vsi.

»Atenci«, je sedaj rekel kipar, »kip, ki vam ni všeč, je vaše delo, tisti, ki ga občudujete, pa je moje.«

Ko je Oleg Popov (1930—?), sovjetski klovn mednarodnega slovesa, nastopal v Parizu, ga je neki novinar vprašal, kako da še ni poročen.

»Kaj pa vi?« je odgovoril Popov, »ali skočite v Seinó vsakokrat, kadar ste žejni?«

DVE POTI

Renarda, ki je med drugim dejal, da je pedant »človek s slabo razumsko prebavo«, so vprašali, katere poti vodijo k uspehu na literarnem področju. Odgovoril je:

»Uspeh je mogoče doseči po dveh poteh: s pisanjem svinjarij ali pravih mojstrov. Vsak skoro vedno izbere prvo pot, ker je krajša in bolj prirojena.«

O ZAKONU

Francoski pisec komedij in pesnik Edouard Pailleron (1834—1899) je bistroumno opredelil zakon:

»Zakon je kemična spojina, v kateri lahko dve nevtralni telesni v spojini tvorita strup.«

UBIJANJE

Jean Rostand (1894—?), slavni francoski biolog, je dejal:

»Kdor ubije človeka, je morilec. Kdor pobije milijone ljudi je zavojevalec. Kdor pobije vse, je bog.«

Redakcija te številke je bila zaključena 11. novembra 1972

Izdajata upravni odbor Zvezarne Ravne in skupščina občine Ravne na Koroškem. Ureja uredniški odbor: Jože Delalut, Franc Pale, Marjan Kolar, Franciška Korošec, Janez Mrdavšič, Jože Rudi, Jože Sater, Drago Vončina, Milan Zafošnik. Odgovorni urednik: Marjan Kolar. Telefon: 86-030, interni 304. Tisk: CP Mariborski tisk, Maribor.